

www.e-rara.ch

**Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae
hactenus reperiri potuerunt omnia**

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

Adnotationes Iacobi Pamelii in librum de resurrectione carnis.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

caro suos sinus interim, in aquis, in ignibus, in alitibus, in bestiis, quum in hæc dissolui videtur, velut in vasa transfunditur. Si etiam ipsa vasa defecerint, quum de illis quoque effluerit, in suam matricem terram quasi per ambages resorbetur, ⁴³⁰ vt rursus ex illa representetur Adam auditurus à Domino: ⁴³¹ Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, verè tunc compos mali quod euasit, & boni quod inuasit. ^{Gen. 3.} Quid anima inuides carni? nemo tam proximus tibi quem post Dominum diligas, nemo magis frater tuus, ⁴³² quàm quæ tecum etiam in Deo nascitur. Tu potius illi exorare debueras resurrectionem, per te si fortè deliquit. ⁴³³ Sed nihil mirum si odisti, cuius auctorem quoque respuisti, quàm & in Christo aut negareat mutare consueisti, proinde & ipsum sermonem Dei, qui caro factus est, vel stylo vel interpretatione corrumpens, arcana etiam apocryphorum superducens, blasphemiarum fabulas. At enim ^{Ioel. 2.} Deus omnipotens aduersus hæc incredulitatis & puerilitatis ingenia, prouidentissima gratia sua ^{Act. 2.} effundens in nouissimis diebus de suo spiritu in omnem carnem, in seruos suos & ancillas, & fidem laborantem resurrectionis carnalis animauit, & ⁴³⁴ pristina instrumenta manifestis verborum & sensuum luminibus ab omni ambiguitatis obscuritate purgauit. Nam quia hæreses esse oportuerat, vt probabiles quinque manifestarentur, ⁴³⁵ hæc autem sine aliquibus occasionibus scripturarum audere non poterant, idcirco pristina instrumenta quasdam materias illis videntur subministrasse, & ipsas quidem ⁴³⁶ idem litteris reuincibiles. Sed quoniam necdum dissimulare spiritum sanctum oportebat, quominus & eiusmodi eloquijs superinundaret, quæ nullis hæreticorum versutijs semina subspergerent, immò & veteres eorum cespites vellerent; idcirco iam omnes retrò ambiguitates, & quas volunt parabolas, aperta atque perspicua totius sacramenti prædicatione discussit, per nouam Prophetiam de Paracleto inundantem, cuius si hauseris fontes, nullam poteris sitire doctrinam, nullus te ardor exuret quæstionum, resurrectionem quoque carnis vsquequaque potando, refrigerabis.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRVM DE RESVRRECTIONE CARNIS.

CAP. I.

1. Fiducia Christianorum, resurrectio mortuorum.] Caput hoc primum inscriptum: Quod resurrectionem carnis seculum non ignorat.

2. & tamen defunctis parentant.] In eandem penè sententiam Epiph. in Ancoratu. Græci, inquit, rursus redarguuntur, Resurrectionem in totum negantes, deferentes in monumenta cibos, & potus. In Pandemio, hoc est, popularibus diebus, edulia quidem in totum exurunt, vna verò libant: nihil commodi mortuis ex hoc afferentes, immò potius seipsos ledentes. Veruntamen coguntur à consuetudine confiteri mortuorum resurrectionem. Nam ubi posita sunt corpora defunctorum, accedunt & inelamant, nomina proferebant mortuorum, dicentes: Resurge tu, comede, bibe, & latere. De hoc præterea vide supra Adnot. nostras Tom. I. lib. de Testim. Anima, cap. 4. num. 20. Legimus autem iterum cum 1. adit. & Vatic. 3. MS. cod. pro temporibus esculentorum, ac si dicat, talibus esculentis qualia tempus anni quodque adfert. Substitutum erat: sepulchrorum; sed non placet, eo quod infra cap. 4. legatur: & ipsorum temporum propria gula. Siue autem legas cum alijs: At ego magis ridebo, siue: rideo cum Vatic. 1. MS. cod. perinde est, quamquam interim magis sit frequens. Rideo (inquit lib. 3. adu. Marc.) si quem ad bellum ense cingebat. Est eadem ratio lectionis vulgaris: sacrificat an insultat, ac Vatic. 3. sacrificat cui insultat.

3. quum crematis cremat.] Subauditur aliquid (inquit Rhen.) Sensus est: sacrificat ne, an insultat potius, quum crematis hominum corporibus, superiniectos etiam cibos cremat.

4. Nihil esse post mortem, Epicuri schola est, &c.] De hoc vide supradict. Apolog. c. 48. nu. 610. ac l. de Testim. Anima, c. 4. nu. 17. denique etiam l. de Anima, c. 42. nu. 464. sicut etiam ibidem nu. 465. de loco Senecæ hic citato.

5. si non minor Philosophia Pythagoræ & Empedocli.] De hac in hæc verba supradict. cap. de Testim. Anima Auctor: Etsi Pythagorica multo honestior, quæ in bestias reformat; de qua latius, tum paulo post, tum etiam supradict. lib. de Anima, cap. 28. 29. 30. & 31. ac de Empedoclis simili opinione, cap. 32. ac 33. Denique de Platoniorum sententia de im-

mortalitate Animæ, plures locos lib. eiusdem.

6. etsi non in humana tantummodò, &c.] Pythagoras (inquit Rhenanus) apud Ovidium huiusmodi *μετεμψόχου* docens, ait:

--Et quoslibet occupat artus

Spiritus, eque feris humana in corpora transit.

7. vt Euphorbus in Pythagoram, Homerus in pauum, &c.] Acron Grammaticus (inquit Rhenanus) exponens illud Horatii in Oda 28.

--habentque

Tartara Panthoiden iterum orco

Demissum: --

Pythagoram, inquit, significat, qui prædicaui se apud Troiam Euphorbum Panthoi filium fuisse, qui interfectus à Menelao iterum reuixit factus Pythagoras; idque eum cognouisse agnito clypeo, quem templo Euphorbus fixerat. Hic autem, & in Homerum dicitur renatus, postea in pauonem, postremo in Ennium poetam. hæcenus ille. Proinde sic apud Ovidium 15. li. Metam. loquitur Pythagoras:

Ipse ego (nam memini) Troiani tempore belli

Panthoides Euphorbus eram; cui pectore quondam

Hæsit in aduerso grauis hasta minoris Atridæ.

Cognoui clypeum læuæ gestamina nostræ,

Nuper Abanteis templo Iunonis in Argis.

De iisdem plura vide cap. 28. num. 362. ac 365. l. de Anima, & c. 33. num. 407.

8. Certè recidiuatum, &c.] Recidiuatum (inquit Rhen.) usurpat in quarta inflexione. Sic infra c. 18. Quæ carnis recidiuatum pollicentur. Similiter etiam cap. 30. recidiuatus, inquit, Iudaici status; & rursus c. 53. vt illum à carne auocent recidiuatum. Siue autem legas: mutata cum exc. siue immutata cum Vatic. 2. cod. MS. perinde est.

9. licet non adita veritate.] Scripsimus (inquit idem Rhen.) adita veritate, ab exemplaribus scriptis dissentientes; vt sit ab adeudo. Metaphora est pulsantis ostiis, quæ tamen nolit, aut nō possit ingredi. Sic infra: Qua quis adita veritate redanimatus & reuiuificatus Deo. Locus citatus à Rhenano reperitur infra cap. 19.

Ddd iij

CAP. II.

10. Si verò & apud Deum aliqua secta est, &c.] Titulum huic cap. datus: Quod hæretici, Sadducæorum partiarj, non agnoscant Resurrectionem; qui tamen ex libris alijs ab Auctore scriptis, refutantur; sicuti etiam Lucani opinio Libro de Anima.

11. Sadducæi.] Præter Matth. cap. 22. Marc. 12. ac Luc. 20. ad quæ hic adludit; eundem etiam errorem supra Sadducæis adtribuit Auctor lib. de Præscript. adu. hæret. c. 45. num. 297. supra quoque l. de Carne Christi, c. 1. nu. 3. & infra c. 36. ubi latius has scripturas deducit.

12. partiarjos sententiæ illorum.] Marcionitas (inquit Rhen.) & Apellitas, hæreticos intelligit, partim cum Sadducæis sentientes, dimidiâque agnoscentes resurrectionem. Similiter autem dixit l. 3. aduersus Marc. cum partiarjis erroris tui Iudæis. Neque verò solos Marcionitas intelligit, sed etiam (quorum mox meminit, & supra lib. de Præscript. adu. hæret. cap. 46. hæ. 4. num. 304. ac cap. 49. hæ. 12. num. 315.) Basilidem & Valentinum, item Saturninum, de quo ibidem cap. 46. hæ. 3. num. 303. Ophitas, de quibus cap. 47. hæ. 6. num. 307. Carpocratem, de quo cap. 48. hæ. 9. num. 311. Marcum & Colarbasum, ut patet cap. 50. hæ. 15. num. 319. Cerdonem, de quo c. 51. hæ. 16. nu. 321. ubi etiam de Marcione supradicto, hæ. 17. nu. 322. ac de Appelle, hæ. 19. num. 324.

13. alterius diuinitatis hæretici.] Alterius (inquit Rhen.) pro alijs, id est, diuersa, ut mox: in alterius diuinitatis insinuatione, & ad alterius diuinitatis temperat sensum, ac deinde ad alterius spei auctorem. Vocat autem alterius diuinitatis hæreticos, qui alium Deum præter creatorem sibi consingebat; ut potè, qui hic recitantur, Marcionem, Basilidem, Valentinum, & Apellem, sicuti constat ex Adnot. nostris modo citatis; & præterea Simonem, de quo dicto l. de Præscript. adu. hæ. cap. 46. hæ. 1. nu. 301. (cui adeo etiam B. August. priorem errorem adscribit lib. de hæres.) Menandrum, hæ. 2. nu. 302. Saturninum item, Ophitas, Carpocratem, Cerinthum, Valentinianos, Ptolomæum ac Secundum, & Heracleonem, de quibus ca. 49. hæ. 13. ac 14. nu. 316. ac 317. Cerdonem, & Tatianum, de quo cap. 53. hæ. 20. nu. 326.

14. aut nullius veritatis contendentes, &c.] De horum hæresibus vide supra totum librum sparsim De Carne Christi, & potiss. cap. 1. num. 11.

15. Propterea & nos volumen præmisimus DE CARNE CHRISTI, &c.] Nominatim hic citat dictum librum de Carne Christi, etiam argumentum eius paucis verbis explicans, quæ adeo supra eius libri Argumento adiecimus. Atque ex Vat. 3. cod. MS. correximus: aduersum phantasmatis natiuitatem, pro: vanitatem; nam omnino supradicti hæretici adfirmabant, Christi natiuitatem phantasma esse.

16. cuius conditio.] Habent quidem iidem MS. 3. Vat. cod. editio; verum, præterquam quod conditio solet ab Auctore pro creatione ubique accipi, legitur verisimiliter infra c. 5. quo carnis conditio quassatur, ac: carnis primum conditio muniatur, & rursum: pro conditione scilicet rerum item c. 11. conditionem Deo nostro adscribunt; ubi ad marginem id ipsum adnotauit Rhen. & c. 12. vniuersa conditio recidua, & c. 26. semel homini addicta conditione. Acquirectè etiam Rhen. illud: Christum & hominē & filiū hominis inscripserit, interpretatur: declarauerit. Propriè autè accipitur infra c. 34. cum dicitur: totum hominem elogio transgressionis inscripsit.

17. & obducimus.] Obducere, inquit idem, pro euincere. Et mox: Obducti dehinc de Deo (sic enim in hac aditione distinguimus, exposcente sensu) pro conuicti. Vide plures similes locos supra l. de Carne Christi, nu. 147.

18. Hoc fermè modo dicimus in eundam cum hæreticis disceptationē.] Sicuti alibi, sic & hic, protestatur Auctor priusquam ineat cū hæreticis disputationem: ne sibi contrarietur, quod sapedito l. de Præscript. adu. hæ. præscribat, non esse cū illis disceptandum, cuiusmodi locos plures videre est Adn. nostris ibidem cap. 15. nu. 98. Atque accipitur mox illud: ordinariè, pro: ordinatè, ac cū ordine debito. Legimus autem paulopost: ad alterius spei Aucto-

rem etiam vltra suspicandum, ex Vat. 3. MS. pro: vltra. Indicare enim vult, ex vno errore in alterum vltiorem delabipaulatim hæreticos. De Prouerbiali denique formula: quo cuneo occurrendum sit (quod substituit ex Britannico codice Gelenius, pro: decurrendum) videantur nostra Prolegomena.

19. De Deo quidem VNICO, & CHRISTO EIVS ADVERSUS MARCIONEM, &c.] Intelligit 2. & 3. lib. adu. Marcionem; quorum ille: de Deo vnico, hic de Christo eius, latè tractat; quas proinde scripti materias etiam titulis illorum addidimus.

20. DE CARNE VERÒ DOMINI, etiam ADVERSUS QUATVOR HÆRESES, &c.] Etiam ex hoc loco titulu libri de Carne Christi, quem iam iterū citat, locupletamini, & quæ sint hæ quatuor hæreses, ibidem adnotauimus cap. 1. nu. 8. 9. 10. 11.

21. Quia & hoc latere vnio diuinitatis defendetur.] Vnio pro vnitatem, accipitur. De Prouerbiali altera forma, hoc latere defendi, ad Prolegomena nostra. Perinde etiam est, siue legas cum vulgatis: defendetur, siue cum MS. 3. Vat. cod. defenditur. Denique: retractatus, pro tractatu, Auctori frequenter usurpatur.

22. Viderit vnus aliqui Lucanus.] Sic dixit (inquit Rhen.) aliqui Lucanus, id est: aliquis Lucanus, ut in l. de Carne Christi, c. 12. In Lazaro aliquo. Et ibidem mox, c. 14. In aliquo Zacharia; & hic paulopost, c. 3. Vt ergo & sententia Platonis alicuius; item l. 1. adu. Marc. Si non aliquis Esaias. Intelligit autem Lucanum hæreticum, cuius mentionem fecit in libro De hæresibus, nempe posteriori parte l. de Præscript. adu. hæret. c. 51. hæ. 18. nu. 323. Patet autem hinc, etiam Rhenanum in ea fuisse sententia, quod diuidi deberet liber ille in duos; de quo post eiusdem libri Argumentum latius.

23. quam secundum Aristotelem dissoluens.] An Aristoteles mortalem Animam dixerit, an verò immortalem; adhuc in scholis questio agitur. Certè Auctor, quamquam supra lib. de Anima, c. 6. n. 85. dubitare videatur; hic dissolutionem Animæ secundum Aristotelem tribuens, priorem sequitur opinionem; & apertius B. Iustinus Martyr Apol. 1. Aristoteles, inquit, Entelechiam eam nominans, non immortalem, sed mortale esse vult. Nec absimiliter alicubi Origenes, Gregorius Nyssenus l. 2. Philos. de Anima, c. 4. ac Theodoretus de curand. Græc. affect. l. 3. Plutarchus denique de placit. Philos. l. 5. c. 1. In contrariam sententiā ierunt iam olim, ipse Plutarchus eiusdem l. c. 25. dum dicit: Aristoteles communem somnum corporis & animæ autumat, mortem verò esse absolutam refrigerationem; quam ipsam corporis solius esse, non etiam animæ; cuius neuiquam mors sit: Theophrastus ac Themistrius eius discipuli; Simplicius item, Ammonius vterque, & Olympiodorus eius interpres; S. Thomas denique Aquinas, & Theodorus Metochites. Quos interim duos posteriores, scribit Carpentarius (in Philos. Plat. Alcuini cap. 18.) ex vna eademque particula l. 12. Metaphys. colligere intellectus immortalitatem, ex qua Alexander mortalitatem colligit.

24. Sed vsus forsitan, quæ Lucanus.] Adlusio est (inquit Rhenan.) ad gentis nomen. Sita est Lucania inter Campaniam & Brutios. Horatius:

Pecusve Calabris ante sidus feruidum

Lucana mutet pascua.

25. Haber & iste à nobis pleniss. DE OMNI STATV ANIMÆ stylum.] Adludit haud dubiè ad l. de Anima; ubi videre est locos complures, quibus immortalitatem tuetur. Rectè autem censet Rhen. legendum: perstricta, pro: præstricta, quia consentiunt Vat. 3. MS. cod.

CAP. III.

26. Est quidem & de communibus sensibus sapere in Dei rebus, &c.] Capiti huic inscriptione dedimus: Quod vulgi contrariam sententiam hæretici sequi non debeant. Atque rectè sic explicat prædicta Verba Rhen. Etiam communes sensus sapiunt in Dei rebus. Nam & similiter dixit infra initio c. 5. & rudes quique de communibus adhuc sensibus sapiunt. Et verò secundum etiam primam adit. restituiimus: Quædam enim & natura nota sunt, ex 3. Vat. MS. cod. pro: nata sunt.

27. Vt

27. Vtar ergo sententia Platonis alicuius, &c. Omnis Anima immortalis.] *Haec dubie debet istud intelligi de omni Animarationali; nam de illa & in Phadone, & alibi loquitur Plato quotiescunque immortalem Animam pronuntiat.*

28. Vtar & conscientia populi, &c.] *His tēve, ut in Proverbio est, quod pulcrum est. Itaque istud imprimis inculcatur ab Auctore Tom. I. l. de Testim. Anima, qui ex professo hac de rescriptus est, maxime c. 2. ubi recitat illas populi voces: Deus videt, & Deo commendo, ac: Deus inter nos iudicabit. Immo eadem reperire est Apol. c. 17. & libro precedenti de Carne Christi c. 12. ac rursus infra l. 1. adu. Marcion. Vbi sicuti etiam T. 2. l. de Coron. milit. c. 6. illud peculiariter cum hoc loco consentit: Deum Deorum perhibent, siue appellat.*

29. & cor vulgi cinerem à Deo deputatum.] *Recte adnotavit Latinus, locum hunc reperiri Isai. 44. nempe secundum 70. quem etiam citat, & paulo aliter explicat Auctor supra To. 2. l. de Idololat. cap. 4.*

30. qui Deum fingitis.] *Rursus hic adludit ad alterius divinitatis hæreticos, de quibus supra c. prac. n. 13. quare non placet quod habent 2. Pat. MS. cod. fugitis.*

31. Quid cæco duci inniteris, &c.] *Adludit ad illud Matth. 15. Marc. 7. & Luc. 6. Cæci sunt & duces cæcorum; item ad illud Galat. 3. Christum induistis, & quod habetur Ephes. 6. Accipite armaturam Dei. Siue autem legas: utuntur non Christiani, cum Anglico Ioan. Clementis cod. siue cum reliquis omnibus, utitur non Christianus: parum refert. Eadem est ratio lectionis 3. Vat. MS. cod. quæcumque ethnici sapiunt, & excus. quæ cum ethnicis sapiunt.*

32. compassio sententiarum.] *Consensum (inquit Rhen.) intelligit, & mutuum responsum. Medicorum vocabulum est. Græci συγκατάφασις dicunt.*

CAP. IIII.

33. Itaque hæretici inde statim incipiunt, &c.] *Titulum huic capiti damus: Obiectio hæreticorum & ethnicorum de carnis ignobilitate.*

34. & inde præstruunt.] *Vox hac non modo alibi, sed & hoc libro frequentissima est Auctori. Sic cap. 18. Hucusque præstructionibus egerim, & c. 20. primam præstructionem eorum, & c. 30. quasi & ipsum dubium præstruxit, id est, interprete Rhen. prius instruxit; item c. 33. Nam & ideo præstruimus; c. 49. sine vllius supra sensus præstructione, ac c. 53. in vitroque homine præstruxit. Ad didimus autem iterum ex MS. 3. Vat. cod. quod habebat 1. adit. & non protinus, ante illud: & non ubique; & legimus cum iisdem: in casum, pro: in causam; eo quod magis correspondeat illi illud quod sequitur: caduca.*

35. post totum ignobilitatis elogium.] *Id est, recensio-nem. In bonam & in malam (inquit Rhen.) partem accipitur elo-gium. Sic infra, c. 21. Religionem publico odio & hostili elogio obnoxiam. Metaphora ducta à charta, qua eiusmodi tes-tificatio continetur. Vide plura de hac supra Tom. I. Apol. c. 2. nu. 22. & lib. ad Scapulam, c. 4. nu. 28. Vbi etiam aliam significatio-nem elogij indicauimus, pro sententia; quomodo etiam accipitur illud infra c. 34. totum hominem elogio transgressionis in-scripsit.*

36. & recordatui tuo.] *Recordatus (inquit Rhen.) pro recordatione. Cuius etiam illud placet: persuadere, passiva vocis esse, id est, persuaderis, ut interrogatiue legatur.*

37. Et utique redhibentibus eam ignibus & vndis, &c.] *Recte sic restituit hunc locum Rhen. nam correspondent 3. Vat. MS. cod. & infra etiam legitur, cap. 13. uti credas, de ignibus quoque substantiam corporis erigi posse.*

38. & rumis alitum.] *Est rumia (inquit idem) quod alij tumen vocant, prominens sub mento gutturi pars, qua cibus in alium descendit, à quo Rumino Verbum, & struma, deducuntur. Vide autem de hoc dogmate latius infra cap. 32.*

39. & lactibus piscium.] *Lactes (inquit idem) sunt per quas cibus dimittitur, in homine, inquam, & oue. Inceteris ani-malibus, lactes ipsa sunt ilia.*

40. & ipsorum temporum propria gula.] *Primus hic*

adiecit temporum Gelenius; quod etiam germanum esse supra adnotauimus n. 2. Adludit autem (inquit Rhen.) ad Vedij Pol-lionis gulosam sanitiam & senientem gulam. Nam is damnata mancipia vinariis muranarum immergebat; non tantum, ut totum hominem pariter distrahi spectaret, quod Plinius prodit, Verum etiam ut humana carne in piscibus vesceretur, quod docet Terrul-lianus in lib. de Pallio, his verbis, c. 5. Immergo æquè scalp-elum (inquit) acerbitati ei, qua Vedius Pollio seruos muræ-nis inuadendos obiebat. Noua scilicet sœuitia delecta-to terrenæ bestię exedentulæ, & exunguis, & excornist de piscibus placuit feras cogere; utique statim coquen-dis, ut in visceribus earum aliquid de seruorum suorum corporibus, & ipse gustaret. Hæc ille. Ergo non sine causa hic dicit: & ipsorum propria gula redhibente, subaudi quæ de-uorauerat de carne humana.

41. Adeone autem eadem sperabitur, &c.] *De hoc Li-tius infra c. 57. & 58. sicuti etiam de consequentiis carnis seu necessitatibus, c. 60. & 61. Legat autem licet cum 3. Vat. MS. cod. mors reoptanda, siue: redoptanda cum exc.*

42. Ceterum, quantum etiam spurciloquio liceat, &c.] *Iterum sic legimus cum edit. 1. & Vat. 3. MS. cod. pro: spur-ciloquij, sicuti etiam Rhen. qui addit: hoc loquendi modo Tertul-lianum sæpe uti; ut Verbum semel ponat, quod mox repetendum sit, ut hic, illorum in congressibus experiri, subaudi, liceat, vel licet.*

CAP. V.

43. Igitur quoniam & rudes quique, &c.] *Inscripti-mus caput istud: Dignitatis carnis defensio, quod à Deo facta sit. De Proverbio autem: primus in nos aries tempera-tur, vide nostra Prolegomena. Atqui varia lectio est MS. cod. Vat. 3. vituperatione laudatione depulsa, pro: vituperationem laudatione depellas, quorum utraque bona.*

44. corpusculum quod malum denique appellare non horrent.] *Puto Auctorem respicere ad Marcionis hæresin; quippe qui, eo ipso quo dicebat: corpus creatum à malo Deo, & ex materia mala, indirectè concludebat: etiam corpus malum esse. Ve-rum apertius eum errorem secuti sunt postea Manichæi.*

45. etsi angelorum fuisset operatio, ut Menandro & Marco placet.] *Angelos mundum creasse, & proinde etiam humanam carnem; Menandri fuit cum Simone Mago suo magi-stro communis hæresis, sicuti supra videre est l. de Præscript. adu. hæret. c. 46. her. 2. n. 302. An autem etiam Marcus idem senserit, alibi non inuenio. Adtribuit illud ibidem Auctor etiam Saturni-no, Ophitis, ac Carpocrati, her. 3. 6. & 9. qui etiam angelum illum creatorem, uti mox sequitur: summum Deum appellabant. Certè Marcioni adscribi non posse manifestum fit ex libris Au-ctoris adu. eundem; quare non placet quod Vat. 2. legant: Marcio-ni; sed retinimus Marco; de cuius hæresibus alius, vide supra l. de Præscript. adu. her. c. 50. her. 15. n. 319.*

46. etsi ignei alicuius exstructio æquè angeli, ut Apel-les docet.] *De hoc ibidem c. 51. her. 19. n. 324. & l. de Anima, c. 23. n. 298. & l. de Carne Christi, c. 8. n. 78.*

47. & duriores quæque doctrinæ.] *Duriores hic pro-prie accipitur pro firmiores & solidiores. Placet autem magis quæque, quàm quod habent alij: quoque, quantumvis MS. codices.*

48. Sed & mundus, inquis, &c.] *Obiectio hæreticorum, non ulterius tamen (secus quàm sensit Rhen.) quàm usque ad illud: Planè (ac si dicat, tecum sentio) si portio vniuersitati adæquatur.*

49. Ad distantiam enim prouocamus, &c.] *Mundi vi-delicet (inquit Rhenan.) & hominis, unde sequitur: Magnæ sine dubio differentię ratio, pro conditione scilicet rerum.*

50. & sine illo nihil, &c.] *Similiter supra etiam Auctor libro adu. Hermog. c. 18. 20. ac 45. legit: & sine ipso factum est nihil, nullis aliis vocibus additis. Atque adeo hinc confirmatur Latini interpretis huius loci Ioan. r. distinctio: & sine ipso fa-ctum est nihil. Quod factum est in ipso, vita erat. quàm etiam ferè sequuntur Latini omnes interpretes, & B. Cyrillus in*

Iannem scribentes. Græci alij, ac Syriacus codex sic distinguunt: & sine ipso factum est nihil quod factum est. In ipso vita erat. B. Hilarius denique ab utrisque dissentiens: & sine ipso factum est nihil quod factum est, in ipso vita erat, de quibus omnibus vide Reuerend. Dn. Ianssenium Episcopum Gandauensem Comment. in Concord. Euang. c. 1. Est autem Veteribus magis visitata lectio MS. Anglicæ cod. constat, quàm vulgata: constitit. Proinde etiam magis placeret, nisi idem codex c. seq. legeret: constitisset. Siue autem legas: compararetur cum excusis, siue: compararetur cum V. 3. perinde est, sicuti etiam de illo: vt Dominus esse posset, seu: posset.

51. Et finxit Deus hominem, limum de terra, &c.] Et si alibi nonnumquam vertat Auctor: de limo terræ, sicuti supra adnotauimus l. adu. Hermog. c. 26. n. 89. hic tamen disertis verbis explicat: limum de terra; Vtrique autem lectio bona.

52. Et insufflauit in faciem eius flatum vitæ, &c.] Magis accedit hæc lectio Auctoris hoc loco ad vocem Græcam *ἐνέθυον*, quàm quod supra vertit lib. adu. Hermog. cap. 26. ac 31. adflauit, siue quod est etiam supra lib. de Anima, c. 3. & 11. flauit.

53. Et posuit Deus hominem quem finxit, in paradiso.] Illud: quem finxit, transtulit ex Græca edit. 70. qui amplius habent quàm Latini aut Hebræi, aut Chaldaici, *ὁ ἑπλάσεν*.

CAP. VI.

54. Persequar itaque propositum, &c.] Inscriptionem huic capiti dedimus: Eiusdem dignitatis probatio, quod manu Dei facta sit caro.

55. Recogita totum illi Deum occupatum ac deditum.] Vocem: illi, explicat Rhen. id est: in illa materia, seu propter illam materiam, eiusque causâ occupatum. Quod deditur, totum eius est cui deditur. Atqui legimus ex Harrisij coniectura, confirmata V. 3. MS. cod. quæ lineamenta ductabat, pro: dictabat. Est enim Proverbialis formula à pictoribus sumpta: lineamenta ductare, de qua in Prolegomenis latius. Quum etiam Auctor imaginem Dei & similitudinem tum hic, tum infra initio c. 9. distinguat; vide ea de re l. de Bapt. c. 5. n. 42.

56. qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimauit parari Deo.] Legendum (inquit Rhen.) parari Deo, quamquam refragantibus exemplaribus scriptis. Sic enim vertit Græcum verbum *ἰσθῆναι*. De hoc verbo alibi. Similis autem phrasis est infra c. 53. pariant inter se Christus & Adam, & l. 5. adu. Marcion. c. penultimo, locum illum Pauli Apostoli eodem modo legit. Simile etiam est illud, l. 4. adu. Marc. cui per omnia pariauerint. Est autem vox Iureconsultorum pariare: hinc legitur l. 17. Cod. de sol. pariatâ obligatio. Siue autem legas: ad infuscandam cum exc. aut: infuscandum, cum V. 3. MS. cod. non refert.

57. artificis fastigium, &c.] Fastigium interpretatur Rhenanus maiestatem, dignitatem, amplitudinem. elegans vocabulum. Confirmatur hinc nostra similis lectio supra Rom. 1. l. de Pallio, cap. 1. num. 10. senium, non fastigium. Sic etiam infra c. 55. angelicum iam fastigium induerit. Hic verò legimus cum MS. 3. V. 3. & Basil. cod. qui illam & eligendo (seu potius iuxta Anglicum cod. & antiquarios, elegendo) pro: in eligendo.

58. Phidias manus Iouem Olympium ex ebore molitur, & adoratur.] Etiam hoc ex V. 3. iterum secundum Rhen. substituimus, pro eo quod irrepserat: moluntur & adorantur. neque enim manus Phidias adorabatur, sed Iupiter. De hoc autem citatur à Rhenano Plin. l. 34. c. 8. Minoribus, inquit, simulacris signisque, innumera propè artificum multitudo nobilitata est, ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Ioue Olympia facto, ex ebore quidem, sed & ex ære signa fecit.

59. bestia, &c. insulsiſſimæ dens est.] Recte hic circumſcribitur, quia id solum ebur est, teste Plinio l. 8. c. 3. qui quum ibidem, & 2. c. preced. proximum humanis sensibus elephantem probet, oportet vt accipiatur insulsum hic, secundo significatu, quem Donatus tradit, ac si dicatur: sine saltu & facilitate. Atqui legimus ex Anglico cod. Deus viuus & Deus verus, adiecto: &

quod desiderabatur, sicuti etiam paulopost ex V. 3. MS. cod. licet & caro audiat.

60. de obsoleto matrice.] Etiam obsoleto hic in secunda accipitur significatione, non pro: inueterato, sed pro: sordido. Non difficit autem V. 3. MS. lectio: obsoleto, sicuti nec illa: excausato censu, pro: excusato. Est etiam census vox Tertullianica.

CAP. VII.

61. Sed dilutior videatur auctoritas carnis, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod limus in carnem mutatus sit & reformatus. Atqui omisimus: ne; quod nullo sensu addebatur, & deest in 3. V. 3. MS. exemplaribus. Est autem noua hereticorum obiectio, vsque ad illud: Quando, &c. Accipitur verò etiam hic dilutior minus proprie, pro: infirmior; ea significatione, qua dixit Cicero pro Roscio, infirmare & diluere. Paulopost habent quidem V. 3. quomodo caro fluxerit ex limo, sed magis facit ad institutum floruerit.

62. Neque enim, vt quidam volunt, illa pellicea tunica, &c.] Quia illa iam tum fuerint sententia, non satis constat; quum autem Origenes, seu potius maior Origenista (eo quod Origen. hom. 6. in Leuit. communis sententia consentiat) eam opinionem sequeretur; Epiph. har. 64. ad verbum penè Auctorem imitatur: Et ubi, inquit, surrexisset Adam de somno, dixit: Hoc nunc os ex osibus meis, & caro ex carne mea. Nondum autem tunica pellicea, nondum nugamentum à te allegorice confictum fuit. Os itaque ex osibus meis, & caro ex carne mea, palam est quod iam corpora erant, & non incorporei erant Adam neque Eua. Porro quum hic eam sententiam impugnet Auctor; oportet vt ex illorum sententia Ironicè paulopost subiiciatur: quam postea pellicea tunica, id est, cutes superductæ, vestierunt, &c. Vide etiam de hac re supra l. adu. Val. c. 24. n. 274.

63. quum aliquanto prius & Adam, substantiæ suæ traducem, in femina iam carnem recognouerit.] Hæc lectio Anglici cod. MS. magis accedit ad institutum Auctoris, quàm vulgata: in femina iam carne. Sicuti etiam magis placet illud eiusdem: Oblitteratus igitur, quam quod erat: Oblitteratur, eo quod addatur: & deuoratus est. Item illud Latini: vapore scilicet idoneo torrere, pro: vaporeo scilicet & idoneo; quia sequitur: per afflatus diuini vaporem. Adnotanda denique lectio V. 3. MS. cod. & aliam ex alia stringere speciem, pro: fingere; quamquam istud magis placeat, eo quod de figulo loquatur.

64. Numquid argilla dicit figulo, id est, homo Deo?] V. 3. dicit. Verum quia legitur *ἐπὶ*, non solum Esai. 45. sed etiam Rom. 9. illud retinuimus. Nam partim ex utroque loco citatur hæc scriptura.

65. Hinc & Apostolus, circumcisionem, despoliationem carnis appellans.] Etiam hic metaphrasticè citat hanc scripturam non ad verbum ex Apostolo, apud quem legitur Coloss. 2. circumcisione non manufacta in exspoliatione corporis carnis. Mirum est autem quod omiserit illud: corporis, maxime quum Græcè præterea legatur additum *ἀπαρτησίν*, id est peccatorum corporis carnis. Siue autem legas cum exc. confirmauit, siue cum MS. V. 3. cod. adfirmauit, non refert.

66. ne argento quoque oblaquees, sed electissimo, &c.] Fra rectè diuinauit legendum Rhen. qui illud: oblaquees interpretatur, id est, circumdes, cingas, includas, vt sit à lacu deductum verbum oblaqueo, quemadmodum ablaqueo; cuiusmodi est quod sequitur: descrobes, id est, inseras, à serobe, id est, fovea. Est autem adnotanda Angl. MS. V. 3. antiqua lectio: ferroginis, pro: ferruginis.

67. alicui commiserit capulo.] Corpus (inquit idem) capulum anime vocat, id est receptaculum. Eadem etiam voce infra vitur cap. 32. quam capulum, quam sepulcrum, & cap. 38. de capulis, de sepulcris, sunt enim Auctori hæc duo synonyma. Hinc illud Nonij Marcelli: Sarcosagium, id est, sepulcrum, Veteres capulum dici voluit, quod corpora capiat.

68. an anima appareat carni.] MS. 3. & 1. edit. pareat, verum infra similiter dicit cap. 16. vice potius vasculi apparere animæ, vt instrumentum, non vt ministerium; quibus

verbis indicat apparere utrobique accipi pro ministrare, sicut alibi non semel. Utraque autem lectio paulopost bona est: fulta est, exc. cod. seu: fulciatur, Vatic. 3.

69. quam à carne deuertere.] Sic omnino legendum; quia non alibi modo, sed & hoc libro, illud usitatum est Auctori: pro diuertere; sicut cap. 49. paradiso scilicet non inferis deuersurus. Legat autem mox Lector cum exc. subiaccet anima, vel cum MS. 3. subiaccant.

CAP. VIII.

70. Et hæc quidem velut de publica, &c.] Titulum huius capiti dedimus: Quod apud Christianos magna carnis prærogatiua sit. Est autem phrasis Tertullianica: carni procuraue- rim; sicut etiam infra c. 12. cui procurata sunt, & cap. 18. cui tot auctoritates &c. procurent, ubi ex Rhenano latius n. 136. Atqui de nouo cum prima adit. ex Vatic. 3. legimus: dum est in carne, addito: est.

71. quum Anima Deo allegitur, &c.] Prima adit. & Rhenan. initio alligitur, Vatic. 3. alligatur, sed prius illud Gelenij placet. Allegebantur enim (inquit Rhenan.) olim Romani in senatum. Allegitur Anima Deo, quum homo religioni nomen dat. Sic infra: Doncc impleantur tempora nationum allegendarum, scilicet Deo. Quare etiam retinuimus: ut anima allegi possit. Nam & supra l. adu. Valent. c. 29. in Reges & sacerdotes allegere, dixit Auctor.

72. sed & caro abluitur, ut anima emaculetur.] simile est illud infra l. 1. adu. Marc. aquam creatoris qua suos abluit. Quum verò hoc ad Sacramentum Baptismi pertineat, vide supra lib. de Baptis. maxime c. 2. n. 13. ubi docuimus ex Patribus animam emaculati à delictis omnibus, immò etiam ab omnireatu eam exim. ibidem c. 5. n. 41.

73. Caro vnguitur ut anima consecratur.] Eodem pertinet illud dicti primi l. adu. Marc. nec oleum quo suos vnguit. De vñctione verò carnis & ante, & post baptismum, vide eiusdem l. Adnot. nostras n. 1. inter baptismi ceremonias, ac de posteriori, per totum c. 7. Fortassis etiam ad Sacramentum Extreme vñctionis referri possit, de quo etiam supra l. de Prescript. adu. har. c. 41. n. 262.

74. Caro signatur, ut & anima muniatur.] De signo crucis quo caro signatur, habes ibidem inter baptismi ceremonias, tum etiam supra Tom. 2. l. de Cor. milit. c. 3. nu. 40. Potest inter etiam hoc ad Sacramentum Confirmationis referri, de quo vñ. sequenti.

75. Caro manusimpositione adumbratur, ut & anima spiritu illuminetur.] De Manusimpositione, vide dicti l. de Bapt. c. 8. integrum. Quod verò Sacramentum sit, vulgò nuncupatum Confirmationis Sacramentum, l. de Prescript. aduers. har. c. 40. num. 243. ad illud: signat illic in frontibus milites suos. Quod etiam confirmatur his verbis c. sequ. ubi ad tria hæc alludit, quorum hic meminit, Baptismum, Manusimpositionem, Eucharistiam, quum dicit: quam de sacramentis suis vestiuit.

76. Caro corpore & sanguine Christi vescitur, ut & anima de Deo saginetur.] Etiam hoc indicatur dicto l. 1. adu. Marc. c. 14. quum dicitur: nec panem quo ipsum corpus suū representat. id est, (sicuti ubique uti solet ea voce Auctor) præsem facit. Plures autem de veritate corporis & sanguinis Christi Tertulliani locos, adnotatos habes infra l. 4. adu. Marc. & alia eodem pertinentia supra Tom. 1. lib. adu. Iud. c. 10. num. 134. ac Tom. 2. l. de Orat. c. 6. n. 23. l. de Idol. c. 7. n. 31. ac 34. & l. 2. Ad uxor. c. 5. n. 37. Infra item dicti l. 1. adu. Marc. Tom. 4. l. 5. Carminum adu. Marc. Denique etiam eodem Tom. 5. l. de Pudicitia, ad illud: opimitate Dominici corporis vescitur.

77. Non possunt ergo separari in mercede.] De mercede & meritis carnis ac anima, infra magis ex proposito Auctor c. 15. 16. & 17.

78. ieiunia, & seras, & aridas escas.] De his latiss. infra Auctor l. de Ieiuniis, Tomo quinto.

79. & appendices huius officij sordes.] Loquitur (inquit Rhenan.) de squalore corporis, qui penitentia est argumentum. Explicat enim fusius quod hic innuit, in l. de Penit. quum inquit:

De ipso quoque habitu atque victu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus deicere, illa, quæ peccauit tristi tractatione mutare, & quæ illic sequuntur. Reperitur autem locus à Rhenano citatus lib. de Penitent. c. 9. Vbi de his aliisque publice penitentia officiis latius.

80. Virginitas quoque & viduitas.] De Virginitate & Viduitate, latiss. tractat Auctor supra Tom. 2. lib. de Virg. velandis, & infra Tom. 5. lib. de Exhortat. ad castit.

81. & modesta in occulto matrimonij dissimulatio.] Valde (inquit Rhenan.) fauit castitati Tertullianus. Hic certe adludit ad continentiam quorundam in matrimonio, de quibus supra ipse etiam Auctor lib. de Patient. cap. 12. num. 78. & apertius c. 6. lib. 1. Ad uxorem, n. 38. ac 39. Quot item (inquit) qui consensu pari inter se matrimonij debitum tollunt, saluo matrimonio; ac dicti l. de Veland. virg. c. 10. n. 84. siue qui ex consensu contumeliam communem iam recusauerunt, quibus locis de hoc latius.

82. & vna notitia eius.] Hoc dicit (inquit Rhen.) propter Monogamiam, addens dogma reiectum esse; quare de eo latius inter Tertulliani paradoxa in Prolegomenis. Initio quidem modestius scripsit, qui exstat supra Tom. 2. l. 1. Ad uxorem, de vñis nuptiis; verum postea vehementius iis qui infra exstant Tom. 5. Libris de Exhort. ad castit. & de Monogamia.

83. pro nominis fide.] Non semel adnotauimus, à Tertulliano & B. Cypr. usitatum nomen, pro Christiano nomine. Sic etiam cap. 40. suppliciiis, nominis causa. Tertullianice sunt etiam voces: erogatur, & quo. Quare etiam ex Vat. 3. MS. cod. legimus: hoc magis vineta quò absoluta, pro: quòd.

CAP. IX.

84. Igitur, ut retexam, quam Deus, &c.] Inscriptum est caput istud: Quod Christus carnem amet, etli infirmam. Legimus autem secundum Vat. 3. MS. cod. quam de sacramentis suis disciplinisque vestiuit, phrasi Tertullianica; item geminatum illud: Absit, absit.

85. solum optimum à Christo eius addiscimus.] Rectè interpretatur Rhen. à Christo eius, id est Christo boni Dei Marcionis. Adludit autem ad illud Christi, Luc. 18. Nemo bonus nisi solus Deus; quomodo de dilectionis mandato Dei & proximi, Matth. 22.

86. Medicum non desiderant nisi malè habentes.] Infra l. 4. adu. Marc. Medicum sanis non esse necessarium, sed malè habentibus; Magis ad verbum citans Euangelistæ verba Luc. 5. Verum in idem redit, quia qui desiderant, requirunt; non requirunt autem nisi id quod necessarium est.

87. Inhonestioribus maiorem circumdamus honorem.] Iuxta ipsam vocum Græcarum adlusionem 1. Cor. 12. opposuit ἀτιμωτέρα, id est: inhonestiora (pro quo noster Interpres ignobiliora) & τιμωτέρα, id est, honorem.

88. Ego (inquit) veni, ut quod periit, saluum faciam.] Paulo aliter etiam hoc Auctor, quam sit Luc. 19. Vbi in tertia persona legitur: Venit filius hominis saluum facere quod perierat; sicut etiam infra lib. 4. adu. Marc. legitur. Infra verò c. 34. sicut hic: Ad hoc (inquit) ven. sic se dicit, &c.

89. Malo mihi (inquit) salutem peccatoris quam mortem.] Supra Tom. 2. l. de Penit. c. 4. pro hoc legit Auctor: Penitentiam malo quàm mortem. Sed non mirum est variè citari hanc scripturam (sicut etiam ibi adnotauimus num. 17.) eo quòd nusquam certo loco reperitur apud Ezechielem, sed partim c. 18. partim 33.

90. Omnis vis Dei benefica vacuisset.] Iterum hic (inquit Rhenan.) vacuisset legitur, iuxta vulgarem Afrorum pronuntiationem, ut videtur. Nos diceremus: vacasset. Adludit autem ille ad illud lib. præced. de Carne Christi, cap. 7. nu. 67. nisi quod etli vacuisset tentationis ingenium; Vbi & nu. 44. de hoc verbo, pro: carere, seu frustraneum esse, latius. Usurpatur autem ab Auctore, si vsquam alibi, hoc certè lib. frequentiss. Exempli gratia c. 16. licet ab exemplo vacet diuersitas rerum, ac: & exprobratio enim, & exhortatio vacarent erga carnem, si vacaret & merces. Item c. 25. & vacat quod hęc

iam ab hæreticis vindicatur, & c. 35. vacabit astutia, ac 56. vacaturo scilicet emolumento. Item c. 60. totum scilicet vacaturum, ac: exinde iam vacaturam, & ex futura membrorum vacatione; & licet enim esse quid denuo, & nihilominus vacare; nec potest autem dici vacare, si non sit. At enim si sit, poterit & non vacare; nihil enim apud Deum vacabit. Rursum cap. 61. causas necessitatis tunc vacaturas; ac: Si & hic iam vacare est; & temporali vacatione.

CAP. X.

91. Tenes scripturas, &c.] Huic capiti titulum dedimus: Quod multis aliis scripturis caro illustretur. Legi autem iuxta coniecturam Rhen. ex Vat. 3. Legis tum quando deprimitur? adige oculos, & tum quando releuatur, pro eo quod utrobique mendose legebatur: cum. Idem legunt quidem: reuelatur, sed illud placet, eo quod precedat: deprimatur; maxime quod infra c. 18. legatur: cuius iacere, eius & releuari.

92. Omnis caro videbit salutare Dei, &c.] Infra c. 59. eadem hæ scriptura iisdem penè verbis citantur. Legitur autem id secundum 70. pro eo quod B. Hier. vertit dumtaxat: & videbit omnis caro pariter; quam utramque lectionem eodem recidere, pulcre deducit Leo de Castro in Isaiam.

93. Notatur in Genesi dicens Deus: Non manebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt.] Adiciamus: Deus, ex 3. Vat. MS. cod. Reperitur verò etiam hæ scriptura secundum 70. Gen. 6. nisi quod ibi interponatur: in æternum, tam Græcè quam Latine, & in additionibus quoque Hebraica, ac Chaldaica; quod hic omittitur. Legimus autem paulopost: quæ carnem ministerio sibi subigit, aut subicit, ex Vatic. 3. MS. cod. pro: quod. Item: verum interim & in illis litteris Paulus est.

94. quum stigmata Christi in corpore suo portat.] Auctor etiam hic variat à Græco & Latino contextu hodierno, legens: Christi dumtaxat, pro eo quod illi: Domini Iesu, & quidam: Domini nostri Iesu.

95. quum corpus nostrum, vt Dei templum vitari vetat.] Hoc etiam paraphrasticè, quia quum habeatur 1. Cor. 3. Nescitis quia templum Dei estis, & si quis templum Dei violauerit, &c. ipse corpus nostrum, Dei templum interpretatur.

96. quum monet, tollere & magnificare Deum in corpore nostro.] Infra c. 16. ipsa verba Apostoli citat suo ordine: Glorificate (inquit) & tollite Deum in corpore vestro. Sunt enim illi synonyma: magnificare, & glorificare. Atqui vel hinc patet illud: tollite, pro quo Interpres vetus: portate, non nouum esse, sed iam tum lectum, etiamsi nunc Græcè nihil sit quod corripsondeat. Porro addidimus ex 1. Vatic. MS. cod. aliquando, legendo, quod etiam aliquando probauit.

CAP. XI.

97. Hucusque de præconio carnis aduersus inimicos, &c.] Inscriptimus caput istud: Quod Deo non sit impossibilis resurrectio carnis. Legentes mox ex 2. Vatic. MS. cod. Negantes enim eius pœnam.

98. de quibus luculenter & Paracletus, &c.] De scriptis Paracleti, quo nomine Montanum vocare solet, & Prophetidis Priscæ, inter Prolegomena latius de Tertulliani paradoxis. Eodem etiam pertinet quod habet in huius libri fine: per nouam Prophetiam de Paraclete inundantem, &c. Paulopost Vat. 3. MS. cod. legunt: quibuscumque modis exemptum; sed magis placet: ereptum; eo quod supra cap. 4. ubi id ipsum tractat, legatur: ereptam, & paulopost item: quocumque dehaustam. Omittunt iidem deinde: credere, quod tamen retinimus, eo quod possit construi cum illo quod interponitur: volunt. Placet verò quod legunt: quum tamen, pro: cum tam. Et vox est Tertullianica: dedicatam.

99. vtrumque mihi adplaudit.] Hoc est (inquit Rhenan.) vtrumque mecum facit, adiuvat me. Mox verò, Verbum est Tertullianicum: modulatus, pro eo quod 1. adit. minus rectè: moderatur.

CAP. XII.

100. Aspice nunc ad ipsa quoque exempla, &c.] Caput

hoc inscripsimus: Quod diei ac noctis & quatuor anni temporum vices exempla sint Resurrectionis. In quo Auctorem imitatur Epiphanius in Ancoratu. Atqui ad illud: Dies moritur in noctem, vel hic vides (inquit Rhenan.) quam non inammanus scriptor sit Tertullianus in digressionibus.

101. vbiq; iustitium est.] Iustitium est (inquit idem) quum à litibus & cognitione causarum in foro cessatur, dictum, quod Iuris statio sit. Hic usurpat metaphorice. Qui etiam eleganter illud explicat: hæres sibi met existens. Nam subinde (inquit) redit. Defunctis vita qui non amplius reuertuntur, hæredes succedunt in bonis possidendis. Siue autem legas cum excusis Enphonie gratia: Redaccenduntur, & mox: Redornantur; siue cum 3. Vatic. MS. cod. Reaccenduntur, ac: Reornantur; perinde est.

102. Verna & autumnus.] Durè (inquit Rhenan.) Sunt tamen etiam alibi visitata Auctori, uti supra To. 2. lib. 6. de Spectac. cap. 9. vel verno (inquit) vel autumnus.

CAP. XIII.

103. Si parum Vniuersitas Resurrectionem figurat, &c.] Titulum huic capiti facimus: De Phœnice.

104. Illum dico alitem Orientis peculiarem, &c.] Rectè meo iudicio Franciscus Turrianus in B. Clementem Romanum, hinc probat inter cetera, auctoritatem Constitutionum eius Apostolicarum, eo quod verba ipsa Clementis hic transcripserit videatur Auctor ex eo. Nam quod Clemens dicit Phœnicem ὡς ὁ ἀνὰ τὸν ἑαυτοῦ Resurrectionis, Tertullianus dixit plenissimum huius speciei specimen (quo sit, vt non placeat, quod habent Vat. 2. MS. cod. planissimum.) ὡς ὁ ἀνὰ τὸν enim diuitem, seu diuitis plenum significat. Quam etiam Clemens vocat μωρον ἡρώδου, id est, vni genam, volucem Auctor appellat: alitem singularitate famosum. Certè Cyrillus Catech. 18. de Resurrectione, disertis verbis (vt etiam idem adnotauit:) Hæc (inquit) & scribit Clemens, & aiunt multi; cum sit vna tantum avis & sola, in terram Egypti (nam & Arabia Egypto vicina est; unde non mirum si Auctor Arabiæ auem appelleret) in spatio 500. annorum venire solet, atque demonstrare resurrectionem; non in locis desertis, ne mysterium id ignoretur, sed in aperta ciuitate, vt contractetur quod non creditur. Septem enim sibi facit ethure & myrrha, ceterisque aromatibus, & completis annis eo deuenit. Moritur aperte & putrescit, deinde ex putrefacta carne mortuus vermis quidam generatur, & hic deinceps in auem formatur. Atque hoc est quod dicit Auctor: de posteritate monstruosum; qui semetipsum lubenter funerans renouat, natali fine (nam sic legendum, non: fide) decedens atque succedens iterum Phœnix. Vtitur autem etiam B. Ambrosius hoc argumento Phœnicis, ad comprobendam futuram Resurrectionem, tum lib. 5. Hexamer. tum lib. de fid. Resurrect. iisdem penè verbis quibus Cyrillus; hoc vno excepto, quod cum Auctore auem Arabiæ faciat, addens præterea, quod thecam illam corporis sui (quam septem ille vocat) ex Ethiopia in Lycaoniam vehat; atque ita, resurrectione aus huius, incolæ illorum locorum completum 500. annorum tempus intelligunt. Meminit etiam ad idem institutum Epiphanius in Ancoratu; in hoc diuersus, quod apud Heliopolim Egypti etiam comparere scribat, & id habet peculiare, quod se ipsam exurat. Similiter, sed ad probandam Christi ex Virgine sine coniuge natiuitatem, adducit hoc exemplum Rufinus in Symbolo, Tomo 3. Operum B. Cypriani. Scripserunt autem istud hi omnes vna cum Auctore ex Plin. l. 10. cap. 2. qui in hoc differt, quod viuat aus 660. Meminerunt etiam inter ethnicos Oppian. in Ixeutico, & alicubi Euripides, Lucret. in Scetis, Interpret etiam Pindari, de quo paulo prolixius egimus; vt persuaideatur, historiā potius esse quam fabulam, cuius tot & Orthodoxi & Gentiles meminerint, & iuxta Tertullianum etiam scriptura sacra.

105. Vbi iam nemo, iterum ipse, &c.] Istud eleganter expressit Auctor Carmin. de Phœnice, quod plerique perperam Lactantio adscribunt: quum ethnici Auctoris esse, comprobet D. Thomasius in Lactantium.

--Auis vnica phœnix

Ipsa sibi proles, suus est pater, & suus hæres,
Nutrix ipsa sui, semper alumna sui:

Ipsa

Ipsa quidem, sed non eadem; quia & ipsa nec ipsa est, Aeternam vitam mortis adeptam bono.

106. Et florebit enim (inquit) velut Phoenix.] Restitui ex Vatis. vno MS. cod. florebit, pro: florebitis, quia (sicut etiam ante me adnotavit Latinus) videtur intelligere illud Psal. 91. *ὡς φοῖβος ὁ φοῖβος*, quod quidem verterunt Interpretes: *luteus ut palma florebit*, sed verti etiam potest velut Phoenix florebit; quia vox Græca *φοῖβος*, & palmam, & avem illam significat.

107. Multis passeribus antistare.] Est etiam vox Tertullianica: antistare. Nam sic legendum, pro antestare, ex Vatis. 3. MS. cod. & hic, & infra cap. 61. ubi legitur: vt etiam hominibus antistes. Atqui recte adnotat Rhen. Fronis dicit illud: sed homines semel interibunt.

CAP. XIII.

108. Talia interim diuinarum virium linimenta, &c.] Hoc caput inscripsimus: Quod etiam ex iudicio Dei integro Resurrectio necessaria comprobetur. Ibi autem: quo quum maximè, sic interpretatur Rhenan. quo, ac si dicat: quo auxilio, quo subsidio edictorum atque decretorum. Sunt etiam Tertullianica: subest dicere, ac: idonea restituendi. Atqui legimus paulopost: hinc vindicans istud, inde remunerans illud, addito recens: istud.

109. Sed CVM MARCIONE PLENIVS DISCES, an hoc sit Dei totum.] Remittit, inquit Rhenan. Lectorem ad libros, quos aduersus Marcionem scripsit. Quod etiam pertinet illud: Hinc & ille nescio quis Deus hæreticorum, de quo disputat Auctor toto l. 1. adu. Marc. ad quem proinde hic mihi videtur adludere; utpote in quo tractet: non duos esse Deos, alterum indicem seu bellipotentem, alterum mitem; atque adeo Dei esse totum iudicium.

110. nescio iam si Deus.] sensum hunc explicat Rhenan. Nescio, inquit, an Deus hæreticorum, Deus sit, quando nec Auctor est; quod tamen verus, id est, noster Deus, esse scitur, necitem Dominus est; quod esse debebat si Auctor esset. Qui etiam, sicuti alias non semel: expunget, interpretatur: perficiet; & similiter infra illud cap. 25. quum aut nunc deceret eam expungi; & c. 41. mortis per demutationem expuncta.

111. congruentiss. scilicet Deo destinatio iudicij.] Ita restituit Rhen. pro: iudicis, eo quod præcedit: iudicium in hominem destinare, & infra cap. 17. Denique hæc erit ratio in vltimum finem destinati iudicij. Supplemus autem paulopost ex Vatis. 3. Itaque perfectam plenitudinem.

112. de totius hominis representatione.] Similiter infra cap. 17. carnem etiam idcirco representandam esse iudicio, & representatione carnis, ac cap. 23. non representatione, &c. sed expectatio; denique c. ult. vt rursus ex illa representatione Adam. Quod verò utrobique representari dicit hominem, hoc est, præsentem sibi iudicio; mox parere appellat, quod pro apparere seu comparere accipi, adnotauit etiam Rhenan. A quo etiam vox: dispungenda, Auctori non minus visitata, sic explicatur, ac si dicat: quæ per tot substantias satisfacere debeat, per quod & sancta est.

CAP. XV.

113. Age iam, scindant aduersarij, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod quum operarum inter se societatem habeant Anima & caro; etiam simul mercedem accipere debeant.

114. in vitæ remuneratione.] Quam hic remunerationem, supra c. 8. & hic c. 16. ac alibi sapius mercedem vocat, & paulopost, ac cap. 21. præmium; addens præterea: iniustum fore Deum, si sociam bonorum operum à præmiis arceat; & cap. sequ. beneficis (id est, beneficientibus) enim debet. Item cap. 21. Nullum opus certum est mercedis incerta. Plures eiusmodi locos videre est supra Tom. 2. lib. ad Marc. cap. 3. n. 43. & l. de Patientia, cap. 11. num. 73. ac 75. l. item de Cor. milit. cap. 15. nu. 197. Similes sunt loci infra cap. 33. obnoxium esse mercedibus, pro communi operatione pensandis; cap. 34. Distribuit enim vtrique substantiæ per officia propriam mercedem salutis; & cap. 40. præferens merce-

dum æternarum inuisibilium, & gloriæ pondus; in compensationem laborum, ac: Secundum collegia laborum, confortia etiam decurrant necesse est præmiorum; rursus cap. 41. commemorat: remunerationes, ac: compensationem mercedis, ac c. 47. compensationem salutis, & præmium disciplinæ. Iterum cap. 48. ter: meritorum corporis meminit, sicuti etiam cap. 50. & 52. Denique cap. 56. dicit: iniquum esse, aliam substantiam operari, aliam mercede dispungi; vt hæc quidem caro per martyria lanietur, alia verò coronetur; nec absimiliter cap. 59. in fine: mercede disunxit. Loci adnotandi contra Hæreticos hodiernos.

115. Negent operarum societatem.] Angl. MS. cod. operum; verum præterquam quod illud habeant Vatis. 3. etiā Tertulliano magis visitatum est. Sic supra c. 8. quas opera coniungit, & infra c. 16. quibus operam sponte accommodant; ac quod magis huc accedit: reputabuntur illi operæ malæ; & nec bonæ operæ reputentur illi, sicut nec malæ; & quum aliquas laudis operas carni indicit. Item c. 17. operam carnis expectat.

116. quam sola decucurrit.] Angl. cod. MS. decurrit, verum illud habent Vatis. 3. & omnino Tertullianicum est.

117. arcem animæ, &c.] Intelligit cor, de quo etiam scripturas adfert; in quo Auctor secundum Christianos Hegemonicon animæ collocat, supra l. de Anima cap. 15. quamquam ibidem varia Philosophorum placita recenset, à quibus principalitas sensuum consecrata sit in cerebro, vel in medio superciliorum discrimine, aut alibi, de quibus omnibus videre est ibi Adnot. nostras n. 185. vsque ad n. 201.

118. Qui conspexerit mulierem ad concupiscendum, iam adulterauit in corde.] Addidimus: mulierem ex Angl. MS. cod. Nam præterquam quod ita legunt exemplaria omnia Græca, Syriaca, Latina, Matth. 5. etiam supra sic legit Auctor loco citato (ubi etiam citat illud Matth. 9. Quid cogitatis in cordibus vestris nequam? nu. 188.) & infra T. 5. l. de Exhort. ad castit. Legimus autem ex 3. Vatis. MS. cod. paulopost sub huius cap. finem: quo etiam ministros facti cuiusque deposcit, pro: quod.

CAP. XVI.

119. Sed quum imperium animæ, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: Quod appellatio, qua corpus vas Animæ dicitur, nihil obstat quod minus cum ea coronetur, aut inhonoretur. Legimus autem omisso: ex, secundum 3. Vatis. cod. MS. ne & hoc alia argumentatione subuertant; quo fit, vt non sit opus scholio Rhenani; & mox iuxta Angl. cod. MS. ne ex hoc (pro: &, dumtaxat) sociam cogantur agnoscere.

120. idcirco cum auctoribus merita communicare.] Similiter paulopost: vt dominorum & auctorum meritis & ipsa communicent, & cap. sequ. Porro si hæc satis essent ad plenitudinem meritorum, ac: facta deuincta sint meritis. Loci rursus adnotandi contra Aristarchos nostri temporis pro meritis operum bonorum, quales pauloprius n. 113. & supra plures adnotati sunt à nobis To. 2. l. de Patient. c. 13. nu. 82. Siue autem legas: vlt sit vasculum carnis, cum Angl. MS. cod. siue cum aliis omnibus vasculo, perinde est; nam nonnumquam cum Accusariuo, sapientiam cum Ablatiuo vt construit Auctor. Omnino autem restituimus ex 3. Vatis. MS. cod. quia nec calicem damnari, pro: damnari, ac: nec gladium ad bestias pronuntiari, pro: pronuntiari. Item legimus: Licet enim nec bonæ operæ reputentur illi, sicut nec malæ; quia præcessit, non reputabuntur illi operæ malæ.

121. non dico venenarium, &c.] Similiter dixit infra l. 5. adu. Marc. tractans c. 15. epist. 1. Cor. venefico absoluto, calix erit puniendus. Atqui pro fricticis, Vetus adit. fricticis, sicut etiam Vatis. 3. verum magis conuenit cum Archigallo, vt loquatur de calice, quem libidinosæ fæminæ aut eunuchi cum osculis propinabant. Fricticis etiam sit mentio Tom. 1. lib. de Pallio, nu. 90. Quod fit, vt etiam non placeat coniectura G. Caeteri Nou. Lect. l. 4. c. 12. Archithrecis, quod genus erat gladiatorum.

122. vel Archigalli.] Archigalli (inquit Rhenan.) principes sunt Gallorum, siue exectorum. Auctore Iulio Firmico, Venius in decimo ab horoscopo loco, facit eunuchos & Archigallos.

Ceterum hoc hominum genus velut inauspicatum, exosum esse solet, & propter eos qui tales habent in deliciis, etiam turpe & flagitiosum.

123. vel gladiatoris, aut carnificis.] Gladiatorem & carnificem coniungit, eo quod, sicuti supra patet Tom. 2. l. de Spectac. c. 12. n. 116. 117. ac 118. humana corpora in exequiis, edito inferiarum die post epulas erogarentur, & feris dissipanda traderentur; quibus verisimiliter calix aliquis vini proponebatur, ut tanto acius contra feras depugnarent, quibus etiam oscula à parentibus offerebantur; nam sape, B. Cypr. teste Epist. 2. etiam mater intererat. Siue autem legas: nedum à capitis sui officio relegarit, cum exc. siue, relegabit cum Pat. 3. MS. cod. parum refert.

124. in ludia animarum.] Vocat (inquit Rhenan.) in ludia animarum, illusiones manuum, in ultionem inimicos suos paritidij auctores exagitantium. Legimus autem more Tertulliano, cum 3. Vat. MS. cod. & Anglic. vrguentium, pro: vrgentium.

125. de coronis quoque potatoris sui inornabitur, &c.] Sic MS. Vat. 3. pro: inornabitur. Quum autem oras poculorum etiam agnouerit Lucret. lib. 4. inornabitur idem est, atque in ora coronis ornabitur. Adludit enim ad coronas, quibus victorum etiam calices inornabantur, de quibus alicubi Virgilius:

— & vina coronant.

126. laudem suam consecratione pensabit.] Hoc est (inquit Rhen.) dicabitur templo, trophæi instar suspensus. Omittimus autem secundum MS. Pat. 3. cod. illud: ne superfluum; legentes: Est ergo & in vascula, & cum iisdem: ut huic quoque argumentationi satisfecerim, pro: aut.

127. Nam et si vas vocatur apud Apostolum, &c.] Siue id legas, siue quod habent 3. MS. Vatic. cod. vocat Apostolus; perinde est. Adludit vero ad illud 1. Thessal. 4. Ut sciat unusquisque vas suum possidere in sanctificatione & honore, quod metaphrasius vertit Auctor; in honore tractare, sicuti etiam infra lib. 5. adn. Marc. Vbi de hoc latius.

128. vas enim capacitatis nomine dicta est.] Adnotata voce *σῆμα* ad marginem, Rhenan. significat, adludere Auctorem potius ad etymologiam eius vocis Græcæ, quam qua vas Latine dicitur. Legimus autem: quæ (nempe natura) eam non instrumentum in operationibus præstat, pro: habet; & magis placet eorundem Pat. 3. MS. cod. lectio: quod ab anima videtur impelli, quàm: videatur; ac: Glorificate (inquit) & tollite, &c.

129. in alienam culpæ.] Sic hic dicit (inquit Rhenan.) alienam culpæ, sicut mox: extraneam gloriæ, & paulo post: exules carnis; & infra cap. 44. In re ergo aliena salutis.

CAP. XVII.

130. Simplicior quisque fautor, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Quod proinde non sola anima, sed & corpus pati debeat.

131. Nos autem ANIMAM corporalem & hinc profitemur, & in VO VOLVME PROBAMUS.] Adlegat hic denuo lib. de Anima, in quo quod hic citatur, reperire est, c. 5. 6. 7. 8. 9. & nominatim c. 7. adducit pro se, sicuti hic: Lazari exemplum, nempe eius qui fouebatur in sinum Abrahæ penes inferos, de quo Luc. 16. Verum (vbi etiam ante me adnotauit Rhenan.) hoc cap. & sequi. meminerit Lector se Tertullianum legere; pertinet enim ad paradoxon de Anima corporea; de quo latius inter Prolegomena. Et quod id non comprobetur Lazari exemplo, ex August. dicto c. 7. ostendimus num. 93. & 94.

132. substantiæ soliditatis.] Aliquando (inquit Rhenan.) legendum putavi, substantiæ, aut substantis soliditatis; sed solet omittere Coniunctiones, quemadmodum supra admonuimus. Subaudi igitur: & atque expone: Habentem proprium genus substantiæ & soliditatis, per quam, &c. Sic lib. de Patient. Nomen, familiam ipsius persequentes.

133. Dedit igitur aduersario dicere: Ergo, &c.] Legimus: Dedit, Verbum antiquum, id est: Dederim, pro eo quod erat minus concinnum: Dedit, idque eo magis, quod cap. sequent. dicat: quamquam in hac materia admittamus, interdum animæ mortalitatem assignari ab hæreticis; non vero: admissimus.

Vt autem legatur, sunt verba aduersarii; Ergo, &c. usque ad illud: Immo eatenus. Item legimus ex Vat. 3. MS. cod. non quā sentire quid, &c. sed quā necesse est, pro: quia, quod vtrouique legebatur. Perinde est autem legere: & ad patiendum, cum reliquis, vel: etiam ad, cum dicto Angl. MS. cod.

134. eorum interim sententiam pendit.] Facit hic locus ad confirmationem meæ interpretationis loci similis supra alicubi, qui nunc non occurrit, vbi pendere similiter cum Accusatio adnotauimus. Legimus autem aliquanto post: Idcirco pro quoquo modo egit, ex Pat. 3. MS. cod. vbi erat dumtaxat: pro quo modo egit.

CAP. XVIII.

135. Hucusque præstructionibus egerim, &c.] Hoc caput inscribendum duximus: Quod in scripturis sacris editum Dei pendeat, Resurrectio mortuorum, quidque illa duo verba significant. Quod iisdem penè verbis latè etiam tractat Auctor infra lib. 5. aduers. Marcion.

136. Cui quum totauctoritates, &c. procurent.] Vide supra num. 70. quibus adde ex Rhenano, sape etiam alibi dicere Auctorem: procuro tibi. Ergo: procurent, hic interpretare, faueant, subscribant, adfint. Scilicet honores substantiæ ipsius, vires Dei, exempla earum, ratio iudicij & necessitates. Substituimus vero iterum ex Angl. MS. cod. lectionem antiquam intellegi, pro: intelligi; & mox rursum: intellegatur, pro: intelligatur. Cui simile est illud supra cap. 6. qui illam & elegendo dignam iudicasset.

136. quonam titulo spes ista perscripta sit.] Ita ex Vat. 3. MS. cod. vbi antea erat: proscripta. Antea quidem in 1. edit. legebatur: quonam stylo, & sic etiam supra cap. 10. Apostolum quoque ne de vno stylo noris, quo plerumque carnem compungit. Sed (inquit Rhenan.) quia sequitur infra cap. 19. Et hæc itaque dispectio tituli, & præconij ipsius, & sic habet Gorziensis quoque codex, scripsimus titulo. Legimus autem non ita multo post: Et qui non audiuit videt, ex Angl. MS. pro: qui non audit. Qui etiam legit: quum ipsa substantia indutus.

138. Diruite (inquit) templum istud: & ego illud tri-duo resuscitabo.] Etiam hic metaphrasius vertit vocem Græcam *ἀνοικοδομήσεις*: diruite, quam alij vertunt Ioan. 2. soluite; & addit: ego, quod nusquam legitur neque in Græcis, neque in Syriacis, neque Latinis exemplaribus, sicuti e contrario mox contractius legit quàm sit Ioan. 2. De corpore suo dixerat, quum habebatur: de templo corporis sui. Atqui ex Vat. 3. MS. legimus: eius & re-leuari & resuscitari, pro: cuius, & mox: circumferret, pro: circumferat, neque enim nunc Christus talem animam circumfert. Item cum Angl. MS. cod. secundum 1. edit. ut exinde à cadendo cadauer renuntietur, pro: cadauere enuntietur, & prorsus: quæ illud de terra sulcabit ingressa, cum Pat. 3. bu, pro: luscitauit, & cum Anglico cod. etenim agitur in somnis, pro: Sed enim.

139. Postulans enim Saræ humanæ locum de filiis Chet, &c.] Græcam vocem *χῆρ* Gen. 25. Latine etiam reddidit, pro eo quod Interpres Latinus edit. 70. Heth, non rectè, quod magis Hebrææ voci correspondeat, & vbiq; euphonia gratia in Hebraicis in *χ* transferri soleat. Malim etiam legere cum Pat. 3. & Angl. MS. cod. & humabo mortuam meam, nisi Græcè legeretur *τὸν νεκρὸν μου*. Vox autem *νεκρὸς* subinde in Bibliis transfertur cadauer seu mortuum; maxime quum sequatur etiam iuxta MS. cod. et si mortuus dici mereretur, ac: Quod si mortuus.

CAP. XIX.

140. Et hæc itaque dispectio tituli, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: Quod perperam quidam Resurrectionem in imaginariam significationem distorqueant.

141. discidium carnis atque animæ, &c.] Quod hic discidium, supra l. de Anima, c. 27. disunctio, & c. 51. discretio corporis animæque appellatur; quo loco vide Adnot. nostras n. 568. Eodem pertinet quod infra dicit c. 47. regnum mortis nihil operari quàm carnis dissolutionem. Quibus adiungendum est contra illos, qui mortem, Auctore teste, spiritaliter ignorantiam Dei interpretabantur, multas esse scripturas tam apertas,

aperas, ut spiritaliter intelligi nequeant; exempli gratia, quum Na. 16. vetatur quis consueta hominum morte mori, & Deuter. 2. peccatum recenseatur morte plectendum, & mille alia.

142. Itaque & Resurrectionem eam vindicandam.] Adludabant illi quidem ad illud Apost. Rom. 6. An ignoratis fratres, quia quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in novitate vite ambulemus, &c. Sed respondet cap. seq. Auctor, etiam si aliquando figuratè accipiatur mors & resurrectio, non tamen semper; quod ipsum de Evangelio c. eodem prosequitur, & c. 21. ac 22. addit: non sinere alias scripturas, Resurrectionem spiritaliter accipi. Per qua etiam soluitur quod:

143. Dominus scribas & Phariseos sepulcris dealbatis adaequaverit.] Atqui cum Vat. 3. MS. cod. omnino legimus: Resurrectionem fide consecutos, pro: resurrectionem fidei, & consueverunt, pro: consueverunt.

144. arcana haeretica.] De his late tractat Auctor supra lib. adu. Valent. cap. 1. vtpote quo doceat: nihil magis curare haereticos, quam occultare quod praedicant; ubi vide Adnot. nostras num. 2. quibus addendum illud Auctoris alio loco, cap. 3. Haereticos demonstrasse, vicisse est. Lego autem aliquanto post eum MS. 4. secundum 1. adit, in secularis vitae morte detineat, pro: detinebat.

CAP. XX.

145. Obhuiusmodi igitur coniecturas, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod non omnia in Prophetis aut Evangelis allegoricè aut figuratè interpretanda sint.

146. Atque adeo si omnia figuræ, quid erit illud cuius figuræ? &c. Locus egregius, qui etiam retorqueri posset in illos, qui verba Christi de Corpore & Sanguine Domini figuratè volunt intelligi, quum alioqui figuræ illius multas praecessisse, ipsi fateantur.

147. nobiscum Deum.] Omnino sic legendum patet, non: Dominum, quia habet additio Græca 70. Isai. 8. μεθ' ἡμῶν ὁ θεός.

148. Et, si obliquè: (id est obscure) Accepturum virtutem Damasci & spolia Samaritæ.] Ita distinguendus est hic locus, non sicuti antea: Etsi obliquè. Quid autem sibi velit dicta Prophetia Isai. 8. satis prima facie obscura, partim supra diximus Tom. 1. lib. aduers. Iud. cap. 9. num. 98. partim infra lib. 3. adu. Marc. cap. 13.

149. Sed manifestè: Venturum in iudicium cum Presbyteris & Archontibus populi.] Vatic. 3. MS. cod. & principibus. Verum Archontibus legitur infra lib. 4. adu. Marc. sub finem, ubi de hac scriptura latius; & etiam utrobique legitur in sequenti scriptura (de qua etiam ibi) & Archontes congregati sunt in vnum. Denique id pro more habere, ut vox ὁρχοντες seruatur in sua versione à Tertull. supra adnotauimus lib. adu. Hermog. cap. 19. num. 68.

150. Qui & tanquam ovis ad victimam adductus est, &c.] Vatic. 3. MS. cod. ad iugulationem, quam quidem propriè vox ὁφρῆ significat, sed nolui immutare, eo quod legitur: ad victimam, alibi semper ab Auctore supra lib. dicto aduers. Iud. cap. 9. 13 ac 14. & infra lib. 3. adu. Marc. Secundum quos posteriores locos, & Vatic. 3. MS. cod. omisi: se, legens dumtaxat: ante tondentem, scilicet Herodem (vtpote Luc. 23.) eo quod Græcè apud 70. non legatur, atque adeo etiam omittendum duobus locis prioribus censco, & cap. 9. prorsus addendum illud: sine voce, quia ita reddidit Auctor vocem ὁφρῆ, quæ ab aliis: mutus, transfertur.

151. Dorsum suum ponens ad flagella, &c.] Locus hic reperitur Isai. 50. In quo siue legas: ad palmas, cum exc. siue: in, cum Vat. 3. & exc. infra lib. 3. adu. Marc. c. 5. perinde. Lego autem: à fœditate sputaminum, partim ex 3. Vat. MS. cod. qui legant: à sputaminum iaculis (minus accommodè, eo quod Græca vox: αἰσχροῦς magis fœditatem significet) partim ex lib. 3. aduers. Marc. ubi solum legitur: à sputaminibus.

152. Perfollus manus & pedes sortem passus in vesti-

mento.] Adludit ad illos versus Psalmi. 21. Foderunt manus meas & pedes, super vestem meam miserunt sortem.

153. & potus amarus.] Hic ad illud Psalmi 68. Et dederunt in escam meam fel.

154. & caputum iridentium nutus.] Rursum hic ad illud Psalmi. 21. Omnes videntes me, deriserunt me, & mouerunt caput.

155. triginta argenteis adpreciatus à proditore.] Etsi hoc potius reperiatur Zachar. 11. quia tamen mox subiungitur ab Auctore: quæ ænigmata apud Hieremiam, (in hoc secutus est Evangelistam Matthæum, ubi dicitur secundum plerosque codices, qualibus etiam hic vsus videtur: Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam) ad marginem malumus adscribere, & etiam sic in Indicem redigere scripturarum, Hierem. 32. (vtpote ubi de agro empto fit mentio) ac Matth. 27. Si quis plura huic pertinentia desideret, videat Comment. Reuerendissimi Domini Gandauensis Ianssenij in Concord. Evangelist. cap. 140. & Adnotat. nostras in B. Cyprian. Siue autem: præfatos, legas, cum Angl. MS. siue: profatos, cum reliquis, non refert.

156. nec inclauit lingua mutorum.] Supra l. adu. Iud. cap. 9. & mutorum lingua soluetur; nam hoc singulari numero legere oportet secundum editionem, omnes, tam 70. Hebræam, Chaldaicam, & Latinas ex illis translationes. Est etiam adnotanda lectio: mutorum; ad confirmationem eius, quod Leo de Castro in Isai. c. 35. putet olim lectum apud 70. ἡ γλῶσσα ἀλάλῳ ἀρεῶν ἰδοὺ, ex vestigio adit. Complutensis, quæ in contextu posuit postremum illud ἀρεῶν ἰδοὺ, alioqui superfluum.

157. nec manus arida & genua dissoluta reualuerunt.] Quas hic transfert (ex eodem c. 35. Isai. paulo antè) manus aridas; vertit infra l. 4. adu. Marc. paralyticas, Metaphrasticus suo pro instituto transferens vocem Græcam ἀρειμῶν, quæ remissum & inualidum significat; & pro: genua dissoluta, quæ propriè significantur vocibus: ῥοῦατα & ὀδὲλεν ῥοῦα, ibi vertit: crura paralytica. Siue autem: clodi legas cum exc. hoc loco, siue: claudi cum MS. & hic & supra l. adu. Iud. perinde est. Legimus autem cum 1. edit. & Angl. MS. cod. quæ etsi ipsi, pro: quæ etsi. Et vox est Tertullianica: remediatorum.

158. vt quum exitus gentium, & vrbiū resonant.] Intelligit haud dubie Isaiam, ubi exitus siue exitia prædicuntur Tyri, c. 23. & Egypti, c. 19. & Babylonis, c. 13. & Idumæ, c. 21. & nauium Carthaginiensium, quod lego ex Angl. cod. pro: Carthaginiensium, dicto c. 23. ubi iuxta 70. legitur: πλοῖα καρχηδῶνος, id est: Naues Carthagini, pro eo quod apud Hebræos: Naues Tharsis, id est maris, iuxta B. Hieron. quam vocem etiam solent mare reddere 70. præterquam hoc solo capite, idque non semel, sed etiam tertio.

159. vt quum ipsius Israël plagas, &c.] Hic similiter adludit ad eiusdem Isai. c. 24. 25. 28. sequentia vsque ad 32.

CAP. XXI.

160. Si ergo interdum & in quibusdam, inquis, cur non, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod edictum Resurrectionis nequeat spiritaliter intelligi. Est autem vox Tertullianica: denotetur.

161. Tum quod verisimile non est, &c.] Prima editio Tunc; sed Rhenano, qui primus Tum substituit, consentiunt omnes MS. cod. sicuti etiam in hoc, quod legendum iudicari: annuntiata, cui etiam similes locos adducit infra, c. 25. Quia si nulla tunc adnuntiaretur, & mox: Quia non & tunc spiritalis adnuntiaretur resurrectio.

162. Sed etsi temporalia & localia, &c.] Respicit ad ea quæ ex Isaiâ adduxit cap. præced. num. 158. & 159. Siue autem legas: in omne hominum genus cum excus. siue: humanum cum Vatic. 3. MS. non refert. Est etiam Tertullianica phrasis: Dispositiones eius, nempe Dei, tum hic, tum alibi frequenter.

163. Et puto, &c.] Puto hic accipitur, pro æstimo seu iudico ita esse, neque enim villo modo Auctor dubitabat, an in Deū compe- teret inconstantia. Et sic ubique ea voce vititur; sicuti etiam voce: opinor, c. sequent. & alibi sæpius. Exempli gratia, c. sequ. quæ puto adhuc integra est.

CAP. XXII.

164. Posthæc ad illas etiam scripturas, &c.] Inscriptio-
nem huic capiti damus: Scripturas non sinere, ut dicatur: Re-
surrectionem hinc fieri, aut statim ab excessu vitæ.

165. quàm in aduentum (opinor) Christi, &c.] Conie-
cturæ Rhenan. qua sic legendum coniecit, pro: in aduentu, consen-
tunt omnes MS. cod. quorum Anglic. quidem legit paulo aliter:
æquè in aduentum (opinor) Christi vota nostra suspi-
rant; sed primus magis placet.

166. ad diem Domini magnum, diem iræ, &c.] Hic ad-
ludit ad illud sophron. 1. Quia iuxta est dies Domini magnus,
&c. dies iræ. Deinde ad illud Isai. 61. & diem retributionis;
item quod est Job 19. In nouissimo die (quem hic ultimum diem
vocat) de terra surrecturus sum; denique illud Matth. 24. De die
autem illa nemo scit nisi solus Pater. nam quod subijcit: &
tamen signis atque portentis, &c. paulopost latius ipsis scri-
pturarum verbis explicat.

167. Interrogatus à discipulis, &c.] Quia sequentia ex solo
adfert Luca Evangelistæ, dumtaxat adnotauimus ad marginem
Luc. 21. Atque adeo de verbis Evangelistæ, Lectorem remittimus
ad l. 4. adu. Marc. infra ubi explicatur hoc c. 21. latius. Indicabo au-
tem varietatem lectionum, & qua ibi non reperiuntur. Hic itaque
imprimis legit Auctor: quando euentura essent, pro: quando
hæ erunt, dumtaxat. Sive autem legas: eruperant, nempe à Chri-
sto, cum exc. sine: eruperat, scilicet Christus cum Vat. 3. MS. perin-
de est; & item seu legas: conclusionem sæculi, seu: consum-
mationem.

168. dirigit.] sic Vat. 3. MS. cod. pro: digerit, quorum illud
placet; utpote frequentiss. tum alibi, tum hoc libro Auctori vstra-
tum. Sic infra cap. 37. ex materia dicti dirigendus est sensus,
& cap. 52. Sine dubio ad hoc dirigit.

169. Et tunc erit Ierusalem conculcatui nationibus,
&c.] Conculcatus (inquit Rhenan.) pro conculcatione. Duabus
enim vocibus vertere etiam voluit quod alij conculcare, sicuti
Græcè est: ἡτῶν πατῶν. Lego verò ex Vatic. 3. MS. cod. cum
reliquis Israëlitis, pro: cum reliquo.

170. secundum Ioëlem, & Danielelem.] Ioëlis cap. 2. locus
infra loco dicto citatur, sicuti etiam Danielis cap. 7. ad quem hic
etiam adludere Auctorem constat ex verbis utrobique citatis, tum
de portentis in cælo, tum de filio hominis venturo in nubibus.

171. & vniuersum concilium Prophetarum.] Citat: in-
fra in hac sententiam Auctor Prophetam Abacuc cap. 3. &
in margine, Isai. c. 13. Ezech. 32. quare & nos tres hos locos hic adno-
tauimus; quippe qui tractant: de signis in sole & in luna (ubi
addo: in ex 3. Vatic. MS.) & in stellis, ad quas adeo adludit c. 21.
Lucas.

172. conclusionem nationum.] Vat. 1. conlisionem;
verum conclusionem accipit pro pressura, sicuti infra legit, seu
pro: conflictatione, sicuti ibidem non semel, & paulo ante; cui
etiam magis correspondet vox Græca σπῶν, sicuti etiam illud ἐν
σπῶν, vertit hic: cum stupore, de quo infra latius.

173. & motus refrigercentium hominum.] Longè aliter
& vertit & distinxit hunc locum Auctor, quàm vulgatus inter-
pres. Nam vocem σάλας interpretatur simpliciter motum, qui
proprie motum fluctuum significat, quò sit ut vulgatus Interpres,
fluctuum, verterit; & illud: & motus, cum sequentibus coniun-
git, quasi nouum versum incipiens: & σάλας (quod alter præce-
dentibus addit) σπῶν ὑπὸ πῶν ἀνθρώπων. Quomodo etiam le-
gisse videtur, qui in Syriacam linguam vertit, ubi sic legitur: Et
commotio quæ eijcet animas hominum. Deinde vertit: refriger-
centium (sicuti Vatic. 3. MS. cod.) aut velut exc. cod. perfrige-
centium, quod alter: arelcentium, proprie verò magis verti
posset: exanimatorum.

174. tenerescientium arborum in caulem floris, & de-
hinc florem frugis antecurforem.] Locus sicuti infra etiam ci-
tatur l. adu. Marc. 4. nō aliud habet, quàm: quū fructum protu-
lerint, atque adeo istud partim ex Matth. & Marco desumptum est,
qui habent: quum ramus ex se tener fuerit, quod tenerescere dixit
hic Auctor, de reliquo supplens quod Græcè est dumtaxat apud
Lucam, ὅταν τῶν ἄλων ἡδὴ, id est: quum iam prouenerint,

sue uti Interpres adit. Syriacæ: pullulauerint; nempe in caulem
floris, & dehinc florem (quod omnino hic addendum est) fru-
gis antecurforem, ita etiam explicat quid fructus nomine sibi vo-
luerit Luca Latinus Interpres. Quem in hoc imitatus videtur hic
verbis B. Hieron. Comment. in Matth. Quando (inquit) teneres fue-
rint in arbore ficus cauliculi, & gemma erumpit in florem.

175. ut digni habeamini effugere omnia ista, & stetis
ante filium hominis.] Scripsimus: digni habeamini, pro: di-
gnemini, ex Vat. 3. MS. cod. quia Græcè est: ἄξιον ἔσται. Possit
interim etiam retineri: dignemini si passiue accipiat, uti frequen-
ter de Actiuis verbis facit Auctor, qui hic in duobus dissentit à
textu vulgato tam Græco quàm Latino ac Syriaco, tum quod omit-
tat quod his verbis præmittitur, δὲ ὁ ἄνθρωπος, id est: orantes, tum quod
ubi Græcè est ἄξιον ἔσται, id est stare, ipse legat: stetis, cui interim
consentit Syrus Interpres, legens: consistatis. Atqui mox Latinius le-
gendum censeret: frutificat, pro: fructificasset, ego verò lego: fruti-
cat, id est, germinat. Sic etiam castigauimus supra l. adu. Hermoge-
nem illud Gen. 1. Fruticet terra herbam, c. 22. & 29. ubi vide
Adnot. nostras num. 76.

176. ad confringendam terram secundum Isaiam.] Ad-
ludit ad illud Isai. 2. quum surrexerit confringere terram. Ibi
autem, Quis inimicos Christi, &c. ad illud Psal. 109. donec
ponat inimicos suos scabellum pedum suorum.

177. Christianos ad Leonem.] De voce illa popularium
vide supra Apolog. c. 40. n. 524. Similis est & illa, cuius infra me-
minit l. de Exhort. ad castit. Christiani ad bestias, & quod di-
xit supra l. de Spectac. c. 27. illic quotidiani in nos leones po-
stulantur.

178. secundum angelorum constitutum.] Constitutum
(inquit Rhen.) sicut statutum, pro constitutione. Verbum Iurecon-
sultis veteribus vstratum. Locus est Actorum c. 1. Ecce viri duo
astiterunt illis amicti vestibus albis, &c.

179. Nulla ad hodiernum tribus ad tribum pectora
cæciderunt.] Ita transtulit quod est Zachar. 12. & inde partim
citatum Matth. 14. ac Apoc. 1. & ὁ λόγος ἦν ὅτι φῶς ἔσται
(id enim addendum videtur) φῶς, quod ad verbum posset
transferri: & lugebit, seu potius pectora cædet, terra, per tribus
& tribus. Atqui ibi: nemo adhuc excepit Heliam, adludit
ad illud Malach. 4. Mittam vobis Heliam Thesbitem, antequàm
veniat dies Domini magna & illustris.

180. nemo adhuc fugit Antichristum, nemo adhuc
Babylonis exitum fleuit.] Prius istud diseris verbis non habe-
tur in Apocalypsi, sed satis innuitur c. 12. Vbi dicitur mulier, quod
est Ecclesia, fugisse in solitudinem à facie draconis, & maxime c.
18. ubi iubetur populus exire de Babylone, & insuper legitur:
Et stebunt & plangent se super illam Reges terræ. quare & solum
hunc locum ad marginem adnotauimus. Lego autem: qui resurre-
xerit, cum 3. MS. Vat. cod. secundum 1. edit. pro: resurrexit.

181. Exiit planè iam de corporis sepulcro, &c.] Ironia
est ista de Christo, qua (mea quidem sententia) opinionem eorum
hereticorum irridet, qui Christum resurrexisse quidem fatebantur,
sed adhuc mortalem, adludens interea tacite, tum ad illud Ephes. 6.
Nobis colluctatio est aduersus mundi rectores, siue, ut ipse vertit,
mundi potentes, quod Græcè est ἡσυχία τοῦ κόσμου, & ad illud
Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.

CAP. XXIII.

182. Docet quidem Apostolus, Colossensibus scri-
bens, &c.] Capiti huic titulum damus: Quòd et si Apostolus
spiritualiter nos resuscitatos dicat, alibi tamen corporaliter
resurrecturos adfirmet. Atqui illud quidem: mortuos
fuisse nos, reperitur Coloss. 2. verbis infra scriptis, at illud: ali-
quòd alienatos & inimicos sensus Domini, in operibus
pessimis, legitur Coloss. 1. in quibus interim verbis hoc variat à
vulgata lectione tam Græca & Syriaca, quàm Latina, quòd legat:
inimicos sensus Domini, ubi alter dumtaxat: sensu, & pelli-
mis, pro: malis. In illo consentiunt Auctori B. Ambros. legens in
Commentar. inimicos consiliorum eius, nempe Domini, ac B. Hiero-
nym. epist. ad Ioan. Hieros. inimici sensus eius.

183. dehinc: conspultos Christo, &c.] Istud iterum reperitur
Coloss. 2. ubi ad verbum ex Græco: ἐν τῇ ἁγίᾳ συνήθειᾳ τῆς
confr-

conresuscitatos in eo; ac efficaciam propriè vertit vocem Græcam ἐνεργείας, pro qua Latinus Interpretationis. Quibus verbis Apostoli sequenti versu coniungitur illud: Et vos quum mortui essetis in delictis, &c. Sic enim legere pergo iuxta editiones omnes, Græcas, Latinas, Syriacas, etsi repugnantibus tribus Vatic. MS. cod. qui omittunt: in. Cum iisdem lego: præputiatione, pro: præputio. Qui etiam l. 5. adu. Marc. legitur, ubi explicat illud: neque circumcisio aliquid proderit neque præputatio. Et constanter codices omnes legunt: vos, vestra, ac: vobis. Peculiare itaque illud est Theoph. Ambros. quod in prima persona legerint: Verterint: nos, nostra, ac: nobis.

184. Si cum Christo mortui estis, &c.] Istud similiter reperitur Coloss. 2. Consentit autem Auctor cum Græcis & Syriacis exemplaribus, quod omittat: Huius, ubi legitur: ab elementis mundi; & adhuc, ibi: Quomodo quasi quidam (sic enim lego vocibus transpositis ex Vat. 3. MS. ut magis correspondeat phrasi Græcæ, τὸ ὅς, quod alij vertunt, Quid, aut, cur, tamquam. Hoc peculiare Auctori quod addat: quidam. Qui retinuit (sicuti etiam Ambros.) ex Græco voculam ἐν, cum vertit: in mundo.

185. Denique sic resurrexistis (inquit) cum Christo, &c.] Hoc adducitur ex Coloss. 3. c. ubi vertit τὰ ἄνω: ea quæ sursum sunt, & Metaphrasticus: quæ deorsum, pro: τὰ ἑνὶ τῷ ἔσση, id est, quæ supra terram, quum autem omnia exemplaria tam Græca & Syriaca, quam Latina, sic legant, correximus secundum primam editionem ex MS. Vat. 2. & Anglico codicibus: & vita vestra abscondita est, pro: sed vita nostra; & proinde etiam legimus ante illa verba ex Vat. 2. non vobis, pro: nobis.

186. Scimus quia si manifestaverit, &c.] MS. Anglicus: manifestatus fuerit; Verum cum Vat. 3. illud retinimus, eo quod soleat verbis Auctoris pro Passivis vii Tertullian. cum quibus omnibus legimus phrasi Tertullianica: similes eius erimus, pro: ei; nā etiam par eius Auctori vñ statum, supra ostendimus l. de Carne Christi, n. 26. & alibi non semel; sicuti etiam de voce: representatio, quam ex cod. MS. Angl. substituiimus, pro: præsentatio, supra hoc libro, n. 76. ac 112. At qui de iustitiæ mercede, similes locos habes etiam supra n. 114.

187. Si quā (inquit) concurrā in resurrectione quæ est à mortuis, &c.] Sic lego, addita voce: est, ex Angl. MS. cod. & retento illo: Si quā, cum eodem & Vatic. 1. cod. quia id significat Græcum ἐπὶ τῷ; non obstante quod Vat. 2. legant: Si quomodo. Legit etiam conformiter Græcis exemplaribus: Persequor autem si (omissa voce: quomodo) adprehendam, in quo adprehensus sum à Christo.

188. in priora me extendens, &c.] Sic Græcè Paulus Philip. 3. (inquit Rhen.) τοῖς δὲ ἐμὲ ἔμπροσθεν ἐπὶ τὸ πρῶτον, & οὐκ ὡς ποτὶ δίκην, ἔτι τὸ βραχέως ἢ ἄνω κλησέως τῷ ἱερῷ & ἱερῷ. In ist. id est: In priora autem me extendens, iuxta scopum persequor ad palmā supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Verum quod hic vertit: in criminationis, respicit locum qui mox sequitur ad Timotheum; ubi iubet eum custodire mandatū immaculatum, irreprehensibile, in apparentiam Domini nostri Iesu Christi. Græcè est ἀνεπίλητον. Expone ergo: in criminationis, id est: irreprehensibilitatis, Verba dicam. Nō mirū autē si usurpet in criminationē pro fide integra, quā nemo criminari queat, quum alibi dicat: In bonum, pro: non bono.

189. Det illi Dominus, &c.] Vat. 2. Deus, sed Græcè est: ὁ κύριος. Omittit autem hic Auctor, quod tamen Græcè est, & in Syriaca adit, ac Latinis codicibus: à Domino.

190. custodire mandatū immaculatum, irreprehensibile, &c.] Hic confirmatur versio vulgati Interpretis. 1. Tim. 6. mandatū sine macula irreprehensibile; quomodo legit etiam Ambros. & Latinus Chrys. Vel Erasmo teste, quos putat legisse τὸ ἐν τοῦ ἀποστόλου, pro eo quod Græcè hodie lectio, omisso τὸ, magis videatur accedere ad eius illā versionem; ut servet mandatū immaculatus, irreprehensus, cuius imitatione temerè etiam legitur apud Isid. Clarium: irreprehensibilis. Atqui propriè transulit illud Græcum μέγας & ὁπίσθεν, in apparentiam; atque adeo: quam, recte vertit ex Græco, quia id refertur ad dictam apparentiam seu aduentum Christi, non ad ipsum Christum. Porro legimus iterum secundum 1. adit. ex Vatic. 3. potentator, pro: po-

tens; quia etiam Rhenanus sic scriptum reliquit. Mox δυνάμεις vertit: potentator.

191. Pœniteat itaque vos, & resipiscite, &c.] Addimus itaque ex omnibus MS. Iam olim autem hic legendum: resipiscite, pro: respicite, adnotat in hunc locum Act. 3. Erasmus, quod etiam necessario requirit vox Græca ἐπιστρέψατε, & quod vertunt Interpretes vulgatus Latinus ac Syriacus: conuertimini. Qui etiam adnotat tolli incommodum lectionis Græcæ ac Latinæ, sublato vocabulo ἵνα ab Irenæo alicubi, & hic à Tertulliano, ubi legit: ut tempora vobis superueniant refrigerij ex persona Dei; cui consentit etiam Syrus Interpres legens: Et obueniant. Significat autem ἐπιστρέψατε, & personam, & conspectum. Legit etiam Auctor, sicuti hodie plerique codices Græci, ἐπιστρέψατε ἑαυτοὺς, dum vertit prædesignatum (secutus Iren. l. 3. c. 12. cuius Interpres: præparatū) pro eo quod vulgatus Interpres ἐπιστρέψατε ἑαυτοὺς, ubi transulit, qui prædicatus est. Quid? quod etiam Syrus Interpres vertat: qui paratus est. Variant denique in hac etiam Iren. & Tertull. quod ille legat, dispositionis, Auctor verò; exhibitionis, pro eo quod vulgatus Interpres: restitutionis, quam propriè significat vox Græca ἀποκαταστάσεως; longè etiam aliter Syrus Interpres: usque ad complementum temporum. Refertur autem illud; quæ locutus est Deus, ad vocem: tempora, non verò ad: omnium. quare & commate distinguendum.

CAP. XXIII.

192. Quæ hæc tempora, &c.] Inscriptionem huic capiti dāmus: De resurrectione corporali, ex Epistolis ad Thessalonicenses.

193. Qualiter conuersi sitis, &c.] Hic rursum omittit quod 1. Thess. 1. interijciunt in edit. Græcis, Latina, ac Syriaca: ad Deum secundum quas etiam omittimus cum Vat. 3. cod. particulam: ad, legentes: & expectandum; ac legimus: è cœlis, pro: à.

194. quam & vos, &c.] Omnino sic lego, omitta voculam: ut, quia neque Græcè reperitur, neque in Latinis additionibus aut Syriaca, quarum hæc magis accedit ad lectionem Tertull. legēs: nisi vos, quam vulgata versio: nōne & vos ex Græco ad verbum: ἢ & ὑμεῖς; Virum autem legatur, non potest consistere, quod quidam Latini codices hic addant: estis. Omittimus autem cum Vat. 3. vocem: Deo, legentes: coram (quod propriè significat phrasis ἐμὲ ἔμπροσθεν τῷ κυρίῳ, Domino nostro; quod in nullis editionibus 1. Thess. 2. reperitur.

195. Item: Coram Deo & patre nostro, &c.] Istud desumptum ex eadem Epist. 1. Thess. 3. ubi eadem quoque vox Græca ἐμὲ ἔμπροσθεν. Legimus autem secundum adit. omnes ex Vat. 3. in aduentu, pro: aduentum.

196. De quorum dormitione minus mœrenda docens, &c.] Lego prorsus: mœrenda, pro: miseranda, ex Vat. 3. MS. cod. quia adludit haud dubiè ad illud 1. Thess. 4. Nolumus autē vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini. Legimus etiam cum iisdem MS. quod Iesus mortuus sit, & resurrexerit, pro: resurrexit; & est adnotanda distinctio huius loci: per Iesum adducet cum ipso, quum alij plerique præcedentibus illud: per Iesum iungant; & hæc Auctoris distinctio, magis ad institutum facit Resurrectionis. Item legimus ex Vat. 2. in sermone Domini, pro: Dei, quod Græcè sit: τῷ κυρίῳ. Et: obuiam Domino, pro: Christo; tum quia infra l. 5. adu. Marc. & supra l. de An. c. 55. sic legitur, tum quia Græcè est τῷ κυρίῳ. Consentit etiam utrobique Syriaca editio. Rursum: qui illos iam vocaret, pro: vocarit, secundum Vat. 3. MS.

197. ut resurrexerint.] Intellige (inquit Rhenan.) resurrectione spiritali, quam ipsi adstruunt in hac vita contingere.

198. qui in ista tantum vita sperantes habebuntur.] Omittit hic quod Græcè, Latine, & Syriacè est intermedium, 1. Cor. 15. in Christo. Legimus verò ex Angl. MS. cod. excludendi, pro: excludendo.

199. frustrati circa veritatem, non minus quàm Phygellus & Hermogenes.] Rursum lego: Phygellus, sicuti supra l. de Prasce. adu. heret. c. 3. n. 19. quia Græcè est: φύγαλλος; atque adeo omnino etiam in Latinis exemplaribus ita legendū, pro eo quod quidam olim habebant, 2. Tim. 1. Philetus. Nam etiam B. Hig-

ronymus epist. de vest. Aaron, & Ambrosius sic legunt. Atqui more suo, quod 2. Tim. 2. legitur de Phileto & Hymeneo: *ἄπ' αὐτῶν ἀληθεύειν ἡ πόλις*, istis adaptans, vertit aptissime: frustrati circa veritatem.

200. De temporibus autem, &c.] Istud legitur 1. Thess. 5. Illud autem: & spatiis temporum, magis accedit ad id quod Græcè est: *καὶ χρόνον*, quam quod habet vulgatus Interpres: & momentis. Item certissime scitis, secundum vocem Græcam *ἀκριβῶς*, pro: diligenter, ac: insistet interitus, id est: instabit, pro: superueniet: nam Græcè est: *ἐπιτεταται*.

201. Obsecro autem vos fratres, &c.] Istud reperitur 2. Thess. 2. Addidimus verò ex Angl. MS. autem, ac: Iesu Christi, quod Græcè, Latine ac Syriacè sic legatur, quæ exemplaria quæ constanter legant: Rogamus, mirum est ab Auctore legi: Obsecro: Correspondet autem Græco & Syriaco exemplaribus illud: & congregationem nostram ad illum. Verum non propterea cum Isidoro Clario temere ita castigandus vulgatus Interpres, pro eo quod habet: & congregationis nostræ. Eiusdem est farina etiam illud immutatum apud eundem: ut non citò dimoveamini mente, pro: moueamini à vestro sensu, quantumvis illud magis cum Græco textu conveniat, & consentiat partim Auctor, legens: animo. Nullo autem modo ferendum, quod castigare audeat: quasi instet dies Christi, quia etsi sic hodie legant plerique Græci codices, certe olim lectum fuisse *καὶ ἡμεῖς* convincitur tum ex hoc loco, ubi legitur: quasi instat dies Domini, & August. loco infrascripto, tum ex Syriaca versione. Etiam liberare cognitio in eo quod substituit: aduersus omnem qui dicitur Deus, aut numen; quia non modò vulgatus Interpres, sed etiam Auctor, hic & infra lib. 5. adu. Marc. legit: omne quod dicitur Deus aut religio; & similiter omnino cum sua dicta vulgata editione B. Hieron. quæst. 11. ad Algasiam: omne quod dicitur Deus, aut quod colitur; quibus consentiunt etiam Irenæus & August. locis infra citatis. Qui etiam legit: discessio, pro quo non male Auctor abscessio; quia ibidem Hieron. adnotat, quod Græcè dicitur *ἀποστασία*, & legit: tamquam sit Deus, pro quo substituit iterum Clarus: quod sit Deus; uti & alia multa immutauit. Qui, si tantum ad marginem, variam Græcæ editionis addidisset lectionem, multum adiumenti sacrarum litterarum Professoribus adtulisset. Iam verò oportet meminerit Lector, non vulgatam Bibliorum editionem habere dictum Clarium, sed mixtam ex Latino vulgato Interprete & Græcis exemplaribus, quod semel adnotasse sufficiat.

202. quis? nisi status Romanus, &c.] Mirè calumniantur Magdenburgenses, dum hunc locum detorquent, ut probent Romanum Pontificem Antichristum esse. Imprimis enim, manifestis verbis non Apostolus modò discessionem distinguit ab homine peccati, sed eundem explicans Auctor disertis hisce verbis: nisi veniat, inquit, abscessio primò, huius utique regni, & reueletur delinquentiæ homo, id est Antichristus. Et iterum aperitur: quis? (inquit) nisi status Romanus? cuius abscessio in decem Reges dispersa (ubi alludit ad illud quod legitur Danielis 7. de decem Regibus regni 4. post quos orietur alius potentior prioribus) Antichristum superducat. Deinde statum Romanum, de quo hic agit, non esse Ecclesiæ, sed regni Romani seu Imperij, patet ex dicta eius interpretatione de dispersione in decem Reges: neque enim Reges, sed Episcopi in Ecclesia Romana auctoritatem habent, eamque non dispersam, sed unitam sub vno Pontifice Christi vicario capite. Et verò de Imperio Romano id accipiens, adducit manifestè ad illud: tantum qui nunc tenet teneat, donec de medio fiat, etiam supra Auctor To. 1. Apolog. c. 32. his verbis: dum clausulam seculi precamur differri, Romanæ diuturnitati fauimus; ac c. 39. dum dicit: orare nos pro Imperatoribus, pro statu seculi & mora finis; ac apertius l. ad Scapul. c. 2. quum dicit: Christianum saluum velle Imperatorem cum toto Romano Imperio, quousque seculum stabit; tamdiu enim stabit. Quid? quod etiam B. Hieronym. loco citato, & B. Ag. st. l. 20. de ciuit. Dei, c. 19. Chrys. ac Ambr. in huius loci Commentariis, non de Romanæ Ecclesiæ, aut de Romano Pontifice, sed de Imperio Romano, locum hunc interpretentur; & ipse quoque Erasmus Roterodamus Adnot. noui Test. ac Paraph. in hunc locum, & Rhenanus verbis citatus dict. l. ad Scapul. num. 10.

Plura alia ad intellectum huius scripturæ pertinentia, videre est locis iam citatis apud Hier. & Aug. ac Irenæum l. 5. c. 25. Latissime denique apud Nicolaum Sanderum l. 8. V. sib. Monarc. maxime c. 3. 4. 5. 9. 10. 13. 19. 20. 22. 25. 26. 27. 28. 30. ac 42.

CAP. XXV.

203. Etiam in Apocalypsi Ioannis, &c.] Titulum huius capitis ipse Tertullianus indicat: Etiam ex Apocalypsi ordinem temporum Resurrectionis probari. Quamquam interim non tam verba Apocalypsis citet Auctor, quam ad ea adducat; Primum ad c. 6. ubi dicit: quem martyrum quoque animæ sub altari ultione & iudicium flagitantes sustinere dixerunt; dein ad c. 15. ac 16. ubi: ut prius & orbis de pateris Angelorum plagas suas ebibat; ad c. 17. ac 18. illic: & prostituta illa ciuitas à decem Regibus dignos exitus referat; ad c. 19. ubi addit: & bestia Antichristus cum suo Pseudopropheta certamen Ecclesiæ Dei (nam id addo ex Angl. MS.) inferat; ad c. 20. denique in eo quod sequitur: atque ita diabolo in abyssum interim relegato, primæ resurrectionis prærogatiua de solis (sic enim castigo ex Angl. MS. quod erat: de solis, eo quod Græcè sit *ἡ ἡδὴ ἡρόν*) ordinetur; dehinc & igni dato, vniuersalis resurrectionis celsura de libris iudicetur. Ubi quod inter primam & vniuersalem resurrectionem distinguit Auctor, pertinet ad paradoxon eius de annis mille inter utramque intermediis, de quo latius inter Prolegomena.

204. aut, si & agnitio sacramenti Resurrectio est, &c.] Sicuti supra adnotauimus l. de Præf. adu. Hier. c. 40. n. 239. hic certe sacramentum, pro mysterio accipitur, sicuti etiam supra c. 15. illud de Apostolo Paulo: & omnia sacramenta cognouerit. Castigauimus autem partim ex MS. Vat. 3. partim ex Angl. cod. ut eo ipso quo hæc spiritualis vindicatur, pro: quod hæc spiritualis videtur.

205. aut tunc sub omni clausula temporum, &c.] Sic etiam castigauimus & suppleuimus secundum primam adit. ex MS. omnibus, pro eo quod erat dimittatur: sub omni clausula; nā & n. 202. citauimus ex Auctore: clausulam seculi, & hoc clausula repetitur infra c. 30. & 43. ac supra l. de Carne Christi, & l. Item legimus ex Angl. MS. cod. in exitu seculi, pro: exitum seculi.

CAP. XXVI.

206. Vnum adhuc respondebo, &c.] Inscriptum caput istud: Quod Resurrectio etiam de patrocínio eloquij Prophetici figurati vindicetur.

207. sicut ostendimus.] Nempe supra c. 7. quum dixit: Obliteratus igitur & deuoratus est limus in carnem. Quandoquum factus est homo in animam viuam, de Dei statu.

208. maledicta quidem quæ hauerit sanguinem.] Sic castigo ex 3. MS. Vat. cod. pro: quod. Videtur Auctor legisse Gen. 4. Maledicta terra, quæ aperuit os suum ad hauriendum sanguinem pro eo quod legitur hodie apud 70. Maledictus tu à terra, quæ, &c.,

209. per consistorij sui exitus.] Vocat (inquit Rhen.) consistorium terram, à consistendo; nam in hac consistit homo. Alioqui consistorium vocamus locum, in quo causæ cognoscuntur.

210. Dominus regnauit, exultet terra.] Vatic. 3. MS. exultauit, & mox etiam Auctor: quo supra regnante exultauit; malimus tamen retinere vulgatam lectionem, eo quod sic legant & Romana, & ex Hebræo, & Gallica, & vetus Psalterij editio.

211. Videbunt enim eum qui confixerunt.] Sic sic legas, sicut cum 3. MS. Vatic. cod. in quem confixerunt, perinde est; quia etiam alibi variat Auctor, sicut videre est supra l. de Carne Christi, c. 24. n. 186. & infra c. 51. n. 364.

212. & angelificatam.] Alludit ad illud Mat. 22. Sederunt sicut angeli Dei in celo; sicut ad 1. Cor. 2. quum subiungit: & cōsecuturam, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Legens autem plurali numero: quæ, &: ascenderunt, magis accedit ad id quod Græcè est: *ἀνέβη*. En. utroque modo verti potest; quo modo etiam legit B. Hieron. epist. 148. ad Marcellam, & quidam Latini codices.

213. & solem suum emittens super iustos & iniustos.] Castigauimus: emittens, pro: mittens, ex Angl. MS. quia magis correspondet.

correspondet Græce voci ἀνάστασις, quamritē circumlocutus vulgatus interpres Matth. 5. vertit: oriri facit.

214. ipsam conditionem colentes aduersus conditorem.] Adludit ad illum Rom. 1. ἐλάτρευσατε τὴν κτίσιν παρὰ τοῦ κτίσαντος, quod vertit Hilarius: Seruierunt creatura preterito creatori; & vulgatus interpres: Seruierunt creatura potius quam creatori; nam omnia illa significat vox παρὰ. Ibi autem: ne in pane quidem victurum hominem, videtur desiderari: solo, quod omnia exemplaria sic legant Matth. 4.

215. ignorātes & panem de cœlesti repromissum, &c.] Similis est hic locus illi infra l. x. adu. Marc. c. 14. Sed ille quidē vsque nunc nec aquam reprobaui creatoris qua suos abluir; nec oleum quo suos vnguit, nec panē quo ipsum corpus suum repræsentat; quo fit ut hic magis placeat lectio Angl. MS. cod. & aquam spiritus, & vinum animæ vigan- (id est vigorem accipientis, ut passim actiuum accipiat) ex vite Christi. Adludit autem vtrique ad tria prima Ecclesiæ sacramenta, Baptismi, Confirmationis, & Eucharistiæ; de quibus etiam supra num. 72. 75. ac 76.

216. Sicut & ipsam terram sanctam, &c.] Eo quod subiungat mox: lacte & melle fluens, quod Exod. 3. reperitur, adludit haud dubiè etiam ad illud eiusdem cap. Locus in quo stas, terra sancta est; quod spiritualiter interpretatur de carne Domini, sicut plerique Patres rubum ardentem, & non combustum, sanctam B. Virginis matris Domini virginitatem. Ibi verò: in omnibus Christum indutis, ad illud Gal. 3. Quotquot enim baptizati estis, Christum induistis. Legimus autem omnino cum Angl. MS. & Basil. exc. cod. Ut & templum Dei eadem sit & Ierusalem, omissa: ad particula, quæ erat in edit. Lugdunensi.

217. Exurge, exurge Ierusalem, &c.] Reperitur istud Isai. 51. iuxta 70. qui vocem: Ierusalem addunt quæ in Hebræo non est. Legunt quidem 3. Vat. MS. cod. in primordij die, sed illud, in primordio diei, legitur apud 70. Græcè & Latine. Legimus autem ex iisdem: quæ fuerat, pro: qua, & mox: lapidauit, pro: lapidat, eo quod sequitur: confixit, secundum exc. cod. siue confecit, iuxta MS. omnes; nam vtrum legas, non refert.

218. quam etiam Petrum dici capiat.] Legimus sic ex 2. Vat. MS. cod. Est autem præs. Tertulliano vsitatus. dici capiat, pro dici liceat, vti ad marginem Rhen. adnotauit, & etiam in Adnotat. ad legens similem locum supra l. de Præscr. aduers. har. c. 44. Talia capit opinari eos qui exorbitant, id est, accidit ut alias etiam opiniones habeant qui exorbitant. Vide ibi Adn. nostras, nu. 292.

219. quæ cum incolare & custodire sortita est.] Angl. MS. cod. incolere. verum illud habent Vat. 3. MS. & excusi omnes, & solet talibus vocibus Auctor delectari. Ab ea voce deriuatur: incolatus, apud vulgatum Psalmorum interpretem. Quamquam interim neutrum correspondeat voci Græcæ ἐργάζεσθαι, Gen. 2. quæ operari significat.

CAP. XXVII.

220. Habemus etiam vestimentorum, &c.] Eiusdē quæ sit argumenti cum capite precedenti, nouo titulo non est opus.

221. Hi sunt (ait) qui vestimenta sua non coinquinauerunt cum mulieribus, &c.] More suo ex duobus locis vnam scripturam concinnat Auctor; nempe partim ex illo Apoc. 3. qui non inquinauerunt vestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, partim ex illo Apoc. 14. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati.

222. Tunc (inquit) lumen tuum temporaneum erumpet, &c.] Vertit Auctor Isai. 58. temporaneum, pro eo quod alij: matutinum. Græca vox: ὀρθρινός, præcox significat. Deinde legit: ἱμάτια, id est: vestimenta, pro eo quod codices Græci hodierni, & quidam Veterum, ἰαματὰ, id est: curationes. Duplex est enim eius loci lectio etiam apud Græcos; nam consentiunt Tertull. non modo B. Cypri. l. de Eleemos. & operibus sub principium, ac l. de Orat. Domin. sub finem, & B. Aug. serm. 172. sed etiam Chrysost. hom. 55. in c. 16. Matth. de quo vide plura apud Leonem Castrum in Isaiam; ubi etiam eos qui aliter legunt, locum hunc ostendit de Resurrectione interpretari.

223. Populus meus introite in cellas promas quantu-

lum, donec ira mea prætereat.] Hic vocem Græcam ταμῆα paulo aliter vertit quam Latinus 70. Interpres, nempe cellas promas; quæ ille cubicula. vtrumque enim ea vox significat; & accipit: quantulum, pro: quantulumcunque. Habent præterea 70. amplius conformiter Hebr. & Chald. editionibus: Clande ostium, abscondere. Et verò similiter de sepulcris locum hunc interpretatur B. Aug. Epist. 36. ad Casulanam. Legimus autem iterum ex Angl. cod. intellegi Veterum more, pro: intelligi, & secundum phrasin Auctoris: hoc ipso quo ait, pro: quod.

CAP. XXVIII.

224. Scimus autem, &c.] Huius capitis titulum ex Auctoris verbis ponimus: Quod tam dictis quam factis prophetata sit Resurrectio.

225. quum Moyses manum in sinum condit, & emortuam profert, &c.] Mira est, si alibi vsquam, certè hæc translatio huius loci, Exod. 4. quum Græcè sit: καὶ ἐκένθη ἐν χειρὶ αὐτοῦ τὸ λείψανόν, & consentiunt Hebræica exemplaria & Latina, quod non emortuam, sed leprosam protulerit manum. Verum infra cap. 55. mentem suam explicat, dum dicit: Mutatur Moysi manus; & quidem, ad instar emortuæ, exanguis; & albida, frigida. Accipitur autem propriè illud: insinuat, pro: in sinum condit, sicut etiam adnotauit Rhenanus.

226. per illa trina signa denotabatur.] Sic ex 3. MS. Vat. pro: notabatur, quia illud Auctori familiare est. Atqui trina signa sunt, virga in serpentem commutata, manus ex leprosa sana, & aqua in sanguinem immutata, quæ omnia spiritualiter Auctor interpretatur.

227. De quo apud eundem Prophetam.] Nempè Moysen; tacite innuens, eum esse Auctorem & Exodi & Geneseos, ex quibus hæc testimonia citat, atque adeò & totius Pentateuchi, certè de Exodo & Deuter. id ipsum patet ex scriptura verbis Exod. 24. ac Deuter. 31. & de toto opere id asserunt Philo lib. de Mundo, ac Iosephus alicubi.

228. Quoniam & vestrum (inquit Deus) sanguinem, &c.] Etiam hic variat à communi editione 70. tam Græca quam Latina Gen. 9. tum quod omittat: animarum vestrarum, tum quod legat: exquiram eum, pro eo quod habent etiam Hebræica editio & Paraphrastes Chaldaei: exquiram animam hominis.

229. Quale est apud Isaiam: Ego occidam & viuificabo.] Auctor adludit ad illud Isai. 38. Corripies me & viuificabis me; aut potius, quum longè aliter id legant 70. accidit hic es μὴ μωχλὸν ἀμαρτῶνα; vti Isaiam scripserit, quum potius debuisset dicere in Basiliis. Neque enim aliquid tale apud Isaiam reperitur, sed 1. Reg. 2. legitur; Dominus mortificat, siue occidit, & viuificat.

CAP. XXIX.

230. Igitur si & Allegorica scriptura, &c.] Inscriptio- nem huic capiti damus: De manifesta apud Ezechielem Resurrectionis Prophetia.

231. resurrectionem carnis, &c. subradiant.] Subradiare (inquit Rhenan.) actiue, pro: innuere, leuiter ostendere, quod Auctores subindicare dicunt. Eiusdem significationis est, si sic malit quis legere: obradiant, quod habet Angl. MS. cod. Orta metaphora à radiare, quod est, fulgere & conspicuum esse.

232. Accipe Ezechielem, &c.] Reperiuntur hæc verba Ezechiel. 37. secundum editionem 70. variantia tamen nonnihil ab ea quæ hodie exstat tam Græcè quam Latine. Nam legit: extulit me in (quam Propositionem recens addo ex Vat. 3. & Angl. MS. cod.) spiritu Dominus, pro: Domini. Habet etiam dumtaxat cum Irenæo: ossibus, quum alij legant: ossibus humanis, & per circuitum, pro: per gyrum in circuitu, quæ habet etiam Irenæus. Adde secundo: & ecce, quod illic semel habetur: & legit: affero in vos spiritum, & viuetis, cum Irenæo, & Heb. ac Chald. textu, pro eo quod alij dumtaxat: spiritum vita. Omittit: & dabo super vos nervos, quod est apud Irenæum; ante illud: & reducam in vos (quomodo restitui ex omnibus MS. cod. pro: reducam vos in) carnes. Item prætermittit: meum, quum dicit: dabo in vos (nam sic lego, pro: vobis, & hic, & postea, sicut pauloprius) spiritum. Legit etiam: & ecce, pro: & facta est. Rursus post illud: & accedebant ossa ad ossa, desideratur: ad iuncturam suam;

quum tamen id ipsum legerit B. Iustin. Mart. Apolog. 2. in hac verba: Coagmentabitur iunctura ad iuncturam, & os ad os, & Iren. Vnumquodque ad compaginem suam, quod adeo desiderari mihi hic videtur, eo quod cap. sequi. legat: recompingi os ad os. Legit etiam cum Irenaeo plurali numero, & circumposita sunt eis cutes (nam sic omnino legendum, pro: carnes, tum quod praecesserit, nerui, & caro, tum quod Græcè sit δερματα) ac: & constituerunt (sic lego ex MS. omnibus, pro: steterunt) super pedes suos valentia magna satis, pro: congregatio siue collectio multa vehementer nimis. Item transfert vocem: ἀγαπῶντες αὐτοὺς, auulli sumus, pro eo quod alij: abscissi sumus. Rursum non habet, Hæc dicit dominus Adonai, quod tamen est apud Irenaeum, & legit: Ecce ego patefacio, pro eo quod alij cum Irenaeo: aperiam, & addit (iuxta quod Hebraicè est, præter Irenaeum, & Chaldaicè) populus meus. Legit etiam: ego Dominus aperuerim, sic lego ex Anglic. MS. cod. pro: aperui, pro, ego Dominus quum aperuerim, ac: & eduxerim, pro: vt educam, & populus meus, pro: populum meum; item: & requiescetis in terra vestra, pro: ponam vos in terram vestram, denique: & fecerim, pro: faciam. Atqui paulo superius legit Angl. cod. à quatuor ventis cæli, quomodo etiam legit B. August. loco infra citato, sed quum illud: cæli, neque in Græcis sit quæ hodie existant, neque in Hebraicis aut Chaldaicis aut Latinis exemplaribus, neque apud Irenaeum, non addidi. Deinde ex MS. 3. Vatic. tum hic, tum sequent. cap. lego vbiq: Israël, pro: Israëlitis; quod Græcè ita sit, & alibi ea vox Auctori usitata.

CAP. XXX.

233. Hanc quoque prædicationem, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: Quod perperam quidem dicta Ezechielis allegoricè intelligunt, & ipse allegoricus intellectus pro Resurrectione faciat. In quo certe Auctori consentiunt BB. Iustinus Martyr vbi supra, Iren. l. 5. c. 15. Cyr. ad Quirinum Test. l. 3. c. 58. Cyrill. Hieros. Catechesi 18. & alibi non semel Aug. quamquam lib. 10. de Gen. ad litt. c. 5. spiritualiter de populi Iudæi reparatione intelligat, Epiphani. denique in Ancoratu, & Theod. alicubi.

234. & refrigerij nomine respirare, &c.] Sic omnino legendum, pro: respirari. Item ex cod. Angl. MS. readunatione, pro: redanimatione. Iuxta etiam Vatic. 3. MS. cod. hoc cap. & iterum c. 31. & 32. more Tertulliano, qui vocibus obsoletis delectatur, legimus: ossium, pro: ossium.

235. Nam et si figmentum veritatis, &c.] Hoc vult dicere: nihil imaginem esse veritatis, nisi verè id ipsum prius existerit. Legimus autem ex Vatic. 3. MS. de suæ auctoritate simplicitatis, pro: de sua auctoritate & simplicitate.

CAP. XXXI.

236. Planè si & populus allegoricè mustraret, &c.] Caput hoc inscripsimus: Resurrectionem carnis etiam aliis Prophetis probati. Legimus autem etiam iudicio Latinij & Rhen. ex 1. edit. & Vatic. 3. li 8. pro: et si. Paulopost etiam omnino retinimus cecidisset, quod habent excus omnes, pro: descivisset; quod legendum coniebat Rhen. & cecinisset, quod habebat 1. edit. & Vatic. 3. MS. quia loquicū de Iudeorum populi pertinacia, qui spe omni resurrectionis exciderant, patet ex eo quod sequitur: manifestus est, nempe populus, inquit Rhenanus, de corporum interitu labefactans fiduciam resurrectionis. Retinimus etiam: restituebat, cum Vatic. 3. pro eo quod Rhen. substituerat: restituebat, quia opponitur illud eleganter ei quod sequitur: destruebat. Magis etiam placet mœrebat, quod habent excus, quam quod est in MS. Vatic. 3. ac apud Rhen. hærebat. Atqui vox est Tertullianica: necessarii.

237. Exhibitis de sepulcris, &c.] Reperitur hoc Malach. 4. secundum 70. præterquam quod legat Auctor: Exhibitis de sepulcris, pro eo quod tam Græcè & Latine, quam Hebraicè & Chaldaicè: Egrediemini & salietis; item: Et conculcabit inimicos, pro: iniquos.

238. Gaudebit cor vestrum, &c.] Istud habetur Isai. 66. secundum aditiones omnes; quod ad Resurrectionem probandam adducunt etiam BB. Iren. lib. 5. cap. 15. & Aug. lib. 10. de Civitate Dei, cap. 21. & Theodoretus alicubi. Vox autem Græca ἀγαλλῶν,

quæ ab August. & Tertull. ac Iren. interpretatur: orientur, siue exorientur, ab interprete Latino 70. transfertur: germinabunt. Vtrumque enim significat.

239. Viuent mortui, &c.] Etiam hoc secundum 70. reperitur Isai. 26. præterquam quod legat Auctor: viuent, secundum Hebræos & Chaldaeos, quum Græcè sit: ἀναστήσονται, id est, sicut etiam apud Iren. ac Augustin. locis citatis reperitur: Resurgent mortui, & pro eo quod Græcè est: ἡ ἀμα αὐτοῖς ὄψις, id est: sanitas ipsis est, etiam apud dictos Auctores, ipse legat: medulla est ossibus eorum; seu potius, sicut rectè castigandum censet Leo Castrus in Isai. medela, nam id propriè ἡ ἀμα significat, & correspondet MS. V. at. cod.

240. Veniet adorare omnis caro in conspectu meo, dicit Dominus.] Istud iterum reperitur Isai. 66. præterquam quod 70. editio Græca, & B. August. loco citato addunt: in Hierusalem; quod neque Auctor habet, neque Hebr. aut Chaldaica editio. Quibus verbis præmittitur illud: Quemadmodum cælum novum & terra nova, quæ ego facio in conspectu meo, ubi omittit quod Græcè additur: ὁ ὢψις, quod etiam B. August. explicat vertens: manebit ante me. Post illud verò, Veniet omnis caro, demum subiunguntur illa: Et exhibunt, & videbunt artus eorum qui impiè egerunt, ubi Græcum κῶλα vertit: artus; sicut B. August. & Leo Castrus: membra, pro eo quod Latinus interpres 70. cadauera, minus rectè. Reliqua huius scriptura consentiunt cum Græco textu, & August.

CAP. XXXII.

241. Sed ne solummodò eorum corporum, &c.] Titulum huic capiti damus: Quod resurgent etiam insepulta cadauera. Id ipsum autem paucis adigit supra c. 4. quum dixit: Et utique redhibentibus eam ignibus, & vndis, & aliis ferarum, & rumis alitum, & lactibus piscium, & ipsorum temporum propria gula. Eodem pertinet quod docet infra c. 52. & 56. in eodem nos corpore resurrecturos. Idem etiam per omnipotentiam Dei confirmant B. Greg. Nyss. l. de homine, & Epiph. in Ancoratu, & B. Aug. lib. 22. c. 20. de Civit. Dei.

242. habes scriptum: Et mandabo piscibus maris, &c.] Quo loco scriptura istud habeatur, hætenus reperire non potui. Videtur eodem pertinere illud Apoc. 20. Et dabit mare mortuos qui in eo erant, verum reliqua non correspondent, & B. Aug. lib. 20. de Civitate Dei, c. 22. paulo aliter illud interpretatur. Legimus autem ex MS. 3. Vatic. eructabunt, pro: eructabunt. Est enim vox Tertullianica: edicitur, quæ rursus sub finem huius cap. videtur, & cap. sequ. Dominus edicit.

243. Puto autem huius quoque diuinæ potestati documentum idoneum Ionam, &c.] Ionæ exemplum, qui a pisce seu cete post triduum eiectus fuit, valde huic instituto est accommodum.

244. quàm capulum, &c.] Sensus est (inquit Rhenan. Cetus ille piscis potuisset spatio trium dierum concoquere Ionæ carnem, nihilo difficilius quàm intra se tenere potuit, quum venter ceti sepulcro veteri atque abditio non esset absimilis, in quo Ionas erat immersus.

245. Saluo eo, quod & bestias, feros &c. homines, &c.] Sensus hunc idem reddit Rhenan. Non inficiandum, quod Deus figuravit, id est per figuram præmonstravit: bestias illas, de quibus apud Moysen sanguis exquiratur, esse feros istos, siue effratos, homines præsertim in nomen Christianum, id est Christiana religionis persecutores, vel ipsos cæcæ demonas, à quibus per vindictam sanguis Christianorum exigitur.

CAP. XXXIII.

246. Satis hæc de Prophetico instrumento, &c.] Inscripsimus caput istud: Quod in Euangelio, et si quædam Parabola sint, non tamen omnia.

247. Nam & discipuli, &c.] Istud reperitur quidem etiam Matth. 13. sed non multo post initium cap. quum id quod hic præcedit, sub medium reperitur. Variat autem etiam hic Auctor in eo, quod legat: vt videntes videant, & audientes non audiant secundum Isaiam, pro eo quod Græcè, Syriacè, & apud vulgatum interpretem: quia videntes vident, & audientes non audiunt neque intelligunt. Et adimpletur in eis Prophetia Isaiæ. Quod verò

Verò sequitur: Dicebat autem & parabolam ad eos, legitur Luc. 18.

248. Et tamen nullam parabolam, &c.] Addimus: parabolam ex Vatic. MS. 3. cum quibus & reliquis MS. Rhenani codicibus reuimus: edisseratam (sicuti, inquit ille, dicimus reseruatam) pro eo quod MS. Anglicus & ipse Rhenanus ex coniectura: edisseratam, maxime quod deleteretur talibus vocibus Tertullianus. Exempla autem Parabolarum explicatarum tria que adfert, desumpsit de Matth. 13. Luc. 18. ac 13. Atqui legunt quidem mox MS. Vatic. 3. definitiones, definitionibus, ac cap. 41. definitionis, sed magis placet: definitionis vox.

249. Tolerabilius erit, inquit, Tyro, &c.] Matth. 11. Vox Græca ἀρετὴν τῶν, & tolerabilius, sicuti vertit Auctor, & remissius, veluti vulgata editio, significat. Illud verò: Dicite illis quod adpropinquauerit regnum Dei, in eo variat, quod legatur Matth. 10. Euntes predicate dicentes, quia adpropinquabit regnum Dei. Denique illud: Retribuetur tibi in resurrectione iustorum, reperire est Luc. 14.

250. Nam & ideo præstruximus tam corpus animæ, &c.] Nempe supra c. 16. sed etiam hoc ad paradoxon Tertull. pertinet: de animæ corporalitate, de quo inter Prolegomena.

CAP. XXXIII.

251. Imprimis cum ad hoc venisse se dicit, uti quod perijt, saluum faciat, &c.] Titulum huic capiti imponimus: Quod ex Euangelij quoque Resurrectio probetur. Legimus autem ex Vatic. 3. MS. Quid dicas perijt: pro: dicis; & non multo post: penè minus facere, pro: bene.

252. indulgentia.] Hanc vocem (inquit Rhenan.) ea atus vulgò usurpare caput. Sic infra: Si non omnem lachrymæ imbrem indulgentia diuina siccaret.

253. Porro autem recipimus Animæ immortalitatem, &c.] De hac latius & frequentissime supra lib. de Anima. Legimus verò mox, secundum phrasin Tertullianicam: quæ id quod perit, pro: quia.

254. contentioso fune deducere.] De hoc inter Proverbiales formulas in Prolegomenis.

255. Ego, dicens, veni, &c.] Metaphoricos expressit quod Ioannis 6. est: Quia descendi de celo. Omititur etiam illud intermedium: Hæc est enim voluntas eius qui misit me patris, compendij gratia; addit etiam: quidquam, tum hic, tum cap. seq. quod Euangelista non habet, explicationis causa. Supplemus autem paulo post ex Angl. MS. quia nec quidquam, & cum MS. 3. restituimus: Atquin, pro: Atqui. In hoc verò iterum variat quod legat: & suscitem illum nouissima die, pro: & ego resuscitabo illum in nouissima die.

256. plenitudinem exstruit Resurrectionis.] Exstruere accipit pro: asstruere.

257. Distribuit enim, &c. per officia propriam mercedem salutis.] Restitui ex Vatic. 3. MS. propriam, pro eo quod legatur: per officia priora, nullo sensu. Similes verò phrasæ de mercede operum vide supra nu. 114. Siue autem legas paulo post: fructuosa tunc fuerunt, cum excus. siue fuerint cum MS. Anglico, perinde est.

258. Feliciores enim, inquit, qui non viderunt, & credunt.] Addimus ex eodem cod. (inquit.) Illud autem: & credunt, correspondet voci Græcæ: πιστεύουσιν.

CAP. XXXV.

259. Sed & præcipit, &c.] Quum eiusdem sit materia. nouo titulo non est opus.

260. qui corpus & animam occidat in gehennam, &c.] Vocis Græcæ ἀπολέσαι aliam significat: onem hic & sub finem cap. reddidit, vertens: occidere, pro eo quod cap. præced. aliam, nempe: perdere, cum interprete vulgato, dum de anima dicit: ut perdit credatur in gehennam. Legimus autem etiam hic ex Angl. MS. intellegam, & non multo post: intellegi. Atqui illud: quasi consumendum, non quali puniendum, re-
fere Parenthesi includit Latinius; refertur autem ad illud: utriusque substantiæ. Rhenan. etiam adnotat Ironiam esse, ubi dicitur: In hoc scilicet reficietur ne sit.

261. quod ex duobus non cadat alter in terram, &c.]

Siue sic legamus Metaphrasticos cum vulgatis, siue: neuter cum B. Cypr. alicubi, siue: vnus, quod habebat Angl. MS. cod. & textus Græcæ, Latine, ac Syriace Matth. 10. perinde est. Recte autem vertitur vox Græca: ἀπολέσαι, antistare; sic enim legimus tum hic, tum supra c. 13. pro quo irrepserat: antestare, sicuti & hic: antestamus; quum illa sit vox Tertullianica.

262. in tenebras exteriores.] Adnotanda hæc versio Matt. 8. ac 22. que etiam magis conuenit cum Græca voce: ἐξωτὴς, contra quam sentit Erasmus. Illud autem eiusdem recumbere in regno Dei, differt in eo, quod legatur tam Græcè & Latine quam Syriace: in regno celorum. Legimus verò, sicut est Matt. 19. ex Angl. MS. cod. & sedere in thronis duodecim (que vox antea deerat) Christi; quæ interim vltima vox neque in Græcis neque Latini neque Syriaci habetur codicibus.

CAP. XXXVI.

273. Videamus nunc an & Sadducæorum, &c.] Eiusdem etiam est & argumenti & tituli hoc caput cum duobus præcedentibus. De Sadducæis verò neque animæ neque carnis admittentibus salutem, vide supra c. 2. nu. 11. Atqui legimus ex Vatic. 3. MS. ex qua vel maximè specie resurrectionis fides labefactatur, ex ea, pro eo quod erat: ex quo vel maximè spes resurrectionis labefactatur, ex eo.

264. de carnis scilicet obtentu.] Obtentum (inquit Rhenan.) vocat prætextum. Sic dixit etiam Salustius alicubi: Quia secundæ res mire sunt viijs obtentui. Legimus vero paulo post: Dominus autem eam confirmabat, pro: confirmat, ex Angl. MS. quia præcedit: respuebant.

265. Quoniam autem mortui resurgant, &c.] Quum in reliquis magis sequatur Auctor quod est Matth. 22. hoc desumpsit Luc. 20. ad verbum ex Græco. Legimus autem cum MS. Angl. Deum viuorum, pro: Dominum, quia sic vtroque legitur tam Græcè ac Latine, quam Syriacè. In hoc vero consentit cum vulgata additione Latina, quod legerit: nubent, non: nubant, sicuti Græcè & Syriacè hodie legitur; quod non semel, sed tertio significat, tum paulo prius his verbis: nupturæ necne, tum hic: Neque enim si nupturos tunc negauit, & mox: postquam non nubent. Legit etiam Auctor paulo post, ac infra cap. 62. similes erunt angelis Dei, non: sunt, quod alij legunt. Est autem etiam id adnotandum, quod: nubere, sicuti noster interpret tam Cypr. quam Tertull. etiam viris tribuant, quam interim significationem tam viro quam femina communem fuisse, adnotauit Nonius Marcellus.

266. Atquin filios Resurrectionis appellauit, per eam quodammodo, &c.] Sic legimus ex Angl. MS. cod. pro: Atquin, &c. appellat, ut per eam. Est autem istud iterum desumptum Luc. 20. Adluditur etiam ad I. Corinth. 15. quum subiungit: per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiæ, resuscitatæ tamen, demutationem. Legimus autem omnino secundum I. edit. Ceterum nec quæreretur ex MS. omnibus, pro eo quod irrepserat: ne, mendosissime.

CAP. XXXVII.

267. Sic et si carnem ait nihil prodesse, &c.] Capiti huic inscriptionem dedimus: Quod illud: Caro nihil prodest, nihil hæreticis suffragetur; ex eodem Ioannis Euangelio probari.

268. quasi verè carnem suam illis edendam determinasset, &c.] Illud verè, sanè intelligendum est, hoc est, sicuti August. in Ioan. cap. 6. interpretatur, crudè, ita ut dentibus laceretur, sicuti alia caro. Nam de veritate carnis Christi in Eucharistia non semel rectè sensisse Auctorem, & supra adnotauimus cap. 8. nu. 76. & infra latius lib. 4. adu. Marc. Sunt autem obscuriores loci explicandi, per eos ubi ambiguit non loquitur; non modo scripturæ, sed etiam Auctorum veterum. Eodem modo etiam subaudienda caro cruda, quum post illud Ioan. 6. caro nihil prodest, addit: ad viuificandum scilicet, & ubi similiter loquitur infra cap. 50. Omitto quod eo loco simpliciter dicat Christus: caro nihil prodest; non addens: caro mea; nam & similiter de spiritu, non dixit: spiritus meus. Rursus autem cum Angl. MS. cod. legimus: intellegi.

269. sed transit de morte in vitam.] Ita legimus ex Anglico Ecce iiij

MS. cod. pro: ad vitam, quia Græcè est εἰς. Retinimus etiam: trā-
sit cum excus. veteribus, pro eo quod Vatic. 3. MS. tranſiet, & alij:
tranſibit; quia magis illud reſpondet Græco, Syriaco, & quibus-
dam Latinis exemplaribus, quæ legunt: tranſijt.

270. Nam & paulo ante, &c.] Nempè ante illa verba Ioan.
6. ſpiritus & vita ſunt. Hic vero panem cœleſtem, metaphra-
ſticos vertit, pro eo quod eſt Ioan. 6. panis qui de cœlo deſcendit;
deinde quum ibidem ſolum inueniatur Chriſtus vrguens (ſic enim
iterum lego ex Angl. MS. pro: vrgens) memoriam Patrum,
qui manna manducauerunt; tamen præterea addit: qui panes &
carnes Egyptiorum præuerterant (id eſt, vti Rhen. interpre-
tatur: antepoſuerant) diuinæ vocationi.

271. Veniet enim hora, &c.] Et hic, & paulo poſt iterum in
hoc variat, quod legat conſtanter, Veniet, pro: venit; quod tam
Græcè eſt, Syriacè & Latinè; item, quod omittat hoc, quum legit:
Ne miremini quod veniet hora; prorsus alio ſenſu, quàm alij
Patres interpretantur. In hoc interim conſentit vulgato noſtro in-
terpreti, quod contra quàm legendum cenſet Eraſmus, legat: &
procedent.

CAP. XXXVIII.

272. Poſt dicta Domini, &c.] Titulum huic capiti dedimus:
Quod non dictis modò, ſed & factis, Chriſtus Reſurre-
ctionem carnis adprobauerit, mortuos reſuſcitando. Ad-
ludit autem ad tria exempla Chriſti, quibus ſuſcitauit filiam Prin-
cipis Synagoga, Matth. 9. Adoleſcentem unicuique matris filium,
Luc. 7. & Lazarum quatuordecim annorum, Ioan. 11. Legimus au-
tem mox ex Vatic. 3. denuò morituros ſuſcitare, pro: ſu-
ſcitari.

273. Enimuerò ſi ad fidem potius ſequeſtrandam, &c.]
Sequeſtrare (inquit Rhenan.) eſt aliquid apud ſequeſtrum de-
ponere, ut in tuto ſit. Unde res ſequeſtrata Iure conſultis. Expone igitur:
ad fidem futuræ reſurrectionis ſequeſtrandam, id eſt,
ut ita dicam, certificandam, & ſecuritati vindicandam. Quod
verbum etiam ſuprà legitur, ni fallor. Porro quum paulo poſt dicitur:
ne aliter documenta præmiſiſſe quàm rem depoluiſſe vi-
deatur; explicat quid ante per fidem ſequeſtrandam intellexe-
rit. Pulcrè autem dicit: Deum de fallacia ſolum infirmum,
eodem modo ſicut Scholaſtici Doctores dicere ſolent, Deo omnia poſ-
ſibilia præter peccatum. Legimus autem paulo poſt cum Vatic. 3. At-
que adeò ſecundum noſtram veri exiſtimationem, pro: ſe-
cundum noſtram veritatem.

CAP. XXXIX.

274. Reſurrectionem Apoſtolica quoque inſtrumenta
teſtantur, &c.] Hoc caput inſcripſimus iſſdem Auctoris verbis:
Quod Reſurrectionem Apoſtolica quoque Acta teſten-
tur. Quæcunque enim hic citat, petuntur ex Actis Apoſtolicis per
Lucam conſcriptis. Legimus autem: nihil noui intulerunt, ex
Angl. MS. cod. pro: intulerant.

275. Viri, inquit, fratres, ego Pharifæus ſum, filius Pha-
riſæorum, &c.] In hoc differt à communi lectione Græca & Sy-
riaca, quod legat: Pharifæorum, quod tamen etiam Latina quæ-
dam legunt exemplaria, pro: Pharifæi; item quod omittat: mor-
tuorum, quæ tamen vox ab omnibus legitur, non modo Act. 23.
ſed etiam 24. ubi hæc ipſa verba repetit B. Paulus Apoſtolus. At-
qui: ad Sadducæos ſapere, dixit eadem ſignificatione, qua mox:
ſecundum Pharifæos; uſurpans: ad, pro: ſecundum.

276. Proinde & apud Agrippam, &c.] Hic omittit: Moy-
ſen, cuius etiam mentio ſit Act. 26. quum vertit: citra quàm
Propheta adnuntiarent; quamquam tamen id explicans,
Moyſis meminerit, adludens ad loca eiſdem de reſurrectione
mortuorum ſuprà citata cap. 28. Gen. 9. Eſt vero phraſis Ter-
tullianica: exquiri habebit; ſimiliter etiam cap. ſequ. renoua-
ri habemus.

277. Sed nec Athenienſes, &c.] Latius iſtud explicatur
Act. 17. quum dicit: propterea irriſiſſe Paulum Athenienſes,
quia Ieſum & Reſurrectionem adnuntiabat eis.

278. per totum penè inſtrumentum.] Epiſtolas Pauli (in-
quit Rhenan.) hic intelligit, ut potè in quibus omnibus aliqua ſit
Reſurrectionis mentio, ſicuti inſrà patebit capp. ſequentibus ad fi-
nem libri uſque.

CAP. XLI.

279. Nihil autem mirum, &c.] Titulum huic capiti impo-
nimus: Quod nihil pro hæreticis faciat interior & exterior
homo apud Apoſtolum, ex alijs eiſdem locis colligi.

280. quum oporteat hærefes eſſe, &c.] Pulcræ ſententiæ
hærefes eſſe non poſſe, ſi non & perperam ſcripturæ in-
telligi poſſent. Verum de eo latius ſuprà l. de Præſcript. adu. hæ-
cap. 17. 18. ac 19.

281. ſed interior renouatur de die & die.] Similiter paulo
poſt bis: de die ac die, ad verbum transferens quod Græcè eſt 2.
Cor. 4. ἡμετέρας & ἡμετέρας, pro eo quod noſter Interpres paraphraſti-
cos: de die in diem. Legimus autem: ita vocabulum homo, ex
MS. omnibus, & adit. 1. alibi deerat vox: homo; & rurſum ex
Angl. MS. intellegi.

282. ſed ſubſtantia ſaporem.] Saporem (inquit Rhenan.)
vocat ſapientiam, mentem, id quod ſapit. Sic etiam inſrà dicit lib. 2.
adu. Marc. c. 19. per eundem ſaporem paſſionis.

283. interiorem hominem habitare Chriſtum.] Etiam
hic expreſſit quod Græcè eſt: εἰς τὸν ἑσῶν ἀνθρώπου; coniu-
gens interim illud ſequentibus, quum alie editiones omnes, etiam Syri-
ca, coniungant præcedentibus.

284. ſenſibus utique intimandum.] Vocabulum (inquit
Rhenanus) eius ætatis vulgo frequens, Intimare, pro intimum
reddere. Similiter dixit ſuprà Tom. 2. lib. de Habit. mulier. cap. 5.
nullus clauus argentum intimat tabulis. Verba autem ſe-
quentia ſic diſtinguenda ſunt: per fidem, & in cordibus ve-
ſtris: & in dilectione; neque enim illæ Coniunctiones ſunt Apo-
ſtoli loco iam citato. Legimus autem iterum ſicuti ſuprà: de die
ac die, ter addita vocula: de, quippe quàm Apoſtolus habeat ſe-
cundum editiones omnes. Atqui ſicuti alibi frequenter, ſuggeſtum
ſpiritus, ornatum intelligit.

285. Quod enim ad præſens eſt, &c.] Quum legat hic
Tertullian. ad præſens, & vulgata editio Latina: In præſenti,
interpres quoque Syrus: Huius temporis; videtur olim fuiſſe in exem-
plaribus Græcis vox aliqua correfpondens, qua hodie deſideratur.
Accipit autem: temporale, ſatis nouè, pro momentaneo, & tem-
poraneo. Viciffim legit dumtaxat ſemel Auctor χαλὸν ὑπερβο-
λήν, vertens: per ſupergreſſum; quum Græcè ſecundo adijci-
tur: εἰς ὑπερβολήν, pro quo interpres noſter vertit: ſupra modum
in ſublimitate; quale quid etiam legit Syrus interpres, vertens: glo-
riam infinitam in ſecula ſeculorum. Omittit etiam ſecundo loco
nobis. Denique legit: perficiet, pro: χαριζάσεται; quod re-
ctius noſter interpres: operatur, & etiam ſingulari numero eſt in Sy-
riaca editione.

286. Siquidem, ait, compatimur, uti & conglorifice-
mur, &c.] Hic etiam transfert propriè voces Græcas: εὐδοκῶ, ſi-
quidem, ac σὺνδοξάμεθα, conglorificemur, item δοξάζομαι,
reputo. Compati autem accipitur pro ſimul pati, &
proinde etiam ſic intelligenda, quam mox habet Auctor vix
compaſſio.

287. ut & ſuprà dicat (nempè Paulus:) Quum veniſſe-
mus, &c.] Auctor per illud: ſuprà, intelligit iterum Epiſt. 2. ad
Cor. de cuius poſiſſimum locus hoc cap. tractat. Nam reperitur hæc
ſcriptura 2. Cor. 7. niſi forte malit quis eum ſequi ordinem Marcio-
nis in libris aduerſus eundem obſeruatum; quippe qui Epiſtolam ad
Romanos, ex qua immediatè ante teſtimonium produxerat, poſt po-
nat Epiſtolas ad Corinthios.

288. In omnibus, inquit, compreſſi, &c.] Etiam hoc ad
verbum ex Græco: ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι. Legimus au-
tem cum Angl. MS. ſicuti alias: corrumpi intellegitur, pro:
intelligitur.

CAP. XLII.

289. Eandem adhuc ſententiam exequitur, &c.] Eiſ-
dem tituli eſt cum præcedenti capite, nempè: De alijs locis Apo-
ſtoli Reſurrectionem carnis comprobantibus.

290. Scimus enim, inquit, quoniam etſi terrena domos
noſtra huius tabernaculi, &c.] Omnino legimus: noſtra,
non: noſtri, quia Græcè eſt: ἡμῶν οἰκία, & ſic legunt Latini etiā
codices omnes, & Syrus interpres, ac Clemens Alexand. lib. 4. ſtra-
mar. & B. Macar. homil. 5. de Reſurr. ad idem inſtitutum hanc ſcri-
pturam

pturam 2. Cor. 5. citans. Qui omnes quum legant: huius, illud re-
centi adiecit ex Angl. MS. cod. Legimus etiam ex Vatic. 3. MS.
per hoc, ubi erat: pro, & cum Angl. cui dissolutio deputa-
tur, Vocem Tertullianicam, pro: reputatur, & iterum: in-
telligi.

290. Nam & in hoc ingemiscimus, &c.] Ominò sic legi-
mus ex Anglico, quia etiam infra lib. 5. adu. Marc. ingemimus
legitur. Distinctione etiam hic facta per dicomma, legimus: domi-
cilium nostrum, quod de cælo est, superindui desideran-
tes; ac si dicat, domicilium cælesti superindui cupientes. Nam simi-
liter legitur cap. sequ. Mira est autem lectio, quam tamen explicat
& hic, & cap. sequ. ac infra lib. 5. aduersus Marc. siquidem
exuti (seu: despoliati) non nudi inueniamur, id est, recipia-
mus corpus quod despoliati sumus; pro eo quod Græcè hodie legitur
ἐκδύομαι, id est: induci; in quo consentiunt Latine omnes,
& Syriaca aditio, ac etiam Clemens Alexandr. Auctori interim
explicando consentit Macarius his verbis: ut ne corpore exuti, nu-
di reperiamur, quomodo adeo etiam ille in verbis textus Apo-
stoli ab eo citatis castigandus venit. Item Variam lectionem indicat
non Ambros. modo, sed & Græcanica scholia.

292. Quoniam ipse Dominus in iussu & voce archan-
geli, &c.] Sic supplemus hunc locum ex MS. Vatic. 3. & legimus:
obuiam Domino in aëra, ex Angl. MS. cod. quia etiam supra
ita lectum est cap. 24. n. 196.

CAP. XLII.

293. Horum demutationem, &c.] Eiusdem est argumen-
ti cum precedentibus caput istud, ut potè quo contineatur, ex 1. Cor.
15. resurrectionis comprobatio.

294. Omnes quidem resurgemus, &c.] Erasmus Adnot.
Noui Testam. in 1. Cor. 15. censet locum hunc à scribis deprauatum;
aque adeo ex interpretatione Tertulliani deprehendi, non legisse
eum: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes demu-
tabimur; ac id, quod hodie reperitur in Græcis exemplaribus: Om-
nes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur. Verum non
satis ab illo intellectum Auctorem vel inde patet, quod hic &
infra lib. 5. adu. Marc. quam sapientissime inculcet; non omnes demu-
tandos, cap. etiam preced. præmitat: Priuilegium illos manere,
qui ab aduentu Domini deprehenduntur in carne, & pro-
pter duritias temporum Antichristi, merebuntur, com-
pendio mortis per demutationem expuncta, concurrere
cum resurgentibus. Ad cuius rei probationem, hoc capite
dictam scripturam adduci patet ex verbis illis: Horum demu-
tationem ad Corinthios reddit. Alius quidam vir eruditiss.
adnotauit & Tertullianum & Cyprianum legisse: Omnes quidem
dormiemus, sed non omnes immutabimur; sed, præterquam quod
apud Cyprianum hæc scriptura citata non reperitur, nullo modo id
legisse Auctorem patet, cum ex verbis modo citatis: compendio
mortis per demutationem expuncta, sum ex alijs & hoc &
preced. cap. ac rursus dicto lib. 5. adu. Marc. multo a peritioribus,
quibus indicat sensisse se, non morituros illos qui in aduentu Domi-
ni reperientur, sed demutandos dumtaxat. Ominò itaque reti-
nenda vulgata huius loci codicum omnium, tam excusorum quam
MS. etiam Vaticanorum 3. lectio: Omnes quidem resurge-
mus; tum, quod etsi obscurior sit Auctor, tamen eam comprobet
illud huius cap. paulopost: Abhinc enim definimus, carnem
quidem omni modo resurrectionem; tum quod B. Hieron.
Epist. 152. ad Minerium & Alexandrum, in Latinis codicibus il-
lud legi scribat. Latinum autem fuisse hunc nostrum Auctorem ne-
mo dubitat, & vix etiam alij tum exstant Latini Auctores
Hieronymo antiquiores, apud quos hanc lectionem legerat B. Hier.
Nam atque erant illi contemporanei, qui eandem sequuntur lectio-
nem, Ambros. in Commentario eius loci, & in 1. Thessal. 4. c. Rusti-
nus in Symb. Apost. ac B. August. lib. de Vera religione & aper-
tus lib. 20. de Ciuit. Dei, cap. 20. ubi etsi etiam illum adferat lectio-
nem: Omnes quidem dormiemus, eam interim docet eodem recidere.
Citatur etiam ex Græcis à quibusdam Philop. Carpathius in Canti-
ca Cantorum. Neque vero obstat huic nostræ lectioni Auctoris
iū dicta opinio (que etsi B. August. non probatur, hæresi tamen ca-
rere, adseritur ab eodem qu. 3. ad Dulcit. ac à Gennadio lib. de Ec-
cles. dogmat.) quod quidam mortem non experientur, sed

vita præuenientur, quia etiam illi aliquatenus intelligi possunt
resurgere, ac eorum corruptiūm induet incorruptionem
(quod in malos quoque competet) & mortale induet immorta-
litem. Quod usque adeo verum est, ut B. Chrysost. in Comment.
quamquam sequatur primam illam lectionem: Omnes quidem non
dormiemus, tamen etiam illos resurrekturos adfirmit. Qui plura de
varijs huius lectionibus desiderat, consulat dictam Epist. B. Hieron.
ac Sixtum Senensem Bibl. sanctæ lib. 6. cap. 265. Hoc vnum adiectū,
nimis libere ex modernis exemplaribus Græcis potius quam anti-
quioribus, immutatum esse ab Isidoro Clario nostri Latini interpre-
tis antiquam Tertulliano hic usitam lectionem; & substitutum:
Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur; planè
contrario sensu. Deinde perperam adprobare potius illam lectionem
ab Erasmo, quam illam veterum Græcorum codicum: Omnes qui-
dem dormiemus; quam etiam Didymus Alexandrinus & Aca-
rius Cesariensis magis veritati conuenire, & in pluribus codicibus
haud dubiè Græcis, quum ipse Græcus fuerit) reperiri scribant apud
dictum B. Hieron. Epist. supradicta; immò ipse etiam Hieron. Com-
ment. ad c. 52. Isai. sic legat.

295. In atomo, in momentaneo motu oculi.] Hic & in-
fra cap. 51. retinuit Auctor, quod Græcè ἐν ἄτομῳ, & illud Græ-
cum ἐν ποτὶ ὀφθαλμοῦ, paraphrasticos transtulit: in momen-
taneo motu oculi. Motus enim oculi (inquit B. Hieron. supradic-
ta Epist. ad Minerium) qui Græcè dicitur ποτὶ, tanta velocitate
transcurrit, ut penè sensum videntis effugiat. Pro quo noster inter-
pres & moderni codices, ac etiam quidam iam Hieron. tempore le-
gebant ἐν ποτὶ, id est, in cunctu oculi. Quorum hoc translatum ab
ictu celi seu fulminis, illud verò à motu lancis seu libræ, & confundi
interim vtrumque, & vnum pro altero poni adnotauit Hesichius;
atque adeo non opus est coniecturam Fabri sequi, qua: nūctū, legen-
dum censet.

296. Et mortui, inquit, resurgent, &c.] Omittimus secun-
dum Vatic. 3. cod. MS. primi, quod neque Græcè est neque Syriacè
neque Latine hoc loco apud Apostolum, neque etiam infra cap. 57.
aut lib. 5. adu. Marc. ubi legitur conformiter codicibus omnibus: &
mortui resurgent incorrupti; quod ipse hic libenter substitue-
rem, nisi refragarentur MS. cod. in quibus desideratur. Legimus
etiam secundum eosdem: & nos demutabimur; pro: immuta-
bimur; quia tum precedenti & hoc capite, tum infra cap. 50. ac 55.
& lib. 5. adu. Marcion. ubique: demutati, & demutatio, ab
Auctore usurpantur. Quibus etiam locis latiss. tractatur, quid sit
Apostolo: demutatio. Item: Oportet enim corruptiūm
istud induere incorruptelam (seu: incorruptionem) pro:
corruptum. nam præterquam quod sic infra etiam legitur cap. 50.
ac 51. & lib. 5. adu. Marc. etiam sic legit B. Hieron. ubi supra, & B.
Cypri. lib. 3. Testim. ad Quirin. cap. 58. Denique paulopost: uti de-
uoretur mortale à vita, pro: ut, duobus in locis ex Vatic. 3. MS.
cod. nam sic etiam infra legitur cap. 54. & lib. 5. adu. Marc. quibus
locus hanc scripturam latius explicat.

297. quod, &c. superindui desideramus, &c.] Sic legi-
mus ex Anglico MS. cod. pro: superinduere, quia Græcè est, 2.
Cor. 5. ἐπεδύομεν, & sic legitur iterum paulopost, & lib. 5.
adu. Marc. Item ex Vatic. 3. MS. cod. qui sumus, pro: sumus, quia
sic infra etiam legitur lib. 5. adu. Marc. sepe dicto. Siue autem legat,
sicuti vulgo est: scilicet dum demutatur, siue cum MS. omnibus
& 1. adu. demutamur, perinde est; sicuti etiam licebit retinere
quod hodie legitur: lucrifacta morte, siue quod habet Angl.
MS. lucrificata. Ex quo castigamus: atque illam ex demuta-
tione, &c. pro: illa, & mox legimus: superindumento cæle-
sti & æterno, addita: &, particula.

298. Quantos enim licebit, &c.] Quantos (inquit Rhen.)
pro: quot. Sic etiam vulgus loquitur.

299. Diximus iam de isto alibi, &c.] Adludere videtur
ad lib. de Anima supra cap. 51. ubi sic legitur: Plato in Politia,
cuiusdam insepulti cadauer opponit, longo tempore sine
vlla labe, præ animæ scilicet indiuiduitate, seruatum. Ad
hoc, & Democritus crementa vnguium, & comarum in
sepulturis aliquanti temporis denotat, &c. ne prolixiores si-
mus, hoc addito, quod Varias reddat eius rei rationes, neipè aut
aëris qualitatem, aut soli, aut corporis, aut mortis, ut non sit

necesse cum Philosophis animae indivisibilitati id adscribere.

300. Sed & proximè (sic enim legit Angl. cod. pro: proximè) in ista ciuitate.] De Carthagine loqui Auctorem adnotauit ad marginem Rhenan.

301. quum Odei fundamenta tot veterum sepulcrarum sacrilega collocarentur.] Odeum Græcè Ὀδεῖον, ab ὀδῶν, id est cantu, fictum, locus dicebatur, (Celsio teste Lect. antiqu. lib. 15. cap. 12.) imagine Theatri, in quem deferbantur & recitabantur poemata, prout quàm in Theatro recitarentur, ex quo etiā spectabant Auditores, citharædos & citharistas, audiebantque recitantes poemata; quale describit Virgilius lib. 5. cap. 9. à Pericle Athenis exstructum. A quibusdam Romæ quatuor Odeæ commemorantur, inter quæ haud dubie erat illud à Domitiano exstructum, cuius meminit non Suetonius modò Domitiani cap. 5. sed & Eusebius in Chronicis, saltem iuxta emendatiores codices. Porro huc propius accedit Pausanias in Atticis, qui indicat Odeæ construi solere in honorem defunctorum, dum scribit, Herodæ Attici iussu constructum pulcherrimum Ὀδεῖον, defunctæ uxoris monumentum. Quò videtur etiam pertinere illud Ciceronis lib. 4. ad Attic. Epist. 86. Monumentum illud quod tu laudibus tollere solebas, quum Odeum laxaremus. Quæ eo prolixius deduximus, ut excludamus Variorum de hoc loco coniecturas, quorum quidam legendum censebant hodie cum 1. edit. alij substituerant: eo die, nimis liberè. Adhuc itaque Auctor ad noui Odei Carthaginensi fundamenta collocata, nisi forte quis malit legere: tollerentur, pro: collocarentur; cui magis fauere videtur illud: tot veterum sepulcrarum, nihil tamen nisi secundum MS. codices immutare volui.

302. & dentes incorruptos perennare.] Perennare (inquit Rhenanus) pro durabiliter conseruari. Aliter dixit Tranquillus, non perennauit, id est, annum non vixit. Legimus autem paulopost iterum, sicuti cap. preced. ex MS. Angl. cod. siquidem exuti non nudi inueniamur, pro: non inueniemur nudi; item: & reuestitos, addito: &, ac sicut ubique supra: intellegi. Denique: dehinc & recipient eam, iterum adiecto: &.

CAP. XLIII.

303. Proinde quum dicit, &c.] Eiusdem iterum est hoc caput argumenti cum precedentibus, & ex eodem 2. Cor. 5. cap.

304. Itaque consili semper.] Vertit ad verbum Græcam vocem ἀποβιβάζω. Legimus autem ex Angl. MS. cod. quòd cum immoramur in corpore, peregrinamur, pro: immoremur, & peregrinemur; tum quòd illud & Græcè & Latine ac Syriacè legatur, tum quòd ex sequentibus ita legendum patet. Sunt autem voces Tertullianicæ: obfuscationem, & obuertitur.

305. Fidentes autem & bonum ducentes, &c.] Sic etiam hoc restitimus ex MS. omnibus & 1. edit. quòd sit idem verbum hoc loco Græcè ἀποβιβάζω, pro quo interim, sicuti etiam pro: εὐδοκῶ, vertit Auctor: Fidentes & bonum ducentes. Siue autem legas: immorari, siue: adesse ad Dominum, perinde est.

306. nisi ex martyrij prærogatiua, &c.] De hoc loquendi genere Auctoris aliquid supra diximus lib. de Anima, cap. 55. n. 611. Et certè pro Purgatorio interpretatur Fen. ardentius in Iren. lib. 1. cap. 2. n. 3.

307. deuersurus.] Deuersurus (inquit Rhenanus) pro: diuersurus; de quo supra etiam nos lib. de Prescript. adu. her. cap. 3. num. 17. Similes etiam sunt loci Tom. 2. l. de Cultu famm. c. 1. & l. 2. ad Uxor. c. 2. Rursum supra l. adu. Valent. c. 30. deuersatus in mundo, & iterum c. 32. deuertere. Item infra l. 3. adu. Marc. ca. 8. deuertentis in terram.

308. Et idè gestimus, &c.] Quamquam mirè legat: gestimus, pro eo quòd Græcè, Latine ac Syriacè: contendimus; certè ad verbum consonat illud: placibiles illi esse, ei quòd Græcè est: εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι. Ita enim legimus ex Anglico MS. cod. pro: placere illi.

309. ante tribunal Christi, &c.] Vatic. 3. MS. legunt: ante tribunal Christi Iesu; verum non aliud habent quàm: Christi, editiones omnes, neque etiam aliter legit B. Cypr. lib.

2. Testim. adu. Iud. cap. 29. aut Testim. lib. 3. cap. 59. neque etiam Rufinus in Symb. Apost. neque etiam ipse Tertull. infra lib. 5. adu. Marc.

310. vti vnusquisque, inquit, reportet per corpus secundum quæ gessit, &c.] Tertull. dum & hic & infra loco mox citato legit: per corpus, videtur legisse Græcè, sicuti quedam habent exemplaria, & accedit Syriaca editio: τὸν ἑαυτοῦ σώματος, pro eo quòd noster interpres B. Cyprian. ac Rufinus ubi supra. vnà cum B. Ambros. τὰ ἑαυτοῦ, id est, propria corporis. quare non placet quòd habet MS. cod. Angl. reportet præterita corporis sui, maxime quum Auctor illud: per corpus, quinque reperat. Est autem vox Tertull. pensanda, pro: luenda. Porro addimus ex Vatic. 3. & legentes. Ita & totus.

CAP. XLIII.

311. Si enim adhuc ad superiora respectes, &c.] Rursum eiusdem est argumenti caput hoc, verum ex 2. Cor. 4. capite.

312. ad illuminationem agnitionis gloriæ suæ in persona Christi, &c.] Ad verbum transtulit quòd Græcè est τῆς γνῶσεως τῆς δόξης ἐν τῷ Χριστῷ, pro quo noster interpres paraphrasticos: scientiæ claritatis Dei, in facie; in hoc tamen à reliquis differens tum hic, tum infra lib. 5. adu. Marc. quòd omittat vicem: Iesu, ubi nominatum quo modo Christus persona Dei sit, interpretatur; ubi etiam fictilia vasa transtulit, quæ hic & supra testacea, & quòd mirum est, legit: Dei, contra omnium codicum fidem, pro eo quòd hic: mortificationem Christi Iesu. Legimus verò iterum: Atquin, pro: Atqui.

313. vti & vita Iesu, inquit, manifestetur.] Addimus: Iesu, ex Anglico MS. cod. quia mox legitur hic, & etiam dicto loco, vita Christi, quòd in idem recidit. Legit etiam vtrouque in corpore nostro, sicuti legunt Græci & Ambros. pro eo quòd noster interpres: corporibus nostris, cui tamen consentit Syrus interpres. Paulopost verò legimus ex MS. omnibus: Illa quidem quam vixit, pro: qua, & addimus: quæ, ante illud, non modò.

314. quæ portas adamantinas mortis, & æneas seras inferorum intregit.] Adhuc paraphrasticos ad illud Psal. 106. Qui contriuit portas areas, & velles ferreos confregit.

315. Si enim nos qui viuimus, &c.] Hic iterum variat Auctor ab additionibus omnibus Græcis & Latinis, quæ leguntur Semper enim; retinimus tamen hanc lectionem, eo quòd Syrus interpres vertat haud absimiliter, sed paulo alio sensu: Nam si nos viuimus, qui etiam legit: in corpore nostro mortalicum & etore, pro quo alibi: in carne nostra.

316. & nos suscitabit cum ipso, &c.] Similiter legit etiam Ambros. Et verò, dixi, non modò: per, significat (vixit) contendit legendum Erasmus) sed etiam: cum. Explicat autem Rectè Rhen. illud: nisi quia: cum ipso; sicut ipsum, sapit, hoc est: suscitabit nos cum ipso, valet idem, quòd: licet ipsum.

CAP. XLV.

317. Sed & rursus alia cecitate, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quòd etiam illis non suffragetur veteris & noui hominis apud Apostolum distinctio.

318. qui corrumpitur per concupiscentiam seductionis, &c.] Quòd hic: per, verum, infra: secundum, quòd magis sonat vox Græca ἐν. Est interim peculiare Auctori, & post eum Hilario lib. 12. de Trinit. illud: concupiscentiam seductionis, singulari numero, pro eo quòd alia omnes editiones plurali numero id legant Ephes. 4. tam Syriaca & Græca quàm Latina. Atqui legimus omnino secundum 3. Vatic. MS. cod. renouari autem spiritu sensus, pro: sensu spiritus; tum quia sic etiam legit B. Cyprian. lib. 3. Testim. ad Quirin. cap. 11. tum quòd Græcè sit: τὸ πνεῦμα τῆς ὁδοῦ, quòd spiritu mentis transtulit Latinus interpres. Ad verbum autem Græcum illud: ὁδοῦ τῆς ἀληθείας, vertit: religione veritatis. Porro legimus paulopost: defendat, eo quòd præcedat monente Apostolo, pro: defendant.

319. & si ordine postumat.] Scribendum hoc loco: postumat, non posthumat, & supra lib. adu. Valentinianos, cap. 55. num. 376. postumatum, item infra in Scorpiaco adu. Gnost. de postu-

de postumo corporis; patet ex antiquis monumentorum inscriptionibus apud Aldum in Orthographia. Id ipsum etiam adnotavit Guilielmus. Caeterum Nouar. Lect. lib. 2. cap. 10. addens deduci postumum non tamquam posthumatum patrem (Vt Rhennan. & plerique censent) sed ab Adverbio Post, velut ab Extra extumus, & à Citra citumus; atque adeo indifferens esse, tam ad eum qui postremo loco, quam qui post patris obitum natus sit, quod ipsum alicubi habet Cuiacius. Addimus autem: tamen, ex Anglico MS. eod. legentes: effectum tamen anticipat.

320. quod docuimus IN COMMENTARIO ANIMAE. Rursum hic citat librum: de Anima, ubi istud paradoxon habetur cap. 27. de quo inter Prolegomena latius.

321. contemporant fœtu, coætaneant natu. Dicimus (inquit Rhennanus) contemporaneus & coætaneus. Sed Tertullianus hinc verba format: contemporate, & coætate. Vide quantum sibi permittat. Atqui iterum cum Rhennano legimus: dum prior neuter est, pro: neutra, quia præcedit: duos istos homines; & ex MS. Vatic. 3. sic distinguimus: quâ enim alterum possumus esse, nescimus.

322. Exponentes enim, inquit, secundum pristinam, &c. Etiam hoc restitimus iuxta quod ab omnibus legitur apud Apostolum ubi supra, pro: Exponens. Veritatem autem tum hic, tum infra lib. 5. adu. Marc. verbatenus: μετὰ τῶ πλῆθος, ad proximum suum, pro eo quod alij Latini: cum proximo; & Neque dederitis locum diabolo (nam si lego ex MS. 3. Vatic. eod. pro: Ne) iuxta Græcos & Syriacum codices, ubi alij legunt: Nolite dare. Sicut etiam: Omnis sermo turpis, ubi alij: malus, explicans Vocem Græcam σατυρὸς, quod accedit etiam interpres Syrus, apud quem est: execrandus. Atqui mox addimus: & indignatio ex MS. Angl. eod. quia præterquam quod id legatur in edit. omnibus, etiam id explicat mox Auctor his verbis: & cor ad indignandum. Sive autem legas: Sicut & Deus vobis donauit eum exc. siue: nobis cum Vatic. 2. perinde est; variant enim omnes Græci & Latini codices, & Syrus interpres legit: vobis.

CAP. XLVI.

323. Talem ubique Apostolum recognoscas, &c. Caput hoc inscripsimus: Quod Apostolus carnem damnans, opera carnis intelligat. Est autem vox Tertullianica: suggestu; qua etiam infra vtitur eandem explicans cap. 52. suggestum & ornatum dicens.

324. Nam & dicens: Eos qui in carne sunt, &c. Castigauit: sunt ex Vatic. MS. pro: sint, eo quod illud legatur secundum edit. Roman. 8. omnes.

325. Corpus quidem, ait, mortuum, &c. Ita legimus secundum 3. Vatic. MS. eod. pro: inquit, eo quod magis conueniat cum illo quod sequitur: sicut spiritum vitam, Accusatio casus; quum alioqui apud Apost. legatur, saltem secundum Græcos & emendatiores Latinos codices: spiritus vita, propter iustitiam, quomodo etiam legit infra lib. 5. adu. Marc.

326. ex delinquentia. Hac voce non hoc modo capite & sequenti sapissime, sed & infra c. 51. & alibi frequenter, vtitur Auctor pro peccato, seu delicto, sicut hoc ipsum verit loco iam citato.

327. Si enim, inquit, spiritus eius qui suscitauit Iesum, habitat, &c. Hic omisit Auctor quod habent edit. omnes: à mortuis, secundum quas & Auctorem ipsum infra lib. 5. adu. Marc. castigauimus ex MS. Anglico: viuificabit & mortalia corpora vestra, pro: suscitabit, & paulopost legimus; ac supplemus: vt secundum carnem viuamus; ac: si enim secundum carnem, pro eo quod erat dumtaxat: ad viuendum si secundum carnem. Auctori vero consentiunt Græci & Syriacis codices, in eo, quod addit: futurum est, desideratum in editione vulgata.

328. Lex enim, inquit, spiritus vitæ, &c. Istud etiam reperitur Roman. 8. sed initio capitis ante verba prius citata; & illud: habitare in membris nostris, Rom. 7. Atqui ibi (quod rursus legitur Rom. 8.) Quod enim inualidum erat legis, sequitur id quod Græce est τὸ νόμος, item dum legitur: in simulacro, siue vt habent Vatic. 3. similitudine. Legimus autem omnino ex

Angl. MS. & Vatic. 3. & per delinquentiam damnauit delinquentiam, pro: per carnem, quod corrupt. legebatur contra omnium editionum fidem.

329. Habitare enim peccatum dixit, &c. Quod antea dixit: in membris nostris, hic: in corpore nostro, & paulopost: in carne; paraphrasticos sic explicans, quod legitur Rom. 7. quod habitat in me peccatum.

330. Sic & sensum carnis, mortem appellauit, &c. Istud iterum reperitur Romanor. 8. ubi: sensum verit φρόνημα, qua vox à vulgato interprete vertitur: prudentia, & à Syro: electio. Magis etiam correspondet Græco textus quod adijcit Auctor: dehinc & inimicitiam ad Deum. Legimus autem iterum: intellege, pro: intellige.

331. Quomodo, inquit, etiam nunc velut viuentes in mundo sententiam fertis? Legit haud dubie Tertull. δοῦμα τὸ ζῆν, sicut etiam vulgatus interpres, quando verit Coloss. 2. decernitis.

CAP. XLVII.

332. Hæc enim erit vita mundialis, &c. Inscriptionem huic capiti dedimus: Quod etiam salutem carni Apostolus repromittat.

333. quam veterem hominem dixit confixum esse Christo, &c. Istud reperitur cum sequentibus aliquot sententijs, Rom. 6. Addimus autem mox: sed, ex MS. omnibus, ante: quemadmodum. Est etiam phrasia Tertullianica: vti hæcenus delinquentia seruimus, pro eo quod alij: vt ultra non seruimus peccato. Omittimus autem: in, ubi legitur: Et vt hac ratione cōmortui Christo, quia Apostoli sensui contrariatur; & legimus secundum editiones omnes ex Angl. eod. conuiuemus illi, pro: conuiuamus. Quum etiam verit Auctor: Sic enim, inquit, & vos reputare, magis expressit quod Græce est: λογίζεσθε, sicut etiam in illo: ad obaudiendum illi, verum ab omnibus differt, in eo, quod omittat: in concupiscentijs eius, & quod immediate subdit: & ad exhibendum; ac quod omittat: Deo; quum citat: & membra vestra arma iustitiæ.

334. sicut exhibuistis membra vestra famula immunditiae & iniquitati, &c. Hic lego: iniquitati, ex Angl. MS. eod. pro: iniquitatis: quia correspondet & Græce & Latinis editionibus; famula autem, bis verit, quod Græce est: τὰ δούλα, & bis: sanctificium verit ἀγιασμόν, quod alij: sanctificationem, & ἡ τῶ, ætatis, cum Syro interprete, pro quo alij: fuistis; & quem fructum habebatis super his, pro: habuistis tunc in illis. Legimus etiam: finis enim illorum mors, pro: ergo, cū edit. Apostoli omnibus. Verit vero, unica voce sibi visitata: famulati, vocem Græcam δούλοισι, quod alij expresserant: serui facti; & similiter donatiuum verit χεῖροισι, de qua voce supra latius Tom. 2. l. de Cor. milit. c. 1. nu. 2.

335. sed nec ipsum baptisma committi. Quod prius: imperari, hic dixit: committi; alia longè significatione quam aut dict. lib. de Cor. milit. cap. 2. nu. 22. ubi pro peccare accipitur, aut lib. ad Mart. cap. 1. nu. 11. & infra cap. 52. ubi contendere & certare significat. Est autem & phrasia Tertullianica: restitutioni inaugurari.

336. An ignoratis quod quicumque in Christum Iesum tincti sumus, &c. Etiam hoc restitimus ex MS. eod. omnibus; addito: Christum, quod desiderabatur, & tamen reperitur in edition. omnibus Apostoli Rom. 6. initio cap. quorum interim quidam legunt, sicuti interpres vulgatus Latinus: in Christo Iesu, ac: in morte. Mirum est autem, non legi ab Auctore: per gloriam patris, quod habent codices Apostoli omnes. Legimus item ex Angl. MS. eod. post baptisma, pro: per; & non refert siue legas cum exc. eod. incedenda, siue cum MS. Vatic. 3. viuenda. Item indifferens est etiam lectio, aut impress. Si enim consati sumus, qua magis correspondet Græce voci σὺμψυτοι, aut Vatic. 3. complantari, quomodo legunt Latinus & Syrus interpretes. Rursum correximus: resurgemus ex Angl. MS. eod. pro: resurgimus, quia præcedit: erimus.

337. Vt sicut regnauit in morte delictum, &c. Hic nouam periodum fecimus, eo quod desumptum sit aliunde, nempe ex Apostolo Rom. 5. sicuti etiam illud paulopost: Sic enim &

gratia illic superabundabit; quod retinemus, quamquam *Vatic. 3. MS. legunt Apostolus: superabundauit, quia sequitur ex eodem 2. Cor. 12. Sic & virtus in infirmitate perficitur.*

338. quod perijt saluum faciens, &c.] Hoc quoque emendamus pro: perijt; nam ita est *Ezech. 34. ad quem locum adludit Auctor, paraphrasticos explicans, quod ibi obscurius dictum est: Quod perierat requiram, & quod errauerat reducam, & confractum alligabo, & deficiens confortabo, & forte custodiam. Atqui: medicans, vox est Tertullianica.*

339. Et quidem de terra, &c.] Hic etiam nouam periodum fecimus, quia ad aliam transit scripturam *Philipp. 3. de qua latius infra lib. 5. adu. Marc. Hic dumtaxat castigamus ex Vatic. 3. salutificatorem, vocem Tertullianicam (nam & alibi apud eum legitur: salutificator vnus) pro: saluificatorem; & sicuti loco citato, & infra cap. 55. transfigurabit, iuxta editiones Apostoli omnes, pro: transfigurauit; ac: conformale, sicuti ibidem, & in Vatic. 3. reperitur, pro: conformatum. Aliter tamen rursus dicto c. 55. legitur: conforme fieri.*

340. quomodo placibilem, si damnata sunt.] Omnino sic legendum ex *Angl. MS. in quo etiam consensit Latinus, patet, quia precedit: Quomodo viuam, si paritura sunt? quomodo sanctum, si profana sunt? Vbi repetit & explicat verba illa precedentia Apostoli Rom. 12. hostiam viuam, sanctam, placibilem Deo; quomodo etiam vertit eandem vocem Græcam eūāpe-ros supra Auctor cap. 43. num. 308. placibilem nempe, pro: placentem.*

341. vt ipsius solis radio putem scriptum, ita claret, &c.] De hac proverbiali formula inter Prolegomena latius, sicuti etiam de illa: lucifugæ scripturarum.

342. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos totos, &c.] Sic expressit, vertendo: totos, vocem Græcam *1. Thess. 5. ὅλοντες, & magis proprie B. Hieron. quest. 12. ad Hedibiam: per omnia perfectos; quo etiam Syrii interpreti illud: vos omnes perfecti. Transponit autem Auctor, eo quod proprie agat de carne, voces illas: Et integrum corpus vestrum, & anima, & spiritus; à quo etiam vertitur ἐν τῇ παρουσίᾳ, in præsentia, pro eo quod alij: in aduentu.*

CAP. XLVIII.

343. Sed caro, inquis, & sanguis, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod etiam aperrè Apostolus Resurrectionis meminerit, *Cor. 15. De quo vide etiam Auctorem infra lib. 5. adu. Marc. ubi nominatim huius libri mentionem facit, verbis in Argumento citatis.*

344. hæreditate possidere.] Explicat duabus vocibus quod Græce est *κληρονομήσας*, qualis est translatio infra c. 49. illius ad Galat. 5. regnum Dei non sunt hæreditate consecuturi, ubi eadem vox Græca reperitur. Siue autem legas: hæreditate, sicuti hic exc. & bis cap. sequ. ac *MS. 3. & cap. 50. exc. siue: hæreditati, quod legunt Vatic. 3. hoc loco, ac cap. 50. bis, & excusi semel, non refert quare in contextu nihil immutauimus, sed hic retinimus: hæreditate, & c. 50. semel: hæreditati. Idem est etiam an legas: quasi auxilij eius antè deiectis, sicuti exc. & *MS. nostri, an vero: disiectis cum t. adit. in marg. & non multo post eadem ratio de: subiicit, aut: subiecit. Verum omnino legendum cum MS. Vatic. 3. Sed & nunc expectent præcedentia recognoscere, pro: expetent.**

345. Si autem Christus prædicatur, &c.] Istud quidem cum sequentibus ordine eodem habetur apud Apost. 1. Cor. 15. sed multo ante illud: Caro & sanguis, &c. Legimus autem ex *MS. eod. Angl. quod à mortuis resurrexit, pro: resurrexerit, eo quod legat mox: Si autem (quam vocem etiam recens ex illo addimus) Christus non resurrexit, & utrumque conformiter reliquis edition. omnibus. Item: inuenimur autem, pro: inueniemur enim; & qui testimonium diximus aduersus Deum, pro eo quod erat dumtaxat: qui testimonium dixerimus. Omitit autem illud: si mortui non resurgunt, sicut & Syrus interpres; quod tamen Græce est & Latine. Legit etiam paulo aliter & Auctor & Ambrosian Comment. ommissa vocula: ergo, quia adhuc estis in delictis vestris, & qui in Christo dormierunt, pe-*

rierunt; sic enim distingui hic locus debet.

346. si mortuum, si sepultum audis secundum scripturas.] Ex hoc loco & simili sub initium lib. adu. Præcean: patet sup- plendum in Regula fidei supra lib. de Prescript. adu. heret. cap. 13. mortuum & sepultum; quemadmodum etiam ibi adrigimus nu. 85. Legimus autem cum *Vatic. 3. & Angl. MS. Ipsum enim quod cecidit in mortem (pro: morte) &c. hoc & (addendo: &) resurrexit. Item ex Vatic. 3. mox: Ordo enim non aliud quam meritorum dispositor, pro: ordo enim meritorum nomine disponetur; quia explicat his verbis illud Apostoli: vnusquisque autem in suo ordine.*

347. Si autem & baptizantur, &c.] Pulcherrime certè Ge- lenius hunc locum, alioqui obscuriss. sic restituit: Si autem & ba- ptizantur quidam pro mortuis, videbimus an ratione. Certè illa præsumptione hoc eos instituisse portendit (sen- tendit, nam vtrumque probatur) qua (sic nos recens ex *MS. omnibus, pro: quia) alij etiam carni vicarium baptisma pro- futurum exultimarent, ad spem resurrectionis. ac mox: Anima enim, &c. Cui certè consensunt MS. omnes. Atqui quod hic: præsumptione institutum dicit, infra paulo clarius lib. 5. adu. Marc. vanè pro mortuis baptizatos dicit, addens pro caus- sa: Habemus illum (nempe Apostolum) alicubi vnus ba- ptismi definitorem. Verum de huius scripturæ sensu ibidem latius.*

348. Anima enim non lauatione, sed responsione san- citur.] Sic legimus ex *Vatic. 3. pro: sed purgatione, eo quod alij- qui lauatō & purgatio parum differant, & iuxta B. August. accedat fides ad elementum, & sic fiat Sacramentum, acque adeo rectè dicatur anima responsione sanciri, nempe ea que de fide Trinitatis per Symbolum fieri consuevit; de qua latius supra lib. de Bapt. nu. 1. inter baptismi ceremonias, & c. 6. num. 45.*

349. illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ.] Fides hic etiam Tertullian. istud referre ad pressuram Asiaticam, que illis Ephesi contigit, ex tumultu à Demetrio concitato, quod id ipsum re- fert Theophil.

350. quod superquam grauati sumus supra vires, &c.] Sic legimus ex *Vatic. 3. pro eo quod erat dumtaxat: su- pergrauati, &: citra vires; quia magis correspondet Græca lectioni 2. Cor. 1. ὅτι καὶ ὑπερβολὴν ἐβαρύνθη ὑμεῖς ὑπὲρ δύναμιν.*

351. Sed quumeiusmodi quæstio posterior habeatur, &c.] Adludit ad quæstionem: an eadem caro resarget, de qua late infra cap. 56. & sequ. Interim, inquit, sufficit, (quod *Vatic. 3. MS. aut: sufficiet (quod excusi legunt) ex hoc quoque (nempe dicta scriptura, quali autem corpore venient) corpo- ralem definiri resurrectionem.*

CAP. XLIX.

352. Ventum est nunc, &c.] Titulum capiti huic dedimus: Quomodo intelligendum illud Apostoli: Caro & sanguis regnum Dei hæreditate possidere non possunt, ex antec- dentibus disci. Reperitur autem quæ hic citantur 1. Cor. 15. D. sumpsit hanc disputationem Auctor ex B. Jreneo lib. 5. cap. 9. Eodem etiam modo hæc verba Apostoli explicat B. August. Re- tract. lib. 1. cap. 17. & lib. 2. cap. 2. addens & aliam interpretati- nem ex verbis sequ. Neque corruptio incorruptionem possidebit, quam tamen improbat Auctor infra cap. 51.

353. Primus, inquit, homo de terra choicus, id est, li- maceus, &c.] Retenta est hic ab Auctore vox *χοϊκός, & ver- titur hic, limaceus; pro eo quod supra lib. de Carne Christi, cap. 8. de terræ limo, & ibidem cap. 17. ac infra cap. 53. de terra, & lib. 5. adu. Marc. terrenus. Et verò similiter mox legitur: Qualis ergo choicus, tales & choici, pro eo quod alibi: terrenus, &: terreni, & adhuc: Sicut portauimus imaginem choi- ci, pro: terreni.*

354. Nam & supra, nouissimus Adam dictus, &c.] Ac- cipitur hic: supra, pro paulo ante. reperitur enim hoc ante dictum scripturæ locum. De hac autem scriptura, & ea que sequitur: Alia supercælestium gloria, &c. infra latius cap. 52. & lib. 5. adu. Marc.

adu. Marc. Legimus verò rursus ex MS. Anglico, Atquin, pro-
atqui, & intelleguntur.

355. portemus etiam imaginem supercœlestis.] Legit
Auctor, & interpretatur, sicut etiam Ambros. & vulgaris
Latinus interpres, Πορτέωμεν, id est: portemus, pro quo hodierni
codices Græci Πορτέωμεν, id est: portabimus; & vertitur ab Au-
ctore vox Græca ἐπιτομία, modo cœlestis, modo supercœle-
stis. Perinde est autem siue legas cum exc. sed non carnem mo-
nemur ponere, siue cum Vatic. 3. MS. exponere Atqui vox est
Terullian. eierandam, & : intellegi, iuxta Angl. MS. cod.

356. Si verò in carne adhuc constitutos negavit esse in
carne, &c.] Adhuc denuò ad illud Rom. 8. Vos autem in
carne non estis, supracitatum cap. 46. Non refert autem, siue le-
gas paulopost: nihil aliud deputandi cum exc. siue cum Angl.
MS. exilimandi. Illud autem: Manducemus & bibamus,
&c. etiam reperitur 1. Cor. 15. sed ante illud supracitatum c. pra-
ted. Sed dicet quis, &c.

CAP. I.

357. Sed & ommissis huiusmodi interpretationibus, &c.]
Inscriptionem huic capiti dedimus: Quòd etiam si propriè ac-
cipiantur caro & sanguis, Resurrectioni vindicentur.

358. (est autem & in iudicium Resurrectio.)] Parenthesi
hoc comma inclusimus, ad sensum apertiorē; quo adhuc illud
Joan. 6. Et procedent qui bona fecerunt, in Resurrectionem vitæ,
qui verò mala egerunt, in Resurrectionem iudicii. Atqui
paulopost legimus omnino: Prodesse tamen illis aliud potest;
quia loquitur de carne & sanguine, non de carne sola, & etiam
præcedit: adhuc spiritum illis necessarium, & sequitur plu-
rali numero: Merito ergo caro & sanguis (ut diximus) so-
la regnum Dei capere deficiunt; & deinceps: merito de-
mutata & deuorata, ac: non resuscitata.

359. Sunt qui carnem & sanguinem Iudaismum velint
accipere, &c.] Prior interpretatio fuit, quòd caro & sanguis,
etsi non in resurrectione vitæ resurgant, resurgunt tamen in iu-
dicium. Posterior hæc, quòd carnis & sanguinis nomine Iudaism-
mus intelligatur, quemadmodum accipitur ab Apost. Gal. 1. verbis
sequentibus.

360. statim non retulerit ad carnem & sanguinem.]
Magis expressit sic Auctor, quòd Græcè est: ὅτι καὶ οὐ καὶ
quàm alijs, vertendo non acquiesci. Rectè autem interpretatur Au-
ctor iudaismum, carnem & sanguinem, ac si dicat: neque se retu-
lisse ad Iudeos neque ad antecessores suos Apostolos; ut non sit
necesse laborare, ad diluendam calumniam, quæ Apostolos voca-
uerit carnem & sanguinem.

CAP. II.

361. Sed pro omnibus iam stabit, &c.] Caput hoc inscripsi-
mus: Probari id ipsum, ex eo quòd Christus, qui caro &
sanguis fuit, sedeat ad dexteram patris. De proverbio autem:
clausis oculis, inter Prolegomena.

362. quum illic adhuc sedeat Iesus ad dexteram patris,
&c.] Reperitur istud Marci ult. de quo plura vide supra lib. de
Prescript. adu. har. cap. 13. n. 87.

363. etsi nostris puriora.] Huc pertinet quòd Scholastici Do-
ctores tradunt, Christum conceptum ex puriss. B. Virginis Maria
sanguinibus.

364. talis etiam descensurus ut angeli adfirmant.] Sine
Parenthesi istud legimus, eo quòd respiciat ad illud Act. 1. An-
gelorum dictum: Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem
in caelum. De sequenti autem scriptura: agnoscendus scilicet
eis qui eum conuulnerunt, vide supra lib. de Carne Christi,
capite 24. n. 186. & huius libri cap. 26. n. 211. hic videtur voluisse
se propriè vertere id quòd Græcè est: οὐτως ὡς ἔβλεπον.

365. Hic sequester Dei atque hominum, &c.] Ita verti-
tur vox: μεσότης ab Auctore, ab alijs: mediator.

366. Quemadmodum enim nobis arrabonem spiritus
reliquit, &c.] Id ipsum repetit infra. c. 53. quum dicit. Planè ac-
cepit & hic spiritum caro, sed arrabonem; utrobique adlu-
dens ad illud Apost. 2. Cor. 5. Qui autem efficit nos, in hoc ipsum

dedit nobis pignus spiritus. ubi Græcè est: ἀρραβὼν, de quo la-
tius tractat infra lib. 5. adu. Marc.

367. Ita nec corruptela, inquit incorruptelam hereditati
habebit.] Hic transfert ἀλυπορομένη, paulo aliter quàm antè: hæ-
reditati habebit, ut potè qui Darius delectari soleat; quo fit ut
etiam in precedentibus similibus locis malim legere: hereditate
possidebunt, sed sicut supra dixi num. 344. variant etiam MS.
Vatic. 3. cod. Paulopost vertit: hereditatem consequetur.

368. Deuorata est, mors, dicens, in contentionem, &c.]
Vatic. 3. MS. in contentione, sed quum Græcè legatur εἰς νῆ-
κος seu potius νίκης (hoc enim contentionem significat, illud, vi-
ctoriam) prius retinimus, maxime quum infra cap. 54. legant &
Vatic. 3. MS. & excusi omnes: in contentionem. Consensit
etiam Auctori B. Cyprian. libro 3. Testim. adu. Quirin. capite
58. sicut etiam in eo quòd legitur, iuxta ordinem Græcorum
codicum supra capite 47. Vbi est mors aculeus tuus,
vbi est mors contentio tua; quòd vltimum, etsi ordine ibi
transposito, legitur etiam infra libro 5. aduersus Marcum qua-
re & hic necessariò legendum: vbi est mors contentio tua,
pro: potentia tua; maxime quum νίκης, quòd hodie legunt
Græci codices, non potentiam significet, sed victoriam; & etiam le-
gatur contentio, à B. B. Ambrosio in Comment. & Hieronym.
epist. 61. ad Pammach. adu. errores Ioan. Hieros. ubi paulo aliter
pro Resurrectione scripturam quam hic Auctor tractat, exponit;
conformiter B. August. locis supracitatis n. 352.

369. Illa alia sine dubio, quam constituit in membris,
&c.] Illud: constituit, debet accipi passivè, more Auctori vsi-
tato, pro: constitutum agnouit, aut aliquod aliud hic legi ver-
bum debet; neque enim Paulus eam legem ipse in membris suis
constituit, sed, ut conqueritur Rom. 7. vidit, seu agnouit. Nisi
fortè subintelligatur; constituit, nempe delinquentia; sed tunc
legi deberet, non: in membris suis, sed: in membris eius.

370. Nam & supra nouissimum inimicum mortem eu-
acuari ait.] Legisse hinc patet Auctorem: Nouissimus inimi-
cus euacuabitur mors; sicut etiam non semel B. Hieronym. in
Comm. Isai. Græcis etiam correspondet ista lectio: quia θάνατος
masculinum est. Legimus autem: Hoc modo nec corruptela
hereditatem in corruptela consequetur, ex Angl. MS.
pro: consequitur; nam & antea in futuro id vertit, & sequi-
tur: nec mors perseverabit. Habetur autem hoc longè supra;
sed quòd sequitur: Quum in atomo, &c. immediatè ante illud:
Deuorata est. Castigauimus etiam: demutabimur, pro: de-
mutamur, quòd & supra cap. 42. & infra lib. 5. adu. Marc.
apud Apostolum id legatur. Ex quibus etiam locis conformiter
Angl. MS. cod. & cap. 54. infra, legimus & supplemus: Opor-
tet enim corruptiuum istud inducere incorruptionem, &
mortale istud inducere immortalitatem; maxime quum hic
explicet: & istud mortale, ac c. 54. & mortale istud inducere
immortalitatem. Legentes etiam ex eodem Angl. MS. cod. ac ne
putes aliquid aliud.

CAP. LII.

371. Videamus iam nunc, &c.] Huic capiti titulum dedi-
mus: Quòd in eodem corpore iuxta Apostolum resurge-
mus. Adhuc autem denuò ad verba illa supracitata c. 48. Sed
dicet quis: Quomodo resurgent mortui, quo autem cor-
pore venient? Quæ rursus habentur sub medium capitis 1.
Cor. 15.

372. Stulte, inquit, tu quòd feminas, non viuificatur,
&c.] Rhenanus legebat primùm: nonne; & deinde: nūmne;
verum rectius Gelenius: non; eo quòd sic legatur apud Apostolum
secundum editiones omnes. Omittens autem: prius, Auctor, sequi-
tur in hoc Græcos codices. Atqui etiam hic legimus: intelligi, &
eademque natura & qualitate, pro: qualitas; ac sensu id exi-
gente, sic quòd nunc sequitur distinguimus: Non enim (pro:
Nonne) & suggerit, quomodo? Non quòd futurum est
corpus feminatur, dicens, &c. Deus autem, &c. sine autem
legis cum exc. cod. Sed enim saluum, omni modo constat, siue
in Vatic. 3. MS. omnino, perinde est. Deniq; castigauimus ex Angl.
FF

MS. cod. Ergo additum erit corpus quod corpori superstruitur, pro: additum erit quod.

373. Seritur enim, &c.] Pulchra est hic distinctio apud An-
torem folliculi, spicæ, aristæ & culmi.

374. Et unicuique seminum suum corpus deputauit, &c.] Sic prorsus lego, pro: putauit, quod nullo sensu legebatur. Vertit autem: suum, quod mirum est, quum Græcè sit: ἑαυτοῦ id est, uti Latinus vulgatus interpres: proprium. Legimus verò ex MS. omnibus: et si plenior, pro: et si plenior est, quia sequitur: et si aliter reuertentem.

375. Alia caro hominis, &c. alia iumentis, &c.] Infra lib. 5. aduers. Marc. ipsa Apostoli verba citans, dicit: aliam quidem carnem hominum, aliam pecudum. Hic verò in singulari eadem adfert, eo quod sic ad institutum melius quadrent. Legit interim etiam sic Syrus interpres.

376. Adsimilatus est, inquit, homo irrationabilibus iumentis.] Hic quoque sensum magis exprimit: irrationabilibus quod est Græcè ἀνοητοῖς, & vertitur rectius ab alijs: insipientibus. Legimus autem omnino: volucrum ex Angl. MS. cod. pro: volatiliū, eo quod sic etiam legatur infra loco iam citato; & ex eodem: alia autem piscium.

377. quibus aqua baptismatis sufficit.] Facit etiam hic locus pro baptismo aquæ, quem quidam impugnare non verentur; Verum de eo latius supra lib. de Bapt. cap. 1. num. 3.

378. Sic & de supercælestibus corporibus, &c.] Rursum hic: supercælestia vertit ἐπεφύγια, quæ mox: cælestia. Legimus autem ex Vatic. 3. MS. cod. Alia solis gloria; tum quod sic legatur & supra cap. 49. & infra libro 5. adu. Marc. tum quod sequatur: Et stella enim à stella differt in gloria, quo loco apud Apostolum eadem vox Græca est δόξα, seu δόξα, quæ etiam gloriam, non claritatem significat, & rursus subiungat Auctor: differentiam gloriæ; quam ipse quoque vulgatus Latinus interpres vertit: sed alia est quidem cælestium gloria.

379. Seminatur, inquit, in corruptela, resurgit, &c.] Et Tertull. hoc loco ac infra lib. 5. adu. Marc. & B. Cyprian. lib. 3. Testim. ad Quirinum cap. 58. ac apertius B. Jrenæus libro 5. capite 7. legunt: resurgit, quoties id hic reperitur; pro eo quod Latinus interpres: resurget. Est autem phrasid Tertullianica: concepit dicere; & vox ab eodem composita: sequestratorium, pro loco (sicut & Rhenan. adnotauit) ubi res sequestrata vel deposita reponitur; similiter & illa: reconfignat imprimens, metaphoricè adludens ad sigilli impressionem.

380. Sic enim scriptum est.] Istud etiam differt ab omnibus Apostoli additionibus, in quibus legitur: Sicut scriptum est.

CAP. LIII.

381. Sed corpus animale, &c. Hoc caput inscripsimus: Quod quidam perperam corpus animale animam interpretantur. Quod ipsum etiam tractat infra lib. 5. adu. Marc. sed hic multò latius. Legimus autem omnino cum MS. Anglico codice: ut illum à carne auocent reciduatū, pro: illam, &c. reciduatam. eo quod illud etiam supra reperiatur, num. 8.

382. Sed enim in Lazaro, &c.] Hic de altero Lazaro loquitur, quàm supra cap. 17. nempe de quo Ioan. 11. ubi quæ vertit fnstia noster interpres, Auctor vincula lineæ appellat, Græcè est ναιτιάς. Accipitur autem mox: comparat, pro manifestus est. At de prouerbiali formula: manum porrigit, in Prolegomenis.

383. factum retexens primum hominem Adam in animam viuam.] Sic legimus ex Vatic. 3. MS. pro: viuentem; quia iterum hoc capite, & supra capite 5. item libro de Anima, capite 11. ac infra lib. 5. adu. Marc. illud legitur ab Auctore; quare sic etiam secundo loco legendum ante illud: Porro, &c. Castigamus etiam: Quid eam appellari velint, ex MS. 3. Vatic. pro: vel lent.

384. Anima verò et si corpus, &c.] Istud iterum ad paradoxon pertinet Auctoris de Anima corporea, de quo inter Prolegomena latius. Malim autem legere: non animatum, pro: non animata; sed quia hoc habent MS. omnes, nolui immutare, quum appositio possit aquè ad animam, atque adeo corpus referri.

Legimus autem omnino secundum MS. nec fieri quod facit, pro: fecit, quia sequitur: alij enim accidens (pro quo etiam malleum legere: accedens, viroque loco) facit illud animale.

385. Non primum quod spiritale, &c.] Expressit quod Græcè est πρῶτον quare non placet quod secundo loco Angl. cod. habet: Non prius. Legimus autem ex Vatic. 1. cod. primus homo Adam, addendo: Adam, quia id apud Apostolum legitur in additionibus omnibus.

CAP. LIIII.

386. Ita de vocabulorum occasionibus, &c.] Inscriptio-
nem huic capiti imposuimus: Quod etiam illud: Vti deuoretur mortale à vita, nihil pro illis faciat. Reperitur autem in scripturae locis 2. Cor. 5. de quo multa supra cap. 42. & infra lib. 5. adu. Marc. sed hic respondetur ad objectionem eorum, qui deuorationem illam perditionem interpretabantur.

387. Deuorauit, inquit, mors inualefcendo, &c.] Videtur mihi adludere ad illud Apostoli Rom. 5. In omnes homines mors pertransit; maxime quum alibi nihil tale, neque in Apostolo (ad quem referri videtur illud: inquit) neque in reliqua scriptura, reperire licuerit hactenus; si quis aliter sentiat, per me licet omnino autem lego cum Gelenio ex MS. omnibus, quod per con-
tentionem deuorauerat mors, non uti substituerat Rhen. deuouerat, quia similitudo quæ vitur Auctor, id non permittit.

CAP. LV.

388. Quamquam igitur resurrecturam carnem probantes, &c.] Hoc caput inscripsimus: Quod aliud sit demutari aliud perire. Latius enim hic explicat illud quod supra etiam tractatum est capite 41. & 42. & nos demutabimur; de quo iterum latè infra lib. 5. adu. Marc. ubi tractat 2. Cor. 5. atque hoc est quod dicit: licet aliunde iam cæxæ. Siue autem legas ante ea verba: proprios quoque flagitant congressus, cum vulg. cod. siue: quosque cum Angl. MS. parum refert. Verum paulo post omnino lego ex eodem: Aque enim non erit, ac si non resurrexerit, pro: si, dumtaxat, & non multo postea ex Vatic. 2. nec ita aliud efficiatur ut cesset idem esse, pro: alius, quia sequitur: immò nec alius efficiatur (sic enim lego ex Angl. MS. cod pro: efficitur) sed aliud.

389. Mutatur postea & facies eiusdem in contemptibili claritate.] Adludit ad illud Exod. 34. secundum 70. Et erat glorificatus (pro quo in Hebræo: Et cornuta erat facies eius) aspectus cutis faciei eius, & timuerunt appropinquare ei.

390. Sic & Stephanus, &c.] Hic similiter ad illud Act. 6. Et viderunt faciem eius tamquam faciem angeli; addens: non alia illi genua succiderant; id est, non alijs genibus quàm prioribus orabat Deum in lapidatione, Act. 7. Est autem similis phrasid Auctoris infra c. 62. nec vlli simili necessitati succedendo.

391. Dominus quoque in secessu montis, &c.] Dum hic agens de secessu Christi in monte Tabor, Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9. dicit quod lineamenta Petro agnoscibilia seruauerat; id colligere videtur ex eo, quod Christum Petrus adhuc Dominum suum appellauerit. Eodem pertinet quod habet B. Hieron. Epist. 61. ad Pammach. aduers. Ioan. Hierosol. Ubi facies nominatur, existimo quod & cetera membra conspecta sint.

392. in transitum substantiæ.] Transitum hic dicit Auctor quod antea hoc capite non semel: perditionem, sicut transitum, mortem appellare soleamus; quod confirmatur ex eo quod addit: ergo & Saul in alium virum conuersus, de corpore suo, excessit, 1. Reg. 10.

CAP. LVI.

393. Etenim quàm absurdum, &c.] Titulum huic capiti dāmus: Quod eadem caro quæ operatur, mercedem accipiet quod ipsum supra tractauit latius cap. 15. & 52. Legimus autem omnino ex MS. Angl. quàm verò & iniquum, pro: quàm vòrò ethnicum; tum quia ethnicis Deus ignotus erat, tum quia sequitur: de iustitia Dei ludere.

394. Marcionem pro Valentino resuscitari? &c.] Quid si-
bi velit, indicant verba præcedentia: Nōne præstat omnem semel fidem à spe Resurrectionis abducere (quod nempe facebat Marcion, simpliciter, cum suo magistro Cerdone, Resur-
rectionem

rectione carnis negans, uti supra dictum est lib. de Prescript. adu. her. cap. 51. her. 16. ac 17. num. 321. ac 322.) quam de gravitate atque iustitia Dei ludere? utpote ut hæc quidem caro per martyria lanietur, alia verò coronetur; quæ erat Valentinus hæresis, utpote qui Resurrectionem huius, id est eiusdem, carnis negabat, sicuti ibidem diximus cap. 49. her. 12. num. 315. Addentes autem paulopost: Deo, legimus: nesciens me esse qui gratiam Deo debeam, quibus & precedentibus verbis addidit ad illud Psal. 95. Cantate Domino canticum novum, adnuntiate inter gentes gloriam eius. Sicut illic: quæ in hac carne, &c. spem salutis seminavit, in alia nescio qua metat; ad illud Gal. 6. Quæ seminaverit homo, hæc & metet, &c.

395. Ne illa gratiosissima caro, cui gratis vita constabit.] Ironicus est; & pulchra vocum adlusi: gratiosissima, ac: gratis.

CAP. LVII.

396. Hinc iam illa vulgaris incredulitatis argutia est, &c.] Capiti huic inscriptionem dedimus: Quod integri sine vexatione resurgemus. Siue autem illud legas cum vulgaris, siue cum MS. Angl. illæ vulgares incredulitatis argutia, perinde est. Atqui quod paucis supra proposuit hac de re Auctor cap. 4. hic & sequ. cap. latius prosequitur; quod ipsum etiam tractat B. August. lib. 22. de Civit. Dei, cap. 20. & B. Hieron. sæpè dicta Epist. 61. ad Pammach. adu. Ioan. Hieros. etiam subinde iisdem penè verbis. Rursum siue legas: claudi, uti vulgò legitur, siue clodi; cum MS. Angl. non refert. Verum legimus ex eodem: tantam gratiam, pro: tamquam, &: hominibus eandem adscribis, cum Vatic. 3. MS. pro: cam.

397. portionalis.] Portionale opponit vniuersali, non hic modo, sed etiam infra Tom. 5. lib. de Ieiunio, ubi: ieiunium portionale, nuncupat, quod vniuersaliter non observatur. Legimus autem paulopost: etiam si in vtero vitiemur, Ex Angl. MS. pro: vexemur.

398. Quod nascimur, non quod ledimur, reuiuiscimus.] Græca (inquit Rhenan.) figura est. Atqui post aliquot lineas adicimus: Deo, ex Angl. MS. cod. ubi legitur: quasi Domino Deo non liceat & mutare naturam.

399. Quæ impossibilia apud homines, possibilia apud Deum sunt. &c.] Addimus: sunt, ex Vatic. 3. MS. quia id Marth. 19. legitur iuxta adiciones omnes; quamquam interim paraphrastice duntaxat illud citetur. nam longè aliter illic legitur: Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.

400. &: Stulta mundi elegit Deus, ut sapientiam mundi confundat.] Etiam hic ex MS. 3. Vatic. legimus: sapientiam, sicut alibi ubique, pro: sapientia.

401. Atquin & vestis albæ nitore, &c.] Rursus ex MS. iisdem, & paulo ante: illas, pro: illa, &: Atquin legimus, pro: Atqui. Porro enumerat hic Manumissionis insignia, ut ante me etiam adnotauit Rhenanus, de quibus latè tractat Petrus Faber Preses Tholosæ in Semeistris; quod Lectorem remitto, potissimum de vestis albæ nitore, & aurei annuli honore. Nam de patroni nomine, ante illum Politianus Miscell. cap. 31. ad illud Iuuenalis: Tamquam habeas tria nomina, seruis iam manumissionis imponi solere docet patroni nomen; citans ad hoc illud Cicer. lib. 4. Epist. ad Atticum. De Eutichide gratum, qui vetere prænominis, nouo nomine T. erit Cæcilius; ut est ex me, & te iunctus, Dionysius M. Pomponius. sic etiam milesium Alexandrum Polyhistorum Cornelium esse appellatum à Cornelio Lentulo, à quo manumissionis fuerat, à Suida tradi. Atque adeò tribu honoratos patet, quum tribus nomen adsumerent. Ceterum etiam pileo honoratos supra diximus ex Rhenan. Tom. 2. l. de Patientia, c. 4. num. 24.

CAP. LVIII.

402. Iocunditas (inquit Isaias) æterna super caput eorum, &c.] Istud caput eiusdem est argumenti, ex scripturis coninnatum. Atqui etiam illud: Aufugit dolor & mæror, & gemitus ab illis, reperitur æquè iuxta 70. Isai. 35. atque illud: Iocunditas, &c.

403. Et delebit Deus omnem lacrymam, &c.] Istud reperitur Apocal. 7. Quod autem subiungit: Et rursus: Deus enim

delebit, &c. Apoc. 21. ubi etiam additur: Et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor; Ad quod adludendum sua phrasi subiungit: & mors hæcenus, &c. Legimus autem: ubi casus aduersti apud Deum, pro: Dominum, ex MS. Angl. eo magis quòd sit vsuatum id Deo Patri; & sequatur (ex quo etiam hæc Trinitas confirmatur) apud Christum, &: apud Spiritum sanctum.

404. Vbi necessitas, aut quod dicitur fortuna vel fatum?] Necessitas & fatum ethnicis pro iisdem habebantur, sicuti fortuna & casus. Atqui quòd fato nihil imputandum, supra docuimus Tom. 1. Apolog. cap. 1. num. 17. Et verò eiusdem argumenti infra habes Tom. 4.

405. Quod vestimenta & calceamenta, &c.] Hyperbaton est, compositum ex variis scripturarum adlegationibus, usque ad illud: figura, &c. Quæ reperiuntur Deuter. 29. Dan. 3. Jon. 2. Gen. 5. ac 4. Reg. 2. in quo fere per omnia imitatus est B. Iren. lib. 5. cap. 5. Legimus autem: & inobsoleta, addita Coniunctione.

406. nec Sarabaras, quamquam Iudæis alienas.] Sic iterum lego iuxta primam aditionem in marg. pro: Sarabara, &c. aliena, eo quòd Auctor similiter fæminino genere dixerit supra Tom. 1. lib. de Pall. cap. 4. in captiua Sarabara (ubi num. 81. & Tom. 2. lib. de Orat. cap. 12. num. 46 de eâ aliquid diximus) maxime quum etiam apud Hesichium & Eudoxium Græcos Auctores, singulari numero σαράβαρα, vestis Persiæ commemoretur. Quamquam interim (sicuti etiam hic adnotauit Rhenan. Chaldaicam vocem & vestem dicens) Dan. 3. plurali numero legunt 70. ἡὰ τὰ σαράβαρα αὐτῶν ὡς ἡνδραϊώτην. Pro quo, etsi in editione Græca & Latina in Biblijs Complutensibus apud Plantinum excusis: σαράβαλα legatur; verior tamen utputem dictam lectionem, facit, quòd etiam Nouatianus lib. de Trinit. infra Tom. 5. Sarabara (etsi plurali numero) legat. Beato Hieronymo vero tam in versione ex Hebræo quam Epist. 49. ad Innoc. de mul. septies percussa, & in translatione Theophili Alexandrini magis placuit: Saraballa, vel: Sarabala vertere. Quam utramque versionem conciliat Adnot. in Poëtas Christianos G. Fabricius, tradens Sara, vel Sarra, Tyrijs esse purpuram, siue purpuream vestem; unde & Ostrum Sarranum Virgilio; Bal verò Domitium significare: quòd ydem Tyrij mutatione litterarum tenuis & aspera etiam Bar dixerint.

407. Enoch & Helias nondum resurrectione dispositi, quia nec morte functi, &c.] Huc pertinet etiam id quod supra dixit Auctor cap. 55. Vbi etiam Moses & Helias (nempe in monte Thabor) alter in imagine carnis nondum recepta, alter in veritate nondum defuncta. Atqui latum hæc de re tractatum habes supra in Adnot. nostris ad l. de Anima, cap. 50. num. 564. ubi etiam vocantur sicuti hic, phrasi Tertullianicæ æternitatis candidati, quomodo etiam lib. adu. Iud. cap. 2.

408. Figura enim nostræ fueruat, Apostolo auctore, quæ scripta sunt, &c.] Similiter legit etiam B. Cyprian. Epist. 76. ad Magnum: Hæc autem omnia figura nostræ fuerunt; sicuti etiam Beda in Collectaneis ex August. quibus in hoc consentiunt Græci moderni codices, quòd legant: ἡμεῖς δὲ τῶν προηγουμένων; quod postremum tamen alij malunt vertere: figura nostri.

CAP. LIX.

409. Sed futurum, inquis, æuum alterius est dispositio- nis, &c.] Titulum huic capiti imposuimus Non esse absurdum, futurorum hæredes carnem & sanguinem fieri.

410. Omnia vestra sunt, &c.] Omnia est, sicuti in Græcis etiam exemplaribus, & apud B. Ambrosium, vox enim; etiam sensui non necessaria.

411. Et alibi: Et videbit omnis caro salutem Dei, &c.] Alibi dicit, quia pauloprius legitur eodem Isai. 40. capite. Legimus autem omnino ex Vatic. & MS. Angl. cod. Dei, pro: Domini; quia sic legitur supra capite 10. etiam iuxta 70. ac Luc. 3. Quid? quòd ex hoc loco BB. Iustin. Mart. adu. Tryphon. Euseb. libro 9. Demonstr. Euang. capite 6. sub finem, & August. libro 22. de Civitate Dei, capite 29. Christi diuinitatem

Dei, cap. 29. Christi diuinitatem improbant, secuti etiam B. Cyprius, id ipsum legens, lib. 2. Testim. ad. Iudaeos, cap. 6. Quare etiam secundum loco sic castigandum est, & rursum quod paulo post legitur: quae visura sit Dei salutare.

412. Ego me scio neque alia carne adulteria commisisse, &c.] Si de se loquatur Auctor, videtur in iuuentute ante matrimonium continentiam non seruasse; sed quum in ipso matrimonio continentem fuisse supra subindicauerimus lib. 1. ad uxorem, num. 1. & usque adeo continentia amator fuerit, ut ea occasione Montano postea adhaerit, videtur potius in genere loqui de quouis homine sub persona sua. Verum de hoc in vita Auctoris latius.

413. nationes, &c. deputatas velut puluerem & saliuam, &c.] Adludit ad id quod est Isai. 40. iuxta 70. & quasi saliuam reputabuntur, pro quo Hieron. versio ex Hebraeo: Ecce insula quasi puluis exiguus. Mirum est interim cur addat: puluerem; quod ibi apud 70. non est; nisi forte pro eo quod est, sicut momentum statera, utrobique ipse legerit: puluerem, sicuti quidam ex Hebraeo vertunt pro momento; quod videtur consentaneum, ex eo quod legat Auctor supra Tom. 1. lib. adu. Iudaeos, cap. 1. & lib. de Praescript. adu. har. cap. 8. sicut stillicidium de fitula, & puluis de atea. Atqui Clemens Alexandr. Stromat. lib. 6. Athanas. de Vnitat. substant. sanctis. Trinit. l. 1. & Ambros. in Psal. 1. omnia illius verbis intermedium, legunt: ut stillicidium de fitula & ut saliuam, seu sputum, seu phlegma, seu spuma, pro quibus Graece est στέλεος.

414. nunc speraturas & credituras in nomen & in brachium Domini.] Ex duobus Isai. testimonis istud concinnatum est. Reperitur enim imprimis iuxta 70. Isai. 42. & Matth. 12. In nomine (seu nomen, ut hic legit Auctor) eius nationes sperabunt, sicuti etiam infra citatur lib. 3. adu. Marc. At alterum ad quod adludit, illud videtur Isai. 53. etiam secundum 70. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? citatur etiam Joan. 12. & Roman. 10. Atqui vox Tertullianica est: incubare.

415. verum lumen nationibus effulgit.] Hic adludere videtur ad illud Isai. 60. Et ambulabunt nationes in lumine tuo.

416. & ipsi Valentiniani hic errare didicerunt.] Nempe in eo quod sequitur, quod alia sit forma credentium, alia non credentium. Ipsi enim choicum siue terrenum genus hominum, id est, non credentium, in totum interitum abire dicebant; iustorum siue credentium, transire ad Demurgum, ipsorum vero, ut potest spiritualium, in pleromae palatium; ut latius videre est supra lib. contra eosdem, cap. 29.

CAP. LX.

417. Ecce autem, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod membra eadem remanebunt, etiam si non ad eundem usum. Quod ipsum paucis attigit cap. 4. hic autem late deducit hoc & sequenti capitulo; in quo etiam ad verbum penes Auctorem imitatur B. Hieron. sapientia Epist. ad Pammach. adu. Ioan. Hierosol. Atqui legimus omnino ex MS. 3. Vatic. & Angl. ut adhuc controuersiam exaggerent carni maxime eidem pro eo quod Gelenius: controuersiam &c. maxime fidem, & antea in Adnot. Rhenan. controuersiam, &c. carni maxime, id est.

418. Quod enim iam, &c.] Quod (inquit Rhenan.) hoc est, ad quem usum, ad quid. Horatius:

Quod mihi fortuna, si non conceditur uti?

Sic supra dixit Tertullianus: Quod ergo legimus? & mox: Quod huiusmodi membra admittunt, subigunt, id est, ad quid admittunt, id est recipiunt scilicet, cibum. Item: Quod manus ipsae & pedes. Et rursum: Quod renes conscij seminum. Item: Quod totum corpus, totum scilicet vacaturum? Sunt autem elegantes membrorum periphrases: spelunca oris, dentium statio, gulae lapsus, compitum stomachi (id est, sicuti Rhenan. adnotauit, conuenticulum & receptaculum, quod in hoc videlicet conueniat quicquid eduliorum per os immittitur. Sumpta est metaphoram a viis competentibus, ac conuenientibus; nam hinc compitum deducunt Grammatici) alui (siue aluei, ut ferè legant MS. omnes) gurges, intestinorum perplexa proceritas, operarij artus renes conscij seminum, conceptuum stabula, & vberum fontes. Siue autem legas: decessuro cum exc. siue: discessuro cum 3. Vatic. MS. perinde est. Educato vero uti (sicuti

etiam alibi) pro educatione etiam hic adnotauit Rhenanus. Atqui lego prorsus sicut prius & postea ubique: dum mortale istud induet immortalitatem, pro: induit; sic enim etiam est apud A. postolum 1. Cor. 10.

419. vel carie dissolutam.] Angl. MS. cod. & carinam dissolutam. verum non placet, eo quod prius partes nauis enumerat: carinam, proram, puppim.

420. redactis & recuratis omnibus membris.] Nisi (inquit Rhenan.) redigere, & redactum, sic usurparet supra, mallem legere repactis. Lib. 1. aduers. Marc. Quam totum hominem redigere in salutem. Legimus autem ex Anglico MS. cod. At enim si sit, pro eo quod mendosiss. legebatur: At enim. &c.

CAP. LXI.

421. Sed accepisti homo, &c.] Capiti huic inscriptionem dedimus: Ad quos usus singula seruiunt membra post Resurrectionem. Legimus autem: ut etiam hominibus antistes, pro: antistes, ex Angl. MS. sicuti supra: antistite, cap. 13.

422. Ad macellum corrodendum, &c.] Continens (inquit Rhenanus) pro contento. Qui etiam illud: ad omnem hiatum & rictum tuum coronandum, &c. sic interpretatur. Significat dentes potius in hoc factos, ut hiatum & rictum oris coronent, id est, circumdant, & minus deformem reddant. Supra dixit: spelunca haec oris & dentium statio. Verum hac interpretatione opus non est, si legamus cum MS. Angl. coronandum, quod non substitutum tamquam castigatum, eo quod sequitur: honori oris. Legentes etiam ex Vatic. 2. ad pulvis linguae temporandos, voce Tertullianica, pro: temperandos. Item legimus: Est adhuc in foeminis ex Angl. MS. addentes: in. Sunt autem voces phrasaeque Tertullianicae, de quibus alibi latius: supparatura, ieiunio functi, & dedicabatur.

423. Non in pane solo viuet homo, &c.] Adludit solo, ex MS. Angl. & legimus: viuet, pro: viuit, quia & Graecè Matth. & Luc. 4. ac Deuter. 8. illud legitur; alterum interim correspondet Hebraice & Chaldaice aditionibus; sed & Latini vulgata aditionis codices variant.

424. Quot spadones voluntarij] De his supra latius Tom. 2. Adnot. nostrae ad lib. de Cultu saemin. cap. 9. num. 51.

425. quot virgines Christo maritatae.] De his ibidem lib. de Veland. virg. num. 1. Est autem Tertullianicum: temporali vacatione, pro: temporaria, siue ad tempus.

CAP. LXII.

426. Sed huic disceprationi, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod erimus non angeli, sed sicut angeli Dei.

427. Erunt (inquit) tamquam angeli.] Sic legit Auctor, non modo hic hoc loco, sed etiam supra cap. 36. atque ad. i. confirmatur lectio Latini vulgati Interpretis, qui legit: erunt, pro eo quod hodie Graece est: sunt, & similiter Latine Matth. 22. ac Luc. 20. Quod tamen respexisse potius videtur, utpote ubi omittitur Dei, quod alibi reperitur.

428. Quia & angeli aliquando, &c.] Adludit ad c. 18. & 19. Gen. de angelis receptis hospitio ab Abraham & Loth, qui & ederunt & biberunt, ac pedes lauacro porrexerunt.

CAP. LXIII.

429. Resurget igitur caro, &c.] Caput hoc postremum inscripsimus: Epilogus. Quod resurget caro & quidem omnis, & ipsa, & integra. Legimus autem omnino ex Vatic. 3. Resurget, pro: Resurgit. Atqui pro: collectaneam, habent MS. 3. collataneam; quae si vera est lectio, accipietur pro collateralis, aut pro conslatanea, tamquam quae opes suas in unum conseruat: verum nihil immutare volumus.

430. ut rursus ex illa repraesentetur Adam.] Sic iterum legimus secundum 1. aditionem ex Vatic. MS. 3. cod. pro: praesentetur; nam repraesentari, pro praesentem sisti, frequens esse Auctori supra adnotauimus, cap. 14. num. 112.

431. Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est.] Id quod Gen. 3. dixerat Deus in malam partem, in bonam interpretatur Auctor; quasi illa maledictio tempore Resurrectionis conuertenda sit in benedictionem: unde & subdit similiter in bonam partem: compos mali, sed: quod euasit.

432. quàm quæ tecum etiam in Deo nascitur.] *Intelligit naturam secundam in baptismo, de qua latius supra lib. de Baptismo.*

433. Sed nihil mirum si odisti, &c.] *Ab anima, ad Marcionem & Valentinum transitum facit. Ad Marcionem enim referendum, quod Auctorem carnis, nempe Deum creatorem, respuerit, carnem in Christo aut negare aut mutare consueuerit (uti supra patet l. precedenti.) Ad utrumque, quod ipsum sermonem Dei vel stylo vel interpretatione corruperit (de quo latius supra l. de Præscript. aduers. heret. non semel.) Ad Valentinum denique, quod arcana Apocryphorum superduxerit, blasphemiarum fabulas; quas supra abunde detectas habes l. aduers. Valentinianos.*

434. pristina instrumenta.] *Rectè Rhenan. hac Mosaisca Propheticaque veteris Testamenti interpretatur. Atqui confirma-*

tur mea castigatio supra lib. de Præscriptiomb. adu. her. cap. 4. num. 23. ex eo quod etiam hic legitur: oportuerat hæreses esse: ut probabiles quique manifestarentur, siue: manifestentur, ut legunt Varic. 3. MS. cod. quia perinde est.

435. hæ autem sine aliquibus scripturarum occasionibus, &c.] *Istud facit pro illis, qui scripturam, nasum cereum esse dicunt, quæ possit torqueri quod hæretici volunt, sicuti late prosequitur Vincentius Lininensis libello suo De profanis hæresum notitatibus. Verum rectè addit Auctor: & ipsas quidem ipsidem litteris reuincibiles; utpotè, quum per alias scripturas confunditur hæreticorum technas, vel ex hoc libro manifestum sit.*

436. Sed quoniam necdum dissimulare Spiritum sanctum, &c.] *Istud, ad finem capituli usque, pertinet iterum ad hæresin Tertulliani nouæ prophetiæ per Paracletum innundantis, de qua latius in Prolegomenis,*

ARGVMENTVM LIBRI PRIMI ADVERSVS
MARCIONEM, PER IACOBVM PAMELIYM.

QUum, prius, opusculum suum ADVERSVS MARCIONEM pleniore postea compositione rescidisset Tertullianus, & eam frater quidam deinde Apostata mendosissimum exhibuisset, necessitas illi facta est emendationis, & innouationis, occasio aliquid adicere persuasit; unde in quinque Libros opus istud excreuit, quorum primi libri argumentum hic damus.

Imprimis itaque post inuectiuam in Marcionem Ponticum, quod nuptias abstulerit, Evangelia cor-
rosit, & Deum quem inuenerat, extincto lumine fidei amiserit; iam destinandum hæreticum docet;
quia deserto quod prius fuerat, id postea sibi elegerit, quod retrò non erat; sicuti latius LIBRO DE
PRÆSCRIPTIONIBVS ADVERSVS HÆRETICOS sustinuerit.

Deinde, duos Deos illum adtulisse; creatorem, id est, nostrum; & suum ac Cerdonis informatoris
sui; illum malum, huius verò bonum.

Verum, Christianam veritatem districtè pronuntiasse: Deum, si vnus non sit, non esse, eò quod
summus magnus sit, cui nihil adæquari possit.

Non posse etiam duo summa magna, etiam distincta suis finibus, consistere.

Si enim duo summa magna, etiam plura admitti debere, cum Valerino, qui vsque ad xxx. Æonum
fætus, examen diuinitatis effudit.

Atque adeò, non modò duos pares, sed nec dispares Deos posse constitui.

Neque vero illi patrocinari nomen Dei, etiam alijs permissum in scripturis; quia idcirco eis non
competit possessio summi magni.

Porro hæresin Marcionitarum vel inde probari, quod nouum Deum faciant; quum verus Deus
æternus sit.

Idque, etiam si solùm agnitione nouum dicant, quod Deus ignotus esse non potuerit, neque incertus.

Sed à primordio semper agnitus; quippe quem anima & conscientia, etiam ethnica, nouerit.

Proinde, quum Dei sint omnia; si nihil creauit, Deum non esse, quem Marcion statuit.

Ut autem illum Deum esse confiteri possemus; sine caussa tamen esse eum deberemus argumentari,
qui rem non haberet; quum res caussa sit, ut sit aliquid.

Neque verò opus esse parum dignum Deo mundum; ipsis testimonijs Philosophorum probat.

Immò etiam minutiora animalia aut iuuare aut ledere; & nec aquam Dei creatoris reprobare
Deo Marcionis, qua suos abluit; nec oleum, quo suos unguat; nec panem, quo ipsum corpus suum repræ-
sentat (hoc est præsens ostendit) in Sacramentis.

Deinde addit, Deo Marcionis non esse suum celum & mundum (de quo latius infra lib. 5.) tum
quòd ad xv. vsque Seueri Imperatoris annum (quo hæc scripsisse se Auctor indicat) nulla talis substan-
tia comperta sit, tum quòd alioqui nouem Deos adsignare censebitur Marcion.

Neque illum esse inuisibilia sola operatum (sicuti latius etiam dicto lib. 5. infra) sed eiusdem esse
Fff iij